

Jihočeská universita
v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Denisa Hrušková

VI. ročník- prezenční studium

Obor: český jazyk- anglický jazyk

Diplomová práce

Současný dětský čtenář staršího školního věku

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Jaroslav Toman, CSc.

ČESKÉ BUDĚJOVICE 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

22. 11. 2010

Denisa Hrušková

Poděkování

Děkuji panu doc. PaedDr. Jaroslavu Tomanovi, CSc. za odborné vedení diplomové práce, poskytování cenných rad a materiálových podkladů k práci, ale i učitelům základních škol, u nichž jsem prováděla výzkum.

Anotace

Cílem této diplomové práce bylo vysledovat aktuální situaci a trendy současného pubescentního čtenářství pomocí analýzy informací získaných z dotazníků, které byly zadané na čtyřech školách v jihočeském kraji. Předmětem našeho zájmu bylo zjistit postoj pubescenta k literatuře, činitele ovlivňující výběr a způsob získávání knih, preference žánrů, autorů, konkrétních titulů, časopisů a složek textové struktury, podíl školní a zájmové četby, postavení četby mezi ostatními volnočasovými aktivitami a míru, v jaké žáci staršího školního věku navštěvují knihovnu. Teoretická část se věnuje především vývoji a etapizaci dětského čtenářství se zaměřením na pubescenci, popisuje žánrovou skladbu pubescentovi četby, úroveň recepce literárního textu, faktory ovlivňující čtenáře a působení školy a pedagogů při formování čtenáře v hodinách literatury.

Abstract

The aim of this diploma thesis is to trace up current situation and trends of present pubescent reading by means of information analysis obtained from questionnaires which were handed out at four schools in South Bohemian district. Object of our interest was to discover pubescent's attitude to literature, factors influencing the way of choice and book acquiring, preferences of genres, authors, titles, magazines and elements of textual structure, share of school and interest reading, position of reading among another leisure- time activities and library attendance frequency. Theoretical part deals with the development and phasing of children's reading aimed at pubescence, describes genre structure of pubescent reading, level of literary text reception, reader influencing factors and action of school and teachers during forming a reader within literature lessons.

Obsah

Úvod.....	6
1 Literatura pro děti a mládež	7
2 Věkové členění dětí a mládeže.....	9
2.1 Etapizace dětského čtenářství.....	9
2.3 Dětský čtenář	13
3 Literární výchova	13
3.1 Školní věk.....	17
4 Pubescentní čtenářství.....	20
4.1 Charakteristika pubescenta	20
4.2 Pubescentní čtenář	20
4.3 Čtenářský vývoj pubescenta a recepce literárního textu ...	23
Chyba! Záložka není definována.	
4.4 Žánrová skladba pubescentovy četby.....	26
5 Faktory ovlivňující čtenáře	29
5.1 Rodina	29
5.2 Mateřská a základní škola	30
5.3 Knihovna	32
5.4 Televize	34
5.5 Počítač a internet	34
6 Předmět a metoda výzkumu.....	36
7 Vlastní analýza výsledků výzkumu.....	38
Závěr	88
Použitá literatura	90
Přílohy.....	92

Úvod

Tato diplomová práce je zaměřena na současného dětského čtenáře staršího školního věku. Teoretická část se věnuje vývoji literatury pro děti a mládež, věkovému členění dětí a mládeže, etapizaci dětského čtenářství a utváření vztahu dítěte k literatuře. Dále popisuje čtenářský vývoj pubescenta, žánrovou skladbu jeho četby a úroveň recepce literárního textu. Zabývá se také faktory ovlivňujícími čtenáře, ať už pozitivně-vedou ho ke čtení nebo naopak a působením školy a pedagogů při formování čtenáře v hodinách českého jazyka a literatury.

Cílem praktického výzkumu bylo vysledovat aktuální vztah pubescentů k literatuře, jaké faktory je ovlivňují při výběru knih, jak a kde knihy získávají a která složka textové struktury je při četbě nejvíce zaujme. Dále jsme se pokusili zjistit preference žánrů, autorů, konkrétních titulů a časopisů, podíl školní a zájmové četby a také jaké místo četba zaujímá mezi ostatními volnočasovými aktivitami. Neméně nás zajímalo, v jaké míře pubescenti navštěvují veřejnou knihovnu, jaký mají vztah k hodinám českého jazyka a literatury a jak jsou všechny uvedené faktory a preference ovlivněny věkem a pohlavím.

Při výzkumu byla uplatněna technika dotazníků, které byly zadané ve čtyřech školách v jihočeském kraji. Doufáme, že analýza získaných informací a vyvozené závěry přispějí k dalšímu poznání aktuálního stavu a tendencí současného pubescentního čtenářství a poslouží také praktickým účelům, zejména učitelům českého jazyka a literární výchovy.

1 Literatura pro děti a mládež

V této kapitole si představíme, co je vlastně literatura pro děti a mládež, její základní složky a stručně nastíníme vývoj dětské literatury.

„Pojmem literatura pro děti a mládež označujeme oblast literární tvorby záměrně určené věkově vymezenému okruhu nedospělých posluchačů a čtenářů (do 14 – 15 let) nebo také oblast umělecké literatury původně psané pro dospělé, ale recipované dětmi a mládeží.“¹

Literaturu pro děti a mládež tvoří tři základní složky: lidová slovesnost, literární tvorba intencionální a literární tvorba neintencionální.

Jak uvádí M. Genčiová, v literatuře dospělých je lidová slovesnost již historicky překonaným obdobím a všechny žánry folklóru dávno přešly do četby dětí a mládeže, kde byly a stále jsou zdrojem estetických prožitků. Ve středověku se folklór stal jediným zdrojem estetické výchovy a zachoval si své místo v dětské četbě až do počátku 19. století.² Bylo to nejen díky přístupnosti dětské psychice, ale také díky tematické srozumitelnosti, morálním zásadám a sepětí s národními kulturními tradicemi a lidovými zkušenostmi.³ Patří sem různá říkadla, ukolébavky, rozpočítadla, hádanky a dětské popěvky.

Literární tvorba neintencionální byla původně napsaná pro dospělého čtenáře a postupně přecházela do oblasti četby mládeže. Buď to byly texty, které vlivem historického a společenského vývoje a literárních proměn ztrácely význam v literatuře pro dospělé a postupně se začleňovaly do dětské četby. Byly to například pohádky Charlese Perraulta, epos, bajka a především dobrodružná próza.⁴ A pak jsou to díla primárně napsaná pro dospělého čtenáře a také je dodnes řadíme do literatury pro dospělé, ale zároveň mají svou „dětskou verzi“. Ta je specificky upravena, zkrácena či zjednodušena tak, aby vyhovovala dětskému vnímání reality, dětské emocionalitě, intelektu a zkušenostem. Konkrétně tedy dochází například ke zjednodušení kompozice,

¹ Toman, J.: Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury. České Budějovice 1992, s. 47

² Genčiová, M.: Literatura pro děti a mládež ve srovnávacím žánrovém pohledu. SPN, Praha 1984, s. 15

³ Toman, J.: Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury. České Budějovice 1992, s. 49

⁴ Genčiová, M.: Literatura pro děti a mládež ve srovnávacím žánrovém pohledu. SPN, Praha 1984, s. 16

sémantickým a žánrovým modifikacím nebo užití jiných jazykových a stylistických prostředků. Do této skupiny můžeme začlenit Defoeova Robinsona Crusoa, Swiftovy Guliverovy cesty nebo Cervantesova Dona Quijotea.⁵

Literární tvorba intencionální, neboli vlastní dětská literatura, vznikala od poloviny 18. století. „*Je určena dětem a mládeži ve věku zhruba od tří do čtrnácti až patnácti let. Její specifčnost spočívá v tom, že slovesný tvůrce záměrně uplatňuje ve svém díle tzv. dětský aspekt, tj. osobitý zřetel k psychickým a mentálním předpokladům a zvláštnostem dětského adresáta v určitém věkovém stádiu jeho vývoje.*“⁶

Jedním ze zásadních faktorů, který ovlivnil vznik intencionální dětské četby, byl rozmach základní školní docházky. Stále více rostl počet dětí, které uměly číst, následkem čehož vznikalo stále více knih pro děti. Nutno ale říci, že tyto knihy kvalitou rozhodně neoplývaly, byly to spíše mravoučné, nudné texty bez větší umělecké hodnoty, které učily děti úctě k vrchnosti, poslušnosti a kázni. Zároveň byla tato literatura adresována nižším společenským vrstvám, proto se jí někdy říká „chudá literatura pro chudé“⁷. K počátkům dětské literatury můžeme řadit i díla jako je Defoeův Robinson Crusoe, Swiftovy Guliverovy cesty nebo pohádky Boženy Němcové či Karla Jaromíra Erbena. Třebaže tyto texty byly původně určené pro dospělé, postupem času měly více čtenářů dětských než dospělých.⁸

Změny v intencionální literatuře pro děti a mládež, která se stále více opožďovala za literaturou pro dospělé, nastaly až počátkem 20. století. Autoři těchto knih začínali zjišťovat, že aby si udrželi dětského čtenáře, musí více respektovat jeho individualitu, zájmy a potřeby. Začaly tedy vycházet texty, ve kterých se objevovaly hry, dobrodružství, napětí a romantika a které byly osvěžující změnou oproti dřívějšímu nudnému moralizování. Jako příklad můžeme uvést prózy J. Foglara, F. H. Šuberta či F. Homolky⁹.

Stále ještě však tato literatura nezobrazovala skutečný, reálný život, neměla nic společného s literaturou, která se snažila vykreslit dobové problémy společnosti. Ale již

⁵ Toman, J.: Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury. České Budějovice 1992, s. 49

⁶ Toman, J.: Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury. České Budějovice 1992, s. 50

⁷ Chaloupka, O.: Próza pro děti a mládež (její otázky, působení a perspektivy). Albatros, Praha 1989, s. 16

⁸ Chaloupka, O.: Próza pro děti a mládež (její otázky, působení a perspektivy). Albatros, Praha 1989, s. 18

⁹ Chaloupka, O.: Próza pro děti a mládež (její otázky, působení a perspektivy). Albatros, Praha 1989, s. 28

v meziválečném období se objevovaly texty, které byly hodnotné jak po stránce obsahové, tak umělecké (např. knihy M. Majerové nebo J. Johna)¹⁰. Od 30. let minulého století pak došlo k vzestupu umělecké náročnosti dětské literatury a ta se konečně stala přínosem v tvorbě v rámci celonárodního kontextu (jistě i díky spisovatelům jako O. Hofman, R. Těsnohlídek, B. Říha či E. Petiška)¹¹. Ze současných autorů jmenujme například M. Drijverovou, M. Kratochvíla, P. Horákovou či M. Wagnerovou.

Jak jsme zmínili výše, ještě v 19. století převažoval u literatury pro děti a mládež didaktický a mravoučný charakter, proto byla často přezírána a opožďovala se ve svém vývoji za literaturou pro dospělé. Cenou za toto přílišné zdůrazňování výchovné a vzdělávací funkce na úkor funkce estetické byla její nízká umělecká úroveň. Dnes už však můžeme považovat literaturu pro děti a mládež a literaturu pro dospělé za rovnocenné složky naší národní literatury.¹²

¹⁰ Chaloupka, O.: Próza pro děti a mládež (její otázky, působení a perspektivy). Albatros, Praha 1989, s. 30

¹¹ Chaloupka, O.: O literatuře pro děti. Československý spisovatel, 1989, s. 39, 44

¹² Toman, J.: Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury. České Budějovice 1992, s. 47

2 Věkové členění dětí a mládeže

2.1 Etapizace dětského čtenářství

Pro orientaci uvádíme stručnou charakteristiku jednotlivých vývojových období¹³ dětí a mládeže začínající vstupem do školy: počátek mladšího školního věku můžeme časovat zhruba od šestého do desátého roku věku. Dítě si díky vstupu do školy osvojuje nové sociální role, učí se plnit nové povinnosti. Nejdůležitější činností je učení, rozvíjí se myšlení a řečové schopnosti a dovednosti.

Pubescence se považuje za nejkritičtější životní období, má dvě fáze: prepubescence (11- 13 let u dívek, u chlapců až o dva roky později) a pubescence (13- 15 let). Toto stádium se projevuje biologickým a emočním dozráváním, které má značně individuální charakter. Významnou hodnotou se stává tělesná atraktivita, nastává značný rozvoj poznávacích procesů, vytváří se vlastní identita. Toto období také někdy nazýváme obdobím vzdoru a negativismu, jedná se o jakýsi přechod mezi dětstvím a dospělostí.

Období adolescence, zhruba od šestnácti do osmnácti až dvaceti let, se projevuje plnou pohlavní zralostí a ukončeným intelektuálním vývojem. Významnou se stává nejen potřeba intimních kontaktů a sexualita, ale také potřeba emocionální a ekonomické nezávislosti na rodičích.¹⁴

Tato ontogenetická stádia zhruba odpovídají etapizaci dětského čtenářství. To můžeme rozdělit na předčtenářské období a čtenářské období. Předčtenářskou etapu

¹³ Vývojová stádia od početí do začátku školní docházky: období prenatalního vývoje začíná početím a končí porodem. Toto období se vyznačuje rychlým růstem a rozvojem plodu, který je již v matčině těle aktivní a v posledních dvou měsících těhotenství je dokonce schopen učení. Novorozenecké období trvá jeden až dva měsíce po porodu. Dítě se adaptuje na nové prostředí, nervová soustava se stále vyvíjí. Počátky učení jsou spojeny s uspokojováním základních biologických potřeb. Kojenecké období časujeme zhruba od třetího měsíce do jednoho roku. V tomto stadiu dochází k prudkému zrání psychiky a motoriky, urychluje se proces učení a získávání zkušeností. Kojenec začíná žvatlat a broukat (předřečové projevy), v sedmém až osmém měsíci si osvojuje první slova. Období batolecí trvá od jednoho do tří let. Tělesný vývoj se zpomaluje, dozrává nervový systém dítěte, probíhá primární socializace. Batole se učí chodit, manipuluje s předměty, začíná aktivně používat řeč. Následuje období předškolní, asi od tří do šesti let. Rozvíjí se hrubá motorika, nejdůležitější činností je hra. Zlepšuje se pozornost a paměť, dotváří se sebepojetí, formuje se charakter a povahové vlastnosti. Paulík, K.: Vývojová psychologie. Fakulta Pedagogická, Ostravská Universita 2002, s. 30- 35

¹⁴ Hříchová, M., Novotná, L., Miňhová, J.: Vývojová psychologie pro učitele. Fakulta Pedagogická, Západočeská Universita 2000, s. 45- 57

dále dělíme na mladší předškolní věk (období novorozenecké, kojenecké a batolecí), což je zhruba do tří let a starší předškolní věk, asi od tří do šesti let. Čtenářské období je rozděleno na mladší školní věk, neboli prepubescenci (šest až deset let) a starší školní věk- pubescenci (jedenáct až patnáct let). Přejít mezi jednotlivými etapami je postupný a značně individuální, záleží na jazykových a čtenářských schopnostech. Rozhodující vliv má však rodina a školní literární výchova.¹⁵

Z. Matějček etapizuje dětské čtenářství následovně: první dějství trvá zhruba do tří let, dítě se v tomto věku seznamuje s knihou, mělo by získat první hmatový a vizuální kontakt. Druhé dějství zahrnuje předškolní a raný školní věk. V této etapě je čtenářství formováno především předčítáním. Dítě se učí vnímat různé typy jazyka, vytváří si čtenářský návyk. Ve třetím dějství (od první do třetí třídy) dítě začíná číst. Vlastní četba je zpočátku namáhavá, vytrácí se význam toho, co dítě přečetlo. Smysl přečteného textu bývá jasný obvykle až koncem druhé třídy. Od třetí do sedmé třídy probíhá čtvrté dějství. Dítě už má zvládnutou techniku čtení, vnímá děj, ale pouze povrchově, ještě není schopné nahlédnout hlouběji do struktury textu. V pátém dějství (od osmé třídy) dítě nejen že vnímá děj, ale je už schopné citového prožívání a chápe časové a jiné souvislosti. Tyto schopnosti umožňují bohaté vnímání četby a zároveň jsou četbou rozvíjeny a prohlubovány.¹⁶

V souvislosti s etapizací dětského čtenářství můžeme hovořit o určité hierarchizaci žánrů v literatuře pro děti a mládež. Pro mladší předškolní věk jsou určujícími žánry říkadla a popěvky, pro starší předškolní věk zejména pohádky. Pro děti na prvním stupni základní školy jsou to autorské i klasické pohádky, povídky a příběhy s dětským či zvířecím hrdinou a uměleckonaučná literatura o přírodě.¹⁷ Ke konci tohoto období začínají žáci objevovat dobrodružný žánr. Pro pubescenty je vedoucím žánrem povídka a román s dětským či dospívajícím hrdinou či hrdinkou, dobrodružná próza a v poslední době čím dál více fantasy a sci-fi literatura (Kolem desátého až jedenáctého roku věku se začínají čtenářské zájmy pubescentů diferencovat podle pohlaví- dívky se zaměřují na psychologizující prózu s dívčí hrdinkou, přitom stále čtou pohádky, chlapci

¹⁵ Toman, J.: Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury. České Budějovice 1992, s. 51

¹⁶ Matějček, Z.: Význam čtení v jednotlivých etapách vývoje. Dostupné z <http://www.knir.cz/index.php?kam=ztisku&id=414>, cit. 16. 11. 2010

¹⁷ Genčiová, M.: Literatura pro děti a mládež ve srovnávacím žánrovém pohledu. SPN, Praha 1984, s. 16

preferují dobrodružné příběhy)¹⁸. Menší zastoupení má humoristická literatura, detektivky, společenská próza, literatura faktu, populárně naučná literatura, historická próza a literatura s válečnou tematikou.

2.2 Počátky dětského čtenářství

Počátky dětského čtenářství můžeme hledat už v kojeneckém a batolecím období, kdy dítě začíná vnímat, slyší mluvené slovo, získává elementární zážitky, které určují jeho další vývoj. Prvním útvarem, kterým je dítě esteticky i emocionálně ovlivňováno, je ukolébavka. Do této kategorie patří i různá říkadla, rozpočítadla, koledy, pohádky, dětské verše, jednoduché příběhy s dětským a zvířecím hrdinou, atd. - veskrze verbální záležitosti, které většinou vycházejí z lidového folklóru. Dále následují vizuální a nonverbální útvary, např. animované filmy, obrazové knihy, leporela bez textového doprovodu, atd.

Všechny výše zmíněné útvary pomáhají rozvíjet emoční a estetické cítění, řečové dovednosti (zejména mezi 2- 3 rokem života), paměť, napomáhají také k rozvoji ucelenějších myšlenkových procesů a chápání příčin jednoduchých jevů a v neposlední řadě rozvíjejí fantazii a představivost. Dítě v tomto předškolním, neboli předčtenářském období je velmi silně ovlivněno rodinným prostředím a mateřskou školou.

2.3 Dětský čtenář

Když se dítě ocitne ve věku, kdy je schopno číst samo¹⁹, to znamená bez účasti prostředníka (rodič, učitel či učitelka), stává se samostatnějším a nezávislejším. Tato nezávislost mu umožňuje časovou volnost a individuální, subjektivní rozhodování při výběru textu. Takže může číst, co chce a kdy chce (samozřejmě existují určitá omezení týkající se věku, jaké knihy má k dispozici a podobně.). Samostatná četba dává také více prostoru fantazii a vlastní interpretaci díla.

První kontakt dítěte s knihou a následná reakce je velice spontánní a upřímná. Dítě navíc bere to, co čte, velice realisticky, je to pro něj skutečnost a ne fikce. Jak

¹⁸ Toman, J.: Dětské čtenářství a literární výchova. Brno 1999, s. 10

¹⁹ Většinou po nástupu do školy, záleží na individuálním vývoji, intelektu a rodinné výchově, osamostatňovat se pak při výběru četby začíná zhruba od devíti let. Toman, J.: Dětské čtenářství a literární výchova. Brno 1999, s. 9

zmiňuje O. Chaloupka²⁰, toto „absolutizující přijetí literární fikce“ může být pro dítě poměrně matoucí. Řekne-li mu dospělý, že příběh je jen vymyšlený, dítě neví, zda má věřit dospělému nebo knize. Zde je paradox v tom, že pokud uvěří dospělému, že příběh je pouze fikce, může to pro něho být zklamání a často přestane věřit nejen samotnému příběhu, ale literatuře vůbec.

Dítě v počátcích čtenářství nemá dostatečný nadhled, odstup od četby. Čtený text hodnotí jednoduše černobíle, buď se mu beze zbytku líbí, nebo se mu nelíbí vůbec. Interpretace a přijetí textu je velice naivní a emoční. Dítě se soustředí pouze na obsah, samozřejmě nemůžeme čekat, že dítě bude v tomto věku hodnotit například výstavbu literárního díla nebo výrazové prostředky. Tomu by měl být uzpůsoben výběr četby. Velká zodpovědnost leží také na autorech knížek pro nejmenší, protože dítěti jako začínajícímu čtenáři chybí zkušenosti a literární vzdělání, teprve si vytváří vlastní čtenářské zájmy, postoje a vztahy.

Podle L. S. Vygotského jsou pro úroveň čtenářství dítěte důležité dispozice jako je vlastní obrazotvornost, která je přímo závislá na vývoji řeči: „... děti, které hodně čtou, mají obvykle značné vyjadřovací schopnosti, bohatou slovní zásobu, dobře verbálně komunikují, atd., a obvykle to přičítáme právě vlivu četby...“²¹. Z tohoto vyplývá, že aktivní čtenářství má pro rozvoj dítěte široký význam a je nezbytné ho stimulovat a motivovat takovým způsobem, aby pociťovalo čtenářství jako vlastní potřebu a ne jako povinnost.

²⁰ Chaloupka, O.: Rozvoj dětského čtenářství. Albatros, Praha 1982, s. 199

²¹ Chaloupka, O.: Rozvoj dětského čtenářství. Albatros, Praha 1982, s. 206, 207

3 Literární výchova

Tato kapitola je zaměřena na působení školy a pedagogů při formování čtenáře v hodinách literární výchovy.

Toto formování je samozřejmě ovlivněno tím, jaký vztah má dítě ke knize z takzvaného předčtenářského období, tedy jaký je vztah rodičů ke knize, zda mu doma předčítali a pochopitelně také záleží na tom, zda dítě navštěvovalo mateřskou školu.

Už v počátcích dětského čtenářství je důležité primárně to, aby dítě o knihu získalo zájem a to zájem trvalý, aktivní, zájem, který se bude prohlubovat a přetrvávat po celý život. Aby se nám toto podařilo, měli bychom mladého čtenáře seznámit s tím, jaký význam a užitek pro něho kniha má, jednoduše mu odpovědět na otázku proč číst. Vysvětlit mu, že kniha není jen na ukrácení dlouhé chvíle, ale že může významně obohatit jeho emocionální a estetický život, rozvíjí fantazii, obrazné a logické myšlení, citové prožívání a formuje mravní a racionální postoje. Ztotožněním se s hrdinou může čtenář zprostředkovaně prožívat různé životní situace, díky čemuž poznává sám sebe a utváří si představu o svém životě. Další četbou a literárním vzděláváním rozšiřuje své čtenářské kompetence, které provází uspokojení z možnosti jejich uplatnění. Tyto nové schopnosti a dovednosti nejen že umocňují a „*prohlubují čtenářský zážitek, ale především vytvářejí potřebu a návyk číst a motivují čtenáře k další četbě*“²².

V neposlední řadě rozšiřují okruh znalostí a celkový kulturní rozhled, který by měl patřit do „výbavy“ každého člověka.

Při tomto snažení však musíme dávat pozor na to, abychom nedosáhli přesného opaku, a to nečtenářství.²³ To znamená dávat dítěti takové podněty, které pro něj budou žádoucí, pochopitelné a svou mírou a náročností přiměřené jeho věku, intelektu a potřebám. Je nezbytné respektovat jeho zájmy, názory a motivace pro četbu určitého druhu literatury, nejen vyžadovat znalosti, vědomosti, pamětní učení a dril nebo

²² Lederbuchová, L.: Dítě a kniha. O čtenářství jedenáctiletých. Plzeň 2004, s. 8

²³ Zde hovoříme o takzvaném „sekundárním analfabetismu“, což znamená, že dítě sice číst umí, ale čte pouze „povinnou“ četbu ve škole, četba krásné literatury ho nebaví, nemá potřebu o ní s někým rozmlouvat. Tito nečtenáři před knihami upřednostňují časopisy či čtivo triviální, dávají přednost percepčně pasivním činnostem jako je hraní počítačových her nebo sledování televize, mají špatně zvládnutou techniku čtení a povětšinou negativní vztah k hodinám českého jazyka a literární výchovy. Toman, J.: Polistopadové proměny dětského čtenáře. In: Zlatý máj 41, 1997, č. 3- 4, s. 134

dokonce dát dítěti špatnou známku jen proto, že vyjádřilo negativní názor na knihu. Výzkum Otakara Chaloupky, kdy se ptal asi třiceti učitelů češtinářů 6. až 9. tříd, jak by reagovali, kdyby žák při zkoušení řekl, že se mu nelíbilo nějaké významné literární dílo, o kterém se učí ve škole, ukázal, že většina učitelů byla v rozpacích, že ale takových případů moc není. Podle Chaloupky je takovéto zjištění ale pozitivní, protože dříve by se takový názor žáka hodnotil špatnou známkou, dnes ovšem většina češtinářů chápe, že *„žák má jaksí právo na individuální čtenářský soud rozdílný od způsobu, jímž dílo hodnotí literární věda, jejíž stanovisko osnovy přejímají“*²⁴.

Žádný učitel jistě nechce docílit toho, že se žák v jeho hodinách bojí vyjádřit svůj názor, tím spíše v hodinách literatury. Podle našeho názoru by naopak měla být komunikace a diskuse nedílnou a významnou součástí těchto hodin. Tím samozřejmě nechceme snižovat hodnotu systematického vzdělávání, vědomostí a orientace v literárněhistorickém a literárně teoretickém kontextu, vzhledem k tomu, že z těchto znalostí žáci vycházejí ve vyšších ročnících. V ideálním případě je hodina literatury složena z obou těchto částí, žák tedy získá určité vědomostní portfolio a zároveň může diskutovat o různých knihách, autorech i svých názorech s ostatními žáky a učitelem. Podle našeho soudu je pro žáka takováto hodina mnohem přínosnější, než je pouhé biflování informací - tehdy je jeho názor tvořen většinou jen tím, co si přečte v učebnici nebo slyší od učitele a čte pouze z povinnosti.

Některé děti, jak uvádí Otakar Chaloupka²⁵ a jak víme i z vlastní praxe, rozlišují četbu „pro sebe“ a četbu „pro školu“. Četba „pro školu“ neboli řízená četba je ovlivněna primárně požadavky osnov a školy a dítě čte tuto literaturu nikoliv z vlastní intence, nýbrž z vědomí, že musí, aby splnilo určitý úkol do školy. Na druhou stranu četba „pro sebe“, neboli neřízená četba, vychází z vlastního výběru dětí, z toho, co je baví a k čemu mají vztah, je spontánní. Takové rozdělení je jistě nežádoucí, ale částečně toto pojetí mladých čtenářů chápeme. Řada dětí, které mají alespoň nějaký vztah k literatuře, tíhne k četbě takzvané oddechové literatury z několika důvodů. V první řadě je to fakt, že „školní“ literatura většinou není psaná intencionálně pro děti, je pro ně tedy náročnější na četbu i pochopení a záleží hlavně na učiteli, jak žáky seznámí s jednotlivými autory, žánry, tvůrčími postupy, autorskými styly, pojmy týkajícími se výstavby a rozboru

²⁴ Chaloupka, O.: Literární výchova ve škole a dětská četba. Albatros, Praha 1978, s. 8

²⁵ Chaloupka, O.: Literární výchova ve škole a dětská četba. Albatros, Praha 1978, s. 29

uměleckého díla, apod. A za druhé, tato literatura je zájmově, tematicky a často i historicky žákům odlehlá, proto raději volí jiný druh literatury a musíme zopakovat, že je na učiteli, jak se zvládne vypořádat s tímto rozlišováním a jestli dokáže „*plynule převádět dětské čtenářství z poloh bezprostředně zájmových do poloh poučeně zájmových*“²⁶.

Tento nesoulad mezi požadavky školy a čtenářskými potřebami a zájmy žáků je umocněn zvláště v osmém ročníku, kdy prezentace učiva přechází od žánrově-tematického k chronologicko-historickému modelu vzdělávání. Pohodlnější učitel pak může preferovat faktografické znalosti na úkor emočně-estetických prožitků z díla. Nízká obliba „školní“ literatury je způsobena nepochybně také nedostatečnou orientací učitelů v současné literatuře pro děti a mládež.²⁷

Dalším úskalím může být fakt, že dítě sice čte, ale zaměřuje se jen na určité žánry, typy knih či autory²⁸. Nalézá v takovýchto textech uspokojení, už dříve se mu osvědčily, proto nemá důvod je měnit. Problém nastává tehdy, když už tyto knihy neodpovídají věkové vyspělosti dítěte, novým zájmům a potřebám a dítě přestává číst. Mladý čtenář si tak sám výrazně omezuje šíři čtenářského kontextu a determinuje tak i svůj další čtenářský vývoj. Proto bychom my jako učitelé měli dbát na to, aby žák co nejdříve objevil rozmanitost a mnohostrannost literatury, než se jednostrannost jeho čtenářských zálib příliš zpevní²⁹, přitom bychom ale neměli postupovat příliš radikálně, spíše „*se řídit zásadou, že: oblast literatury, kterou mají děti rády, může být pro ně sama klíčem k postupnému pronikání do oblastí jiných, jež jsou něčím blízké, a dále pak k celé šíři literárního kontextu*“³⁰.

Jak jsme uvedli výše, při hodině literatury by žák měl mít možnost vyjádřit svůj názor. Tímto se učí také významným sociálním dovednostem jako je umění komunikace, argumentace, spolupráce s ostatními, stejně jako tolerance k názorům ostatních. Neméně důležité je i budování třídního kolektivu a vztahu s učitelem. Právě

²⁶ Chaloupka, O.: Literární výchova ve škole a dětská četba. Albatros, Praha 1978, s. 30

²⁷ Toman, J.: Dětské čtenářství v současné masmediální komunikaci. In: Od teorie jazyka k praxi komunikace. České Budějovice 2010, s. 154

²⁸ Toman, J.: Trendy současného dětského čtenářství. In: Dokořán 25, 2003, s. 20

²⁹ Chaloupka, O.: Literární výchova ve škole a dětská četba. Albatros, Praha 1978, s. 15

³⁰ Chaloupka, O.: Literární výchova ve škole a dětská četba. Albatros, Praha 1978, s. 15

učitel má významný podíl na vytvoření žákova vztahu ke knize. Může být se svým citlivým a taktním přístupem žákovi rádcem a pomocníkem při výběru knih a „vychovat“ tak z něho celoživotního čtenáře. Nebo naopak, přehnanou horlivostí či nezájmem o žákovy potřeby a názory ho může od četby úplně odradit. Stejně tak působí i nedostatek motivace, nevhodný výběr textů a nedostatečné představení knihy a literárněhistorického kontextu.

Školní literární výchova by měla žáka nejen literárně vzdělávat (máme na mysli informace o jazyku, žánru, kompozici textu, autorských a literárních stylech, apod.), ale i učit komunikaci s textem a s ohledem na jeho čtenářské možnosti mu pomoci rozumět struktuře, významu a smyslu tohoto textu.³¹ Aby mohla literární výchova dobře fungovat, je nezbytné, aby respektovala čtenářské zájmy a potřeby dítěte a jeho čtenářskou kompetenci. To se týká i způsobu řízení žakovské recepce, která by neměla být vedena tak, že žákovi jednostranně ukáže smysl a význam literárního textu, jenž je následně školou vyžadován jako jediný možný. Jako by literární výchova nepočítala s žakovým vlastním chápáním a porozuměním textu, které je logicky odlišné od porozumění učitele. Podle L. Lederbuchové učitel v komunikačním pojetí literární výchovy vystupuje ze své role autority a „*stává se ve vztahu k dítěti zkušenějším čtenářem, který dovede poradit, co číst ... a bude respektovat čtenářský zájem žáka a originalitu jeho čtenářské konkretizace*“³². V opačném případě může školní literární výchova žáky demotivovat a zvětšovat propast mezi četbou „pro sebe“ a četbou „pro školu“.

V ideální hodině literární výchovy tedy pedagog záměrně, kvalifikovaně a efektivně působí na žáka, který nejen že je literárně vzděláván, ale zároveň si utváří návyk číst společně s motivací k další četbě.³³

3.1 Školní věk

Zásadní změnou v životě dítěte, která na něj klade nové požadavky, rozšiřuje okruh sociálních vazeb a přináší nové podněty, je vstup do školy. Zde je zřetelně patrný

³¹ Lederbuchová, L.: Dítě a kniha. O čtenářství jedenáctiletých. Plzeň 2004, s. 11

³² Lederbuchová, L.: Dítě a kniha. O čtenářství jedenáctiletých. Plzeň 2004, s. 18

³³ Lederbuchová, L.: Dítě a kniha. O čtenářství jedenáctiletých. Plzeň 2004, s. 7

význam mateřské školy. Dítě, které mateřskou školu navštěvovalo, je na nové povinnosti a úkoly lépe připravené, přechod není tak radikální. To se týká i schopnosti navazovat nové vztahy a začlenit se do třídního kolektivu. Novou skutečností je pro dítě také udržet pozornost po celou vyučovací hodinu.

V této vývojové fázi dochází k dalšímu rozvoji řečových dovedností (správné a logické vyjadřování), slovní zásoby, dítě si vedle mluvené podoby jazyka začíná osvojovat i podobu psanou. Učí se spisovnou podobu jazyka a základní pravidla morfologie a syntaxe. Dítě je schopné nejen zapamatovat si postupně více informací, k čemuž potřebuje méně času, méně opakování, ale také znovu si informace vybavit. Zatímco dříve bylo schopné pouze přečíst text, aniž by vnímalo obsah, nyní už dokáže text vlastními slovy interpretovat, chápat souvislosti a tvořit asociace.

*„Jeho vztah k literatuře a knize je ještě vstřícný, snadno ovlivnitelný a nepříliš komplikovaný... Snad proto se období prepubescence nazývá v odborných kruzích „zlatým věkem“ dětského čtenářství. Základy čtenářské kultury vznikají právě v tomto ontogenetickém stadiu.“*³⁴ V tomto věku se z dítěte v podstatě stává čtenář, proto je podle našeho názoru velice důležitý výběr četby. Čtenářství je pro dítě zcela nová zkušenost a měla by být pozitivní.

První zkušenost, ať už pozitivní nebo negativní, do značné míry ovlivňuje budoucí vztah ke čtenářství a literatuře vůbec. Proto nemusí být vždy vhodné zadávat žákům dlouhé seznamy povinné literatury a nutit je číst něco, co ve svém věku nejsou schopni pochopit. Takové čtení, kdy kniha není otázkou vlastního výběru, ale vyplývá ze snahy vyhovět požadavkům učitelů a školních osnov, nazýváme „chladné čtení“, na rozdíl od „prožitkového čtení“³⁵.

Lepším řešením, alespoň na prvním stupni základní školy, by možná bylo zeptat se žáků na jejich přání a podle toho pak sestavit seznam četby, ze kterého by si mohli vybrat. Jde především o to, aby si dítě na čtení nejprve zvyklo. A před psaním čtenářských deníků, které mohou žáci opsat z internetu nebo z různých stručných obsahů literárních děl, by učitelé měli upřednostňovat rozhovor nebo diskusi s ostatními

³⁴ Toman, J.: Dětské čtenářství a literární výchova. Brno 1999, s. 7

³⁵ Chaloupka, O.: Rozvoj dětského čtenářství. Albatros, Praha 1982, s. 210

žáky a učitelem. Žákům by taková výuka mohla pomoci naučit se srozumitelně vyjadřovat, logicky argumentovat a v neposlední řadě také mluvit před lidmi, s čímž mají, podle našeho názoru, dnešní děti velké problémy.

Na druhou stranu je nutné, aby žáci některé knihy přečetli, a to z důvodů literárně a historicky vzdělávacích. Bylo by dobré skloubit tyto dva požadavky, totiž vyhovět školním osnovám a zároveň plněním těchto povinností neodradit děti od dalšího čtení. K tomu může dopomoci takový přístup učitele, který v žácích probudí zájem a kdy knihu a kontext, ve kterém byla napsaná, dostatečně představí, aby žáci při jejím čtení netápali a chápali souvislosti.

4 Pubescentní čtenářství

Vzhledem k faktu, že je naše práce zaměřena na čtenáře staršího školního věku, věnujeme pubescentnímu čtenářství a čtenářskému vývoji pubescenta vlastní kapitolu.

4.1 Charakteristika pubescenta

Jak zmiňuje O. Chaloupka, přibližně od desátého až jedenáctého roku věku dochází u dětí k základním posunům v nazírání na skutečnost. „*Dřívější primárně věcné nazírání, prodchnuté obrazností a tzv. naivním realismem raného dětství, je postupně vytlačováno nazíráním více racionálním, systematictějším...*“. Vyvíjí se pojmotvorné myšlení, schopnost zobecňování, zpřesňují se myšlenkové operace a především se rozšiřují vlastní životní zkušenosti, zážitky a poznatky.³⁶

V pubescenci se mnoho věcí mění. Pubescent neguje předcházející vývojová období, odmítá vše dětské. Snaží se o respekt a uznání, o to být rovnocenným partnerem pro dospělé ve svém okolí, kteří takovéto snahy ovšem neberou příliš vážně, často nechápou a zlehčují jeho pocity. Osobnost dítěte v tomto věku projevuje stále více individuálnosti, přijímá nové společenské role a sociální normy a zároveň se mění jeho vztahy k okolí. Je to období, kdy dítě začíná hledět do budoucnosti, ale také období nedostatku jistot, což je způsobeno novými situacemi a změnou životních rolí v rodině, ve škole i mezi kamarády. S tím souvisí i změny na bázi emocionální, dochází k oslabování citových podnětů ze strany rodičů i učitelů.

4.2 Pubescentní čtenář

Tyto změny zasahují i pubescentův vztah k literatuře, mění se čtenářské zájmy, potřeby i kompetence. Literatura představuje pro pubescenta jakýsi model života, ve kterém se ztotožňuje s hrdinou, jenž saturuje jeho představu o budoucnosti, o tom, co je prozatím v reálu neuskutečnitelné. Obzvláště v tomto věku je důležité upevňovat pubescentův vztah k četbě, protože v pozdějším věku, kdy už pro něho literatura neplní

³⁶ Chaloupka, O.: Horizonty čtenářství. Praha 1971, s. 9, 10

saturační funkci, může jeho vztah k literatuře natolik ochladnout, že přesměruje svůj zájem na jiné, pro něho atraktivnější aktivity.³⁷

Na rozdíl od prepubescentního čtenářství, kdy má četba převážně skupinový charakter, pubescent si při četbě vytváří svůj vlastní svět a odmítá kohokoliv třetího. Pubescent už dávno rozlišuje mezi realitou a fikcí a můžeme říci, že do fiktivního světa utíká před tím reálným. Přesto se tyto dva světy velmi často prolínají: pubescentní čtenář může vyžadovat faktografickou přesnost či věrohodnost příběhu a zároveň se dokáže ztotožnit s hrdinou pouze na základě citového prožívání, bez ohledu na iracionalitu svého počínání.³⁸ Zatímco menší děti přijímají příběh zcela a bez výhrad, nerozlišují výmysl od skutečnosti, takže například zvířata mohou mluvit a kouzelný dědeček splní tři přání, pubescent už začíná chápat významové dosahy a řídí se podle jistých rozumových kritérií. Také už předpokládáme určité zkušenosti a znalosti v této oblasti a orientaci v literárním a historickém kontextu.

Hrdina knih, které si pubescent vybírá, by pro něho měl být takzvaným hrdinou referenčním. Je to takový hrdina, který má před čtenářem jistý věkový náskok a může se tak pro něj stát vzorem- umožňuje mu osvojení vyzrálejších modelů myšlení, prožívání a chování. Naopak nežádoucí je situace, kdy se pubescent vrací zpět ke knihám určeným pro mladší čtenáře. S tímto souvisí i požadavek, aby se v četbě pubescentů postupně začaly objevovat i knihy neintencionální (knihy nepsané primárně pro děti), jinak hrozí riziko, že čtenář ustrne na úrovni literatury pro děti a v neposlední řadě je důležitý také dostatečně široký čtenářský výběr. To znamená zastoupení různorodých oblastí literatury. Pokud pubescent inklinuje pouze k jedné oblasti četby, zaměřuje se například pouze na detektivky či sci-fi literaturu, nezíská dostatek různých literárních podnětů a může dojít k tomu, že se od těchto žánrů nikdy neodpoutá a jeho čtenářský vývoj bude stagnovat.

Otakar Chaloupka si všímá, že děti v tomto věku čtou převážně oddechovou literaturu, ve které mají převahu knihy nepsané intencionálně pro děti a mládež. Téměř výlučně se jedná o prozaickou literaturu, navíc málokdo promyšleně vyhledává určité

³⁷ Lederbuchová, L.: Dítě a kniha. O čtenářství jedenáctiletých. Plzeň 2004, s. 22

³⁸ Chaloupka, O.: Horizonty čtenářství. Praha 1971, s. 15

autory. Pubescenti ještě nemají vybudovaná hodnotová kritéria, a proto jsou lehce ovlivnitelní – snadno tak sáhnou po knize, jež je nabízena v novinových stáncích, apod.

V pubescentově četbě hraje svou roli i četba intencionální prózy, tedy prózy záměrně psané pro děti a mládež. Tato literatura je svými reáliemi a referenčními vztahy blízká zkušenostem dítěte a nabízí mu tedy to, co mu dobrodružná literatura nabídnout nemůže. Výjimkou jsou knihy, které mají určité znaky četby dobrodružné a jiné znaky četby s tematikou dětského života. Příkladem je Tom Sawyer od Marka Twaina.³⁹

Mnohé výzkumy ukazují (V. Smetáček, 1985- 1986, O. Chaloupka, 1989), že ve věku kolem jedenácti až třinácti let dochází k nárůstu čtenářských aktivit a to hlavně ve smyslu kvantitativním. Četba u pubescentů patří mezi jednu z častých volnočasových aktivit, většina dětí přečte dvě až tři knihy měsíčně.⁴⁰ S těmito údaji už ale nesouhlasí výzkum H. Procházkové z roku 2003, ve kterém autorka uvádí, že průměrný žák druhého stupně ZŠ přečte 1,2 knihy za měsíc.⁴¹ Existují ale značné rozdíly mezi jednotlivými dětmi- některé čtou jen velmi málo nebo dokonce z povinnosti dané školou, jiné jsou naopak velmi intenzivními čtenáři a v četbě hledají vlastní individualitu a sebeuvědomění.

Tento pokles pubescentního čtenářství můžeme přičítat stále většímu rozmachu audiovizuálních médií, která fungují jako velmi silná konkurence četby. Ve výzkumu H. Procházkové i v našem výzkumu se četba v žebříčku nejčastějších volnočasových aktivit umístila až za počítačovými hrami (a jinými aktivitami spojenými s počítačem) a sledováním TV či DVD přehrávače. Tomuto trendu se dá odolávat jedině záměrným a efektivním „vychováváním“ mladých čtenářů, lepší dostupností knih, kvalifikovanými pracovníky knihoven a také díky internetu, kde si děti mohou knihu volně stáhnout, navíc na internetu existuje řada diskusních fór, chatů a blogů, kde se mohou nejen děti navzájem dělit o své čtenářské zážitky.

Současný pubescent je vyspělejší, má větší společenskou zodpovědnost, sleduje televizní noviny jako dospělí, má větší přehled o dění ve světě, je tedy méně dětský – a přitom daleko více čte dětskou literaturu. Sama literatura se ale mění – literatura čtenáři

³⁹ Chaloupka, O.: Rozvoj dětského čtenářství. Albatros, Praha 1982, s. 389

⁴⁰ Lederbuchová, L.: Dítě a kniha. O čtenářství jedenáctiletých. Plzeň 2004, s. 25

⁴¹ Procházková, H. Současné pubescentní čtenářství a literární výchova (diplomová práce). České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 2003, s. 25

neprezentuje pouhý souhrn pravd, nýbrž nastoluje problémové situace, které má čtenář zvládnout. Některé základní situace se v literatuře opakují, např. problémy ve škole, vztahy s rodiči, kritická situace v rodině, prázdniny na venkově apod. Jde o situace, se kterými se čtenář přímo setkává a o kterých ví, že je sám musí řešit. Literatura mu umožňuje, aby si zkusil, jak by sám tyto problémy řešil. Literatura pomáhá dětskému čtenáři lépe se orientovat ve světě, uvědomovat si sebe sama, ověřovat si vlastní schopnosti, apod. V takovéto četbě ale můžeme spatřovat i určitá rizika: „Často až příliš upevňuje vazbu prožitkovosti dítěte k jeho aktuálnímu stavu, aniž by je obohacovala o výhledy konstitutivního a anticipačního rázu.“⁴²

4.3 Čtenářský vývoj pubescenta a recepce literárního textu

Pubescent má specifické čtenářské potřeby, které ovlivňují zejména zájmy a potřeby dítěte, pohlaví, jeho čtenářské motivace a žánrové preference. Četba nabízí dítěti relaxační a emocionální uspokojení, přináší mu pobavení, zahání nudu nebo mu nabízí únik před vlastními problémy a neúspěchy do světa fantazie, dobrodružství a harmonie, kde problémy neexistují, popřípadě se vyřeší „mávnutím kouzelného proutku“⁴³. K dalším potřebám, které se uplatňují zejména mezi staršími dětmi, patří potřeby poznávací⁴⁴, socializační, etické a estetické.⁴⁵ Pubescent si vybírá takovou literaturu, která ho emocionálně naplňuje, poskytuje mu určitý estetický prožitek a zároveň odpovídá jeho psychickým, sociálním a osobnostním dispozicím v době četby.⁴⁶

Pubescentní čtenář má nejen určité potřeby, ale také jisté dispozice, které mu umožňují komunikaci s textem. Mluvíme zejména o sociálních a osobnostních

⁴² Chaloupka, O.: Rozvoj dětského čtenářství. Albatros, Praha 1982, s. 400

⁴³ Toman, J.: Polistopadové proměny dětského čtenáře. In: Zlatý máj 41, 1997, č. 3-4, s. 133

⁴⁴ Podle J. Tomana především dospívající dívky četbou naplňují potřeby utilitárně-poznávací- identifikaci s hrdinkou hledají řešení svých intimních problémů a zároveň si ověřují a komparují své zkušenosti, názory a postoje, zatímco chlapci uspokojují spíše potřeby kognitivní- četbou získávají zeměpisné, přírodní, technické, sportovní a jiné poznatky. Toman, J.: Dětské čtenářství v současné masmediální komunikaci. In: Od teorie jazyka k praxi komunikace. České Budějovice 2010, s. 151

⁴⁵ Toman, J.: Trendy současného dětského čtenářství. In: Dokořán 25, 2003, s. 20

⁴⁶ Smetáček, V., Jonák, Z., Voznička, V.: Vývoj dětského čtenáře a školní četba na základní škole. KPÚ Olomouc 1988, s. 6

předpokladech (věk, pohlaví, stupeň inteligence, tělesné a psychické dispozice) recepce literárního díla. Mezi sociální aspekty patří vzdělání rodičů a sociokulturní prostředí rodiny, také vliv vrstevníků a školy, nabídka knižního trhu, masová média, školní prospěch a zájmy dítěte a v neposlední řadě také národní příslušnost a geografické prostředí.⁴⁷ Z psychologických aspektů jmenujme motivaci, hodnotovou orientaci, charakterové vlastnosti, schopnosti, dovednosti, kreativitu, intelekt a stupeň rozvoje poznávacích a emočně volných procesů. Úroveň rozvoje psychických funkcí (vnímavost, pozornost, paměť, fantazie, úroveň techniky čtení, apod.) ovlivňuje čtenářské kompetence dítěte⁴⁸. Učitel by při práci s dětským čtenářem měl brát tyto aspekty v úvahu a uvědoměle je řídit, zároveň by měl „ponechat určitou volnost individuálnímu projevu žáka“.⁴⁹

Neméně důležité pro recepci uměleckého textu jsou konkrétní komunikační situace, komunikativní potence textu a textové výzvy- literární dílo je v podstatě utvářeno až v procesu čtení, v komunikaci, na které se podílejí autor (tvoří text) a čtenář (konkretizací tohoto textu, tvořivou recepční aktivitou). Aby byl splněn cíl komunikace, totiž aby byl utvořen reálný obsah četby, musí být obě tyto strany aktivní.⁵⁰ Čtenářská konkretizace je ovlivněna dosavadními životními a čtenářskými zkušenostmi, podle kterých čtenář dotváří text. Při tomto procesu se ale může dostat do rozporu s autorskou intencí, což vede ke vzniku komunikativních poruch a nepochopení textu.⁵¹

Četbu chápeme jako proces komunikace čtenáře a textu, který má několik fází. Nejprve čtenář vnímá a dekoduje text, o kterém si utváří určitou představu (aktivity percepční), poté se k těmto představám vrací, dotváří je ve své fantazii, hodnotí je a přisuzuje jim určitý smysl (aktivity responzivní). V procesu interpretace na sebe tyto fáze plynule navazují. Tento komunikační proces dále ovlivňuje a je ovlivňován čtenářskou kompetencí, kterou rozumíme celkovou, dlouhodobě utvářenou připravenost

⁴⁷ Toman, J.: Dětské čtenářství a literární výchova. Brno 1999, s. 4

⁴⁸ Lederbuchová, L.: Dítě a kniha. O čtenářství jedenáctiletých. Plzeň 2004, s. 31

⁴⁹ Smetáček, V., Jonák, Z., Voznička, V.: Vývoj dětského čtenáře a školní četba na základní škole. KPÚ Olomouc 1988, s. 5

⁵⁰ Lederbuchová, L.: Dítě a kniha. O čtenářství jedenáctiletých. Plzeň 2004, s. 32- 43

⁵¹ Toman, J.: Dětské čtenářství a literární výchova. Brno 1999, s. 5

k četbě, k estetickému osvojení díla (čtenářská kompetence je určovaná zejména intelektem, životními a čtenářskými zkušenostmi a literární vzdělaností)⁵². Čtenářské kompetence pak ovlivňují čtenářský vývoj a úroveň vnímání literárního díla, kterou O. Chaloupka dělí do tří hlavních stádií. Charakteristikou těchto stádií chceme nastínit čtenářský vývoj pubescenta, přestože chápeme, že takto jednoduše kategorizovat žáky nelze, že tato stádia musíme brát jako značně individuální a pozvolný vývoj, který je závislý na osobnostních dispozicích čtenáře.

Pubescentův čtenářský vývoj můžeme rozdělit do tří stádií vnímání literárního díla: stádium fragmentální, narativní a integrující. U dítěte, které se nalézá ve stádiu fragmentálním, se vztah k četbě doposud rozvinul velmi málo. Soustředí zájem převážně k elementární dějové linii, nevnímá příběh komplexně, ale vytrhává z něho pouze ty pasáže, které ho nejvíce oslovily. Tyto epizody na něho zapůsobily natolik, že úplně opomíjí celkovou dějovou výstavbu a základní motiv a pointu knihy. Takovou úroveň předpokládáme u dětí do věku zhruba deseti až jedenácti let, ale bohužel na ní setrvávají i děti daleko starší.

Následuje stádium narativní, které je charakteristické schopností dětského čtenáře postihnout dějovou linii už poměrně komplexně a srozumitelně. Stále ještě neumí dílo hlouběji interpretovat a unikají mu skryté významy, ale už předpokládáme alespoň částečnou znalost literární teorie a historie, především znalost základních žánrů a pojmů. Toto období je optimální u dětí přibližně třinácti až čtrnáctiletých, což odpovídá zhruba polovině pubescence. Opět se ale setkáváme s tím, že v tomto stádiu ustrnou i starší děti, které už by se měly nacházet ve fázi integrující.⁵³ Toto stádium je charakteristické pro pubescentní věk.

Zdaleka ne všechny děti se na sklonku pubescence nacházejí ve třetím stádiu vnímání literárního díla. Pubescent, který dosáhne této úrovně, si vybírá četbu uvědoměle, chápe dílo jako literární fikci, dokáže text interpretovat vyspěleji a dokonce už si uvědomuje i estetickou funkci knihy. Četbu chápe jako celistvou strukturu, což zahrnuje nejen bohatý a gradovaný děj, ale všímá si i prostředí, psychologie postav,

⁵² Lederbuchová, L.: Dítě a kniha. O čtenářství jedenáctiletých. Plzeň 2004, s. 9

⁵³ Lederbuchová, L.: O pubescentním čtenářství. In: Český jazyk a literatura 47, 1996- 1997, č. 1- 2, s. 2

kompozičních a výrazových prostředků a postupem času dokáže zhodnotit i formální kvality a nedostatky literárního díla.

*„Rozvoj pubescentního čtenářství postupuje od fáze fragmentární k integrační, od partikularizace textu na složky, v níž převažuje záměrnost čtenářského postoje, až ke střetu a vyrovnání složky čtenářské a autorské.“*⁵⁴ L. Lederbuchová také uvádí, že výsledky jejího výzkumu nepodporují toto Chaloupkovo rozdělení na fragmentární, narativní a integrační četbu. Tvrdí, že čtenářská komunikace pubescentů s textem není jen „lineární“, jen komunikace s dílem-věcí, ale je komunikací s dílem-věcí a dílem-znakem. Pubescent si tedy uvědomuje existenci vertikálního významového plánu, který ale není schopen v komunikaci sjednotit s autorskou záměrností textu. Z toho vyplývá, že četba není jen integrační, narativní či fragmentární, je spíše rozptýlená- pubescentní čtenář komunikuje s významy první významové roviny a s určitými významovými přesahy do hloubkové struktury textu. Lederbuchová také prokázala, že i tvar textu je podstatný- dítě vyžaduje text stylizovaný (ne tvarově originální, naopak konvenční), který mu dá jasně na vědomí, že se jedná o literaturu, o umění.⁵⁵

4.4 Žánrová skladba pubescentovy četby

Mládež v pubertálním věku už odmítá číst pohádky (zejména chlapci, dívky staršího školního věku ještě setrvávají u četby pohádek, nebo alespoň tuto skutečnost ve výzkumech přiznávají častěji než chlapci), protože je pro ně příliš „dětská“, a tak se často uchyluje k dobrodružné próze⁵⁶, jež má s pohádkou několik styčných bodů. Oba dva žánry mají hrdinu, kterému jsou do cesty kladeny překážky a který nakonec překoná všechny nástrahy a zvítězí. Jak v pohádce, tak v dobrodružné literatuře hraje svou roli exotické prostředí a epicky zvýrazněný děj. Jednotlivé charaktery jsou jasně rozlišeny, takže čtenář snadno pozná, kdo je ten „dobrý“ a kdo „zlý“. Hrdina dobrodružného příběhu umožňuje pubescentovi poznat něco nového, neznámého, něco „lepšího“ než

⁵⁴ Lederbuchová, L.: Dítě a kniha. O čtenářství jedenáctiletých. Plzeň 2004, s. 35

⁵⁵ Lederbuchová, L.: O pubescentním čtenářství. In: Český jazyk a literatura 47, 1996- 1997, č. 5- 6, s. 117

⁵⁶Potvrzuje to i průzkum O. Chaloupky, který byl proveden u šesti set mimopražských třináctiletých dětí, tedy věkově zhruba uprostřed pubescence. Více než padesát procent respondentů uvedlo knihy vyložené dobrodružné nebo takové, v nichž jsou dobrodružné momenty nápadně zdůrazněny. Chaloupka, O.: Horizonty čtenářství. Praha 1971, s. 16

čím je dennodenně obklopován. Hrdina dovede řešit problémové situace, ví si vždy rady. Splynutí čtenáře s hrdinou nazýváme identifikací či interiorizací hrdiny, což jsou základní postupy sociálního učení.

Postupem času čtenář opouští dobrodružnou literaturu, neboť děj je příliš vzdálen reálnému životu a postavy jsou černobílé a postupně přechází ke knihám, které nabývají širších významových souvislostí.⁵⁷ Čtenář tak přesune svůj zájem na detektivky, thrillery, špionážní romány, společenskou prózu, science fiction a v dnešní době zejména na fantasy literaturu, která je u pubescentní mládeže velice populární.

U literatury s přírodními náměty, historické a cestopisné literatury, biografické a autobiografické prózy můžeme hovořit o oslabené intencionalitě. Tyto knihy jsou určeny větším dětem, ale fungují v daleko širším sociálním kruhu. Existuje několik důvodů, proč se i dospělí obrací k této literatuře: „*V těchto knihách není akcentován dětský aspekt..., jejich významová skladba je složitější a vrstevnatější, sémantické dosahy nejsou přímo vztažné k dítěti..., náměty těchto knih jsou značně specifikované a diferencované, jsou to knihy pro čtenáře, který je obvykle k té či oné literární oblasti zájmově orientován, stylově a jazykově jde o knihy bližší literatuře pro dospělé.*“⁵⁸ Dalším důvodem je to, že tyto knihy nemají svůj ekvivalent v tvorbě pro dospělé.

Velmi zajímavým žánrem je životopisný román. V něm je hrdina zobrazován v širších sociálních a životních vztazích. Vztah hrdiny a skutečnosti je pojat jako dynamické střetávání, v němž má někdy pravdu hrdina, někdy jeho okolí. Hrdina však nevíteží vždy, když má pravdu. Životopisný román je u mládeže velmi oblíben z několika důvodů, mezi které patří informační složka, bohatost detailů, reálií, epizod a v neposlední řadě zajímavá postava.

Nejméně čteným druhem literatury je u pubescentů poezie, hovoříme v této souvislosti o takzvaném „apoetickém věku“. Ukazuje se, že podnítit pubescentní čtenáře k četbě veršů není lehké. Žáci v osmé či deváté třídě nemají k poezii takový vztah, jaký má dítě na prvním stupni základní školy, které přijímá verše s naprostou spontaneitou a bezprostředností⁵⁹. Jak ukazuje i náš výzkum, drtivá většina pubescentů se při četbě

⁵⁷ Chaloupka, O.: Rozvoj dětského čtenářství. Albatros, Praha 1982, s. 403

⁵⁸ Chaloupka, O.: Rozvoj dětského čtenářství. Albatros, Praha 1982, s. 404

⁵⁹ Chaloupka, O.: Literární výchova ve škole a dětská četba. Albatros, Praha 1978, s. 22

zaměřuje na prózu, poezie je na okraji jejich zájmu⁶⁰. Je tomu tak bezpochyby i proto, že na rozdíl od dětských veršů pro ně není básnická tvorba pro dospělé významově zcela pochopitelná. Můžeme se jenom dohadovat, zda můžeme tuto skutečnost dávat za vinu nedostatečně zpracované metodice, nedostatku času věnovanému výkladu poezie ze strany učitelů či nezájmu žáků. Jistě nemůžeme čekat, že se z každého žáka stane zapálený čtenář veršů, „*měli bychom však přesvědčit všechny žáky, že jsou chvíle, kdy pro každého z nich může nabyt poezie hlubšího, působivého významu, a ukázat jim na vhodně volených příkladech, jak v poezii tento význam najít*“⁶¹.

Postupem času se mladý čtenář začíná přiklánět k literatuře pro dospělé. V této chvíli stojí na určité křižovatce, neboť „*ji chce číst „svými očima“, tj. tak, jak si fixoval čtenářské procesy na literatuře příběhů z dětského života, na dobrodružné próze apod., zároveň však ji chce číst „očima dospělých“, tj. tak, jak ona sama vyžaduje.*“⁶² Tento konflikt buď překoná, nebo retarduje na četbě intencionální literatury. Pubescent čte často ty knihy pro dospělé, které jsou mu určeny školou jako povinná četba. Škola očekává, že dítě bude interiorizovat literaturu pro dospělé na úrovni dospělého čtenáře, což není dost dobře možné. Pokud čtenář sám od sebe čte literaturu pro dospělé, je k ní orientován jinou zájmovou specifikací než estetickou.

Můžeme tedy říci, že dítě hledá v četbě určité vzorové situace, kniha mu pomáhá přijímat nové sociální role a přizpůsobovat se tak svému okolí. Pubescent v knize prožívá takové situace, které často přesahují životní skutečnost a jež mu pomáhají vyrovnat se s vnějším světem. V neposlední řadě četba umožňuje rozšiřování poznávacích schopností a obohacování dosavadních znalostí a vědomostí. Dítě se tak dozvídá o cizích zemích, nových vynálezech či historických událostech, a to ať už se jedná o skutečnost nebo fikci.

60 srov. Lederbuchová, L.: O pubescentním čtenářství. In: Český jazyk a literatura 47, 1996- 1997, č. 7- 8, s. 159

61 Chaloupka, O.: Literární výchova ve škole a dětská četba. Albatros, Praha 1978, s. 23

62 Chaloupka, O.: Rozvoj dětského čtenářství. Albatros, Praha 1982, s. 413

5 Faktory ovlivňující čtenáře

V následující části se budeme zabývat faktory, které ovlivňují dětského čtenáře. Ty můžeme rozdělit na vnější- v první řadě je to rodina, následují mateřská a základní škola, knihovna a dále také média (televize, počítač, internet), kterými je dítě jako potencionální čtenář v poslední době ovlivňováno čím dál tím více. Faktory vnitřní vycházejí přímo z osobnosti čtenáře.

5.1 Rodina

Jak už jsme zmínili, poprvé se dítě setkává s literárním dílem v předčtenářském věku a to nepřímo, neboli zprostředkovaně. Vzhledem k tomu, že dítě ještě neumí číst, je tímto prostředníkem rodič. Může jím být ale i televize nebo počítač, kdy dítě sleduje dětský film nebo pohádku. Televize ani počítač ale dítěti nikdy neposkytnou to, co knížka. Knížka přináší časovou flexibilitu, dítě jí může vzít do ruky, kdy chce, může si kdykoliv dát pauzu nebo se třeba vrátit k určité pasáži. Také podporuje rozvoj představivosti a fantazie, na rozdíl od televize, kde je scéna daná a dítě nemá možnost si ji samo ve své fantazii vytvořit.

Věnují-li se rodiče společnému čtení v jeho raném věku, pozitivně to ovlivní jeho další čtenářské návyky. Na rozdíl od televize je ale kniha časově daleko náročnější, a to jak pro dítě, tak pro rodiče. Pro některé rodiče je jednodušší dítěti zapnout televizi či pustit pohádku na DVD přehrávači, než si každý den vyhradit určitý čas a s dítětem osobně komunikovat. Což neznamená omezit se jen na základní druh komunikace (příkazy, napomenutí, běžné informace), ale opravdu s dítětem mluvit a také ho poslouchat. Dítě pak nemusí mít pocit, že například obrázková nebo pohádková knížka je jen určitá náhražka, protože rodiče zrovna nemají čas a nevytváří si od malička negativní asociace.

Pozitivním stimulem je také kvalitní čtenářské zázemí v rodině. V rodinách, kde rodiče čtou a povídají si o čtenářských zážitcích, kde je čtení pozitivně hodnoceno, se bude dítě chovat stejným způsobem. Podstatné jsou také sociální a ekonomické podmínky v rodině, jako je vzdělání rodičů, jejich postavení v zaměstnání a výše příjmů. *„Čtenářské zázemí v rodině je z hlediska rysů stimulujících čtení dětí*

vícedimenzionálním prostorem. Jedním z jeho klíčových a zároveň iniciačních prvků je společná četba rodičů s dítětem v jeho dětství.“ Četba rodičů s dětmi působí jako silný stimul pro pozdější čtenářské zájmy dětí. Věnují-li rodiče čas společnému čtení od nejtělejšího věku dítěte, dítě si snáze vytvoří určitý čtenářský návyk, který se v pozdějším věku projeví v jeho pravidelném, samostatném čtení.⁶³

Výzkum I. Gabala a L. Václavíkové uvádí, že 70 % dětí, které denně čtou, jsou děti, kterým rodiče od útlého věku pravidelně četli. Oproti tomu pouze čtvrtině dětí, které nečtou, rodiče pravidelně předčítali. Dále rozvoj četby dětí v prostředí rodiny ovlivňuje skutečnost, zda děti vidí své rodiče číst. Rodiče poloviny dětí, které každý den čtou, jsou sami pravidelnými čtenáři. Naproti tomu většina dětí, jejichž rodiče nečtou, také četbu nevyhledávají.⁶⁴ Rovněž starší sourozenci významně ovlivňují kladný či záporný vztah ke knize.

5.2 Mateřská a základní škola

Nejen základní, ale i mateřská škola může mít na dítě jako na budoucího čtenáře velký vliv. Zaměstnává-li mateřská škola kvalifikované učitele a učitelky, nemusí fungovat jen jako místo, kam rodiče „odkládají“ své děti, když jsou v zaměstnání, ale můžeme jí chápat jako skutečnou školu. V neposlední řadě v mateřské škole probíhá proces společenské socializace, dítě se učí fungovat v kolektivu, v kooperaci s ostatními dětmi.

Jak uvádí O. Chaloupka, osnovy literární výchovy pamatují také na mateřské školy- jsou formulovány základní metodické prostředky (například vyprávění, recitace, dramatizace), dále jsou rozlišeny základní žánrové grupy, rozdělené na poezii a prózu a ve vyšším věku postupně specifikované, nezapomíná se ani na zdůraznění souvislostí mezi filmem, knihou a divadlem. Většinou jsou uvedeny i příkladové texty se zaměřením na současné, ale i klasické autory.

⁶³ Gabal, I., Václavíková Helšusová, L. Jak čtou české děti: Analýza výsledků sociologického výzkumu 2003, s. 22 [cit. 2010-12-04]. Dostupný z WWW: http://www.gac.cz/documents/nase_prace_vystupy/GAC_cten_jak_ctou_ceske_deti.pdf

⁶⁴ Gabal, I., Václavíková Helšusová, L. Jak čtou české děti: Analýza výsledků sociologického výzkumu 2003, s. 22, 23 [cit. 2010-12-04]. Dostupný z WWW: http://www.gac.cz/documents/nase_prace_vystupy/GAC_cten_jak_ctou_ceske_deti.pdf

Zatímco rodiče fungují jako zprostředkovatelé literatury předně v rovině emoční, u učitele nebo učitelky ve škole předpokládáme odborný a kvalifikovaný výběr textů, způsob prezentace a soustavný a plánovitý charakter vzdělávacího procesu. Škola silně ovlivňuje rozvoj dětského čtenářství, její vliv je však ve srovnání s rodinou třetinový. Pokud ale rodina selže v motivování dítěte k četbě (např. v rodinách, kde jsou rodiče spíše televizní diváci než čtenáři), škola by ji měla nahradit.⁶⁵

Ve škole by mělo být do popředí kladeno vytváření vztahu dítěte ke knížce s dlouhodobou perspektivou. Nejde pouze o to, aby dítě pasivně poslouchalo vyprávěný text, ale aby se například pomocí hry nebo dramatizace aktivně zapojilo a získalo zájem o literaturu a umění jako takové.

Pojetí učení a je významné pro vývoj dětského čtenářství a utváření vztahu dítěte ke knize. Jak už jsme zmínili, škola může počáteční čtenářský výběr dítěte do značné míry ovlivnit. První knížka by měla být taková, na niž je dítě naladěno, která odpovídá jeho sociálním a osobnostním dispozicím. Škola by se neměla zaměřovat pouze na faktografické znalosti a současně ignorovat vnitřní emocionálně-estetický prožitek dítěte, naopak by měla vytvořit prostředí otevřené diskusi a komunikaci, protože čtenářský zážitek získává na síle v momentě, kdy o něm dítě komunikuje s druhými.

Je důležité, aby škola čtenáře vedla citlivým způsobem k literatuře pro dospělé – aby zpočátku respektovala nepřipravenost čtenáře pro tuto četbu a předkládala žákům knihy, které mají blízko ke knihám, které doposud četli. Nejdůležitější však je, aby sám čtenář přistupoval k četbě aktivně a kreativně a nenechal se odradit případným neúspěchem.

Škola, která vede žáky k četbě, může mnohé získat. Je prokázáno, že děti, které rády čtou, mají lepší vztah ke škole, k výukovému procesu, ke vzdělání vůbec. Můžeme konstatovat, že děti, které škola baví, ze školy více získají. Z práce s knihou mohou mít prospěch i další předměty a oblasti výuky, nejen český jazyk.⁶⁶

⁶⁵ Gabal, I., Václavíková Helšusová, L. Jak čtou české děti: Analýza výsledků sociologického výzkumu 2003, s. 49 [cit. 2010-12-04]. Dostupný z WWW:

http://www.gac.cz/documents/nase_prace_vystupy/GAC_cten_jak_ctou_ceske_deti.pdf

⁶⁶ Gabal, I., Václavíková Helšusová, L. Jak čtou české děti: Analýza výsledků sociologického výzkumu 2003, s. 33, 34 [cit. 2010-12-04]. Dostupný z WWW:

http://www.gac.cz/documents/nase_prace_vystupy/GAC_cten_jak_ctou_ceske_deti.pdf

S vlivem školy a učitelů úzce souvisí vliv třídy a vrstevníků. Nejen kvalifikované vedení a osobnost učitele, ale i určité třídní mikroklima mohou ovlivnit vztah dětského čtenáře ke knize. Toto mikroklima je v každé třídě odlišné. Může se projevat oblibou jistého žánru, knihy či literárního hrdiny (na tuto skutečnost jsme se v našem výzkumu nezaměřovali, ale všimli jsme si shodných preferencí konkrétních knih v jedné třídě).

5.3 Knihovna

Knihovna je další důležitou institucí, která se podílí na podpoře čtenářství. Nejprve ale musí dítě do knihovny najít cestu, respektive musí mu ji někdo ukázat- knihovny jsou v získávání čtenářů ve velké míře závislé na komunikaci se školou a rodiči.

Předpokládáme, že do knihovny budou chodit více děti, které doma vedou ke čtení a sami rodiče jsou pravidelnými čtenáři a návštěvníky knihovny. V případě, že rodiče knihovnu nevyužívají, nemají čtenářské návyky a dítě se nepohybuje ani mezi kamarády či vrstevníky, kteří by knihovnu navštěvovali, měla by škola, respektive učitel českého jazyka a literatury žáky do knihovny přivést. Ve spolupráci se školou může knihovna sehrát velice důležitou roli v získávání dítěte pro četbu. Pracovníci knihoven by ale neměli soustředit pozornost jen na své čtenáře, měli by se zaměřit také na děti, které nečtou a snažit se získat a zaujmout děti od předškolního věku po adolescence.

Návštěvnost knihoven ovlivňuje také fakt, že knihy stále zdražují a někteří rodiče si nemohou dovolit je kupovat. Řešením je pak návštěva knihovny, která většinou nabízí bohatý a aktuální výběr knih a časopisů. Navíc knihovnice, které se orientují v knižní produkci pro děti a mládež, mohou dětem poradit nejen při výběru četby, ale také je seznámit s tradičními i elektronickými zdroji informací a způsoby jejich vyhledávání. Ve spolupráci se školami mohou knihovny učitelům půjčovat knihy pro účely výuky nebo pořádat pro žáky informační lekce či literární besedy.⁶⁷ Možností spolupráce je spousta, záleží na domluvě škol a knihoven.

⁶⁷ Toman, J.: Dětské čtenářství a literární výchova. Brno 1999, s. 16

Podle průzkumu Ústavu pro českou literaturu se veřejné knihovny v poslední době výrazně proměnily- díky internetu a velkorysejšímu přístupu je z nich moderní multikulturní prostor, kam mohou nejen děti chodit za četbou, studiem a zábavou. Současným trendem je tzv. volný výběr, kdy může čtenář mezi knihami volně chodit, vybírat, listovat. Navíc součástí moderních knihoven často bývá kavárna nebo park, kde se dá číst. Knihovna by jednoduše měla být ke čtenářům co nejvíce přátelská a knihovník by měl především dětem umět kvalifikovaně a ochotně poradit.⁶⁸

Účinným způsobem, jak přilákat děti do knihovny, mohou být vzhledem k rozvoji techniky multimedia a knihy v elektronické podobě nebo takzvané mediotéky, kde mohou návštěvníci poslouchat hudbu a audioknihy. Podle Ústavu pro českou literaturu se ale nemusíme bát, že se v dnešním přetechnizovaném světě ztratí kouzlo papírové knihy- výše zmíněný výzkum uvádí, že Češi patří mezi nejaktivnější čtenáře v Evropě, Česko má hustou síť knihoven a velmi silnou knižní tradici.⁶⁹

Pubescentní čtenářství a výběr knihy je také ovlivněn vzdáleností bydliště od kulturního centra a knihovny, nabídkou knižního trhu a popularitou knihy. Jedním z nejdůležitějších faktorů je kniha samotná, její vnitřní i vnější charakteristiky. Mezi vnitřní charakteristiky patří způsob jazykového zpracování, které by mělo být přiměřené věku (přiměřená obtížnost, čtivost a srozumitelnost) a tematické, obsahové a dějové aspekty knihy (žánr, prostředí děje, typ konfliktu, apod.). Za vnější charakteristiky považujeme formát a hmotnost knihy, velikost a čitelnost písma, grafickou úpravu, která se značně podílí na prvním dojmu, podle kterého řada žáků vybírá knihy v obchodě nebo v knihovně (titulní strana, úprava obálky) a v neposlední řadě ilustrace, které mohou text tematicky doplňovat.⁷⁰

⁶⁸ Podskalská, J.: Česko. Země, kde lidé knihy stále hltají. Dostupné z http://www.denik.cz/z_domova/cesko-zeme-kde-lide-knihy-stale-hltaji20101107.html, cit. 7. 11. 2010

⁶⁹ Ústav pro českou literaturu uvádí, že každý Čech přečte průměrně 17 knih ročně, denně stráví četbou 38 minut a každá česká domácnost vlastní v průměru 246 knih. Podskalská, J.: Česko. Země, kde lidé knihy stále hltají. Dostupné z http://www.denik.cz/z_domova/cesko-zeme-kde-lide-knihy-stale-hltaji20101107.html, cit. 7. 11. 2010

⁷⁰ Smetáček, V., Jonák, Z., Voznička, V.: Vývoj dětského čtenáře a školní četba na základní škole. KPÚ Olomouc 1988, s. 8- 12

5.4 Televize

U dětí a mládeže je sledování televize jednou z nejčastějších volnočasových aktivit. Dlouhodobé sledování televizní obrazovky devalvuje u dětí snahu cokoli vymýšlet a tvořit, zprostředkováním hotových obrazů je vede k pouhé pasivní konzumaci (je recepčně jednoduché), zatímco kniha je nutí vyvíjet určité myšlenkové úsilí a zapojovat fantazii.⁷¹ Doba strávená u televize se také negativně projevuje na vyjadřovacích schopnostech dětí. Nadbytek informací potlačuje fantazii, otupuje paměť a schopnost soustředit se, devastuje morální hodnoty a ohrožuje tělesné zdraví.⁷²

Téměř každé dítě sleduje televizi denně, což z televizní obrazovky činí výraznou konkurenci četby. Rodiče by měli být schopni sledování televize regulovat (nejen u dětí, ale i u sebe- pokud budou rodiče sedět u obrazovky několik hodin denně, těžko budou vysvětlovat dítěti, že nadměrné sledování televize mu neprospívá) a nabídnout dítěti možnosti smysluplnějšího trávení volného času. Existuje řada domácností, kde je zapnutá televize běžným každodenním pozadím, aniž by ji někdo sledoval. V takových rodinách nacházíme méně pravidelných dětských čtenářů, rodiče se zároveň dětem méně věnují, méně s nimi komunikují.⁷³

Produkce literární tvorby v televizi ale může dětské čtenářství ovlivnit pozitivně, v našem výzkumu jsme zaznamenali, že televizní či filmové zpracování může podnítit zájem o knižní podobu tohoto díla (viz knihy o Harry Potterovi, Twililight sága, apod.)

5.5 Počítač a internet

Počítač a internet hrají v životě dnešních dětí velkou roli. Počítač jim poskytuje jistý druh zábavy a můžeme ho využít i jako prostředek snadného získání informací

⁷¹ Toman, J.: Dětské čtenářství v současné masmediální komunikaci. In: Od teorie jazyka k praxi komunikace. České Budějovice 2010, s. 154- 155

⁷² Toman, J.: Dětské čtenářství a literární výchova. Brno 1999, s. 18

⁷³ Gabal, I., Václavíková Helšusová, L. Jak čtou české děti: Analýza výsledků sociologického výzkumu 2003, s. 38 [cit. 2010-12-04]. Dostupný z WWW:

http://www.gac.cz/documents/nase_prace_vystupy/GAC_cten_jak_ctou_ceske_deti.pdf

prostřednictvím internetu. V dnešní době je na trhu také řada edukačních počítačových programů, které jsou zaměřeny na další rozvoj dítěte. Ovšem velká část pubescentů využívá počítač k hraní počítačových her založených na interaktivním přístupu, kdy se hráč aktivně spolupodílí na tvorbě příběhu a může ovlivňovat jeho průběh a výsledek.⁷⁴ Čas strávený na počítači by neměl přesáhnout stanovený limit, na kterém by se měli rodiče s dětmi předem domluvit⁷⁵, jinak může počítač výrazně negativně ovlivnit čtenářské i jiné aktivity. Úkol školy je v tomto případě jiný- měla by se snažit využít vysoké počítačové gramotnosti dětí k zapojení počítačů do vzdělávacího procesu a jejich zhodnocení ve výuce, ne jen v hodinách informatiky.

Internet se v poslední době stává stále důležitějším faktorem, který ovlivňuje potencionálního čtenáře a nepochybně ovlivňuje i mimoškolní učení dětí. Možnosti, které internet nabízí čtenářům, jsou obrovské- na internetu mohou najít a stáhnout jakoukoliv knihu. Nejenže je tento způsob získávání knih mnohem pohodlnější než jít do knihovny či knihkupectví, navíc jsou texty většinou ke stažení zdarma, což je při dnešních cenách knih nepopiratelná výhoda. Děti mohou prostřednictvím internetu komunikovat s kýmkoliv z celého světa, například diskutovat o přečteném titulu. Avšak komunikace na internetu se stává méně osobní, lidé mohou zůstat v úplné anonymitě a pro důvěřivé dítě může internet představovat řadu nebezpečí, proto by se měli rodiče neustále zajímat, co jejich děti na internetu vyhledávají.

⁷⁴ Toman, J.: Dětské čtenářství v současné masmediální komunikaci. In: Od teorie jazyka k praxi komunikace. České Budějovice 2010, s. 158

⁷⁵ 50% rodičů dítě v používání počítače vůbec neomezuje. Gabal, I., Václavíková Helšusová, L. Jak čtou české děti: Analýza výsledků sociologického výzkumu 2003, s. 40 [cit. 2010-12-04]. Dostupný z WWW: http://www.gac.cz/documents/nase_prace_vystupy/GAC_cten_jak_ctou_ceske_deti.pdf

6 Předmět a metoda výzkumu

Výzkum byl proveden v týdnu od 15. do 19. 3. 2010 na druhém stupni čtyř základních škol v jihočeském kraji- ZŠ Dolní Bukovsko, ZŠ Sezimovo Ústí, ZŠ Bernarda Bolzana v Táboře a ZŠ Nerudova České Budějovice. Školy byly zvoleny tak, aby s ohledem na velikost obce tvořily reprezentativní vzorek. Vybrali jsme tedy školu na vesnici, v menším městě a ve dvou okresních městech.

		Třída				
		6	7	8	9	Celkem
Škola	ZŠ D. Bukovsko	14	14	20	17	65
	ZŠ Sez. Ústí	16	19	23	21	79
	ZŠ B. Bolzana	21	12	16	18	67
	ZŠ Nerudova	21	19	17	20	77
Celkem		72	64	76	76	288

Při našem výzkumu jsme použili dotazníkovou metodu, zúčastnilo se 288 respondentů, z toho 144 chlapců a 144 dívek. Pro zajištění co největší objektivity výsledků byl dotazník anonymní, žáci uváděli pouze třídu, věk a pohlaví. Dotazníky zadávali na vlastní přání sami vyučující. Žáci měli na vyplnění vždy dostatek času, většinou jim ale stačilo 10- 15 minut.

Dotazník se skládal z 12 otázek, z čehož otázky č. 1, 2, 3, 4, 5, 6 a 11 byly uzavřené, žáci volili z nabízených možností (mohli uvést i více možností současně), u otázky č. 11 měli navíc možnost „jinak (uved' jak)“ v případě, že by jim nabízené možnosti nevyhovovaly. Otázky č. 7, 8, 9, 10 a 12 byly otevřené, respondenti uváděli vlastní odpovědi týkající se přečtených či oblíbených knih, časopisů a autorů, u otázky č. 12 pak vyjadřovali vlastní názor na hodiny českého jazyka a literatury, popřípadě co by na nich změnili.

Při tvorbě otázek jsme se inspirovali předchozími výzkumy I. Gabala, L. Václavíkové-Helšusové⁷⁶ a diplomovou prací H. Procházkové⁷⁷. Tyto dvě práce, společně s výzkumem J. Toman⁷⁸ nám posloužily ke srovnání výsledků výzkumu.

Při analýze výsledků výzkumu jsme zohledňovali především dva hlavní faktory, které ovlivňují četbu pubescentů, a to pohlaví respondentů a příslušnost do jednotlivých ročníků (příslušnost do jednotlivých ročníků jsme upřednostnily před kategorií věku- výsledky tak mohly být snáze analyzovány a porovnány s předchozími výzkumy). Hledisko umístění školy (škola na vesnici, v menším a velkém městě) jsme ve většině případů neshledali určující, tento faktor jsme zohledňovali pouze u některých otázek (tam, kde jsme si u jednotlivých škol všimli významnějších rozdílů).

⁷⁶ Gabal, I., Václavíková Helšusová, L. Jak čtou české děti: Analýza výsledků sociologického výzkumu 2003 [cit. 2010-12-04]. Dostupný z WWW:

<http://www.gac.cz/documents/nase_prace_vystupy/GAC_cten_jak_ctou_ceske_deti.pdf

⁷⁷ Procházková, H. Současné pubescentní čtenářství a literární výchova (diplomová práce). České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 2003.

⁷⁸ Na výzkumu se podíleli studenti zejména 5. ročníku Pedagogické fakulty Jihočeské university v Českých Budějovicích v rámci seminární výuky volitelného předmětu literární komunikace a čtenářská percepce, řízené J. Tomanem. Toman, J.: Profil současného pubescentního čtenáře a literárně výchovný proces. In: Od teorie jazyka k praxi komunikace. České Budějovice 2006

7 Vlastní analýza výsledků výzkumu

Otázka č. 1 – Čteš rád(a)/nerad(a)/jen když musím.

U první otázky bylo naším cílem zjistit, zda mají žáci pozitivní či negativní vztah k četbě, odpovídali tedy na otázku, zda čtou rádi či nerádi. Na základě vlastních zkušeností z praxe jsme se rozhodli přidat ještě možnost „čtu, jen když musím“.

		čteš			Celkem	
		rád/a	nerad/a	jen když musím		
Pohlaví	Chlapec	Počet	60	19	65	144
		% z celk. počtu žáků	41,70%	13,20%	45,10%	100%
	Dívka	Počet	94	5	45	144
		% z celk. počtu žáků	65,30%	3,50%	31,30%	100%
Celkem		Počet	154	24	110	288
		% z celk. počtu žáků	53,50%	8,30%	38,20%	100%

Z tabulky vyplývá, že z celkového počtu 288 žáků má pozitivní vztah k četbě 154, což je 53,5%. Nerado čte 8,3% (24 žáků), jen když musí pak 38,2% (110 žáků). Když se podíváme na rozdělení z hlediska pohlaví, zjistíme, že dívek, které rády čtou, je o celou jednu třetinu více než chlapců (65,3% dívek, 41,7% chlapců). Přesný opak můžeme říci o možnosti „čtu nerad/a“, kde chlapci mají nad dívkami velkou převahu, nerado čte celých 13,2% chlapců, zatímco dívek jen 3,5%. I možnost „čtu, jen když musím“ dostala od chlapců mnohem více hlasů než od dívek (31,3% dívek, ale chlapců už 45,1%).

		čteš			Celkem
		rád/a	nerad/a	jen když musím	
Ročník	6 Počet	43	4	25	72
	% z celk. počtu žáků	59,70%	5,60%	34,70%	100%
	7 Počet	36	2	25	63
	% z celk. počtu žáků	57,10%	3,20%	39,70%	100%
	8 Počet	33	5	39	77
	% z celk. počtu žáků	42,90%	6,50%	50,60%	100%
	9 Počet	42	13	21	76
	% z celk. počtu žáků	55,30%	17,10%	27,60%	
Celkem	Počet	154	24	110	288
	% z celk. počtu žáků	53,50%	8,30%	38,20%	100%

Nyní si všimněme rozdělení první otázky z hlediska věku. Vidíme, že možnost „čtu rád/a“ je u všech ročníků téměř vyrovnaná, pouze v osmé třídě čte rádo zhruba o 12 – 16% žáků méně než v ostatních ročnících. O možnosti „čtu nerad/a“ můžeme z hlediska vyrovnanosti konstatovat v podstatě to samé, ovšem tady vyčnívají žáci devátých ročníků. Zatímco v šestých, sedmých a osmých třídách čte nerado kolem 3 – 6%, v devátých je toto číslo několikanásobně vyšší (17,1%). Třetí variantu „čtu, jen když musím“ volilo kolem 30 – 40% respondentů, pouze u žáků osmých tříd jich bylo 50,6%.

Z těchto výsledků vyplývá, že zájem žáků o četbu s přibývajícím věkem klesá, ovšem nijak výrazně. Můžeme to vysvětlit tím, že pubescenti ve věku 13 - 15 let nacházejí jiné druhy zábavy a způsoby trávení volného času (Dokazuje to i náš výzkum v otázce č. 11, ve které jsme se ptali na způsoby trávení volného času. U možnosti „jinak, uveď jak“ několik žáků osmé či deváté třídy uvedlo, že s kamarády v hospodě nebo na diskotéce. Otázku, zda na to mají či nemají vhodný věk, v naší práci řešit nebudeme.).

Když srovnáme výsledky našeho výzkumu s výsledky H. Procházkové z roku 2003, zjistíme, že rádo čte téměř shodné procento žáků (52,8% oproti našim 53,5%). Také I. Gabal a L. Václavíková- Helšusová uvádí, že četba baví 54% dětí. Náš výzkum koresponduje s oběma předchozími (I. Gabal a L. Václavíková, H. Procházková) i v tom, že dívky mají v oblibě četby velkou převahu nad chlapci (podle našeho výzkumu

je to 65,3% dívek, podle H. Procházkové 67,6% a Gabal a Václavíková uvádí dokonce 70% dívek). Výzkum J. Tomana pak uvádí dokonce 70% respondentů, kteří vyjádřili kladný čtenářský postoj, opět s převahou dívek.

Otázka č. 2 – Chodíš do knihovny?

U této otázky jsme chtěli zjistit, v jaké míře respondenti navštěvují veřejnou knihovnu. Na otázku „chodíš do knihovny?“ odpovídali ano – ne.

		Chodíš do knihovny?			
		Ano	ne	Celkem	
Pohlaví	chlapec	Počet	47	97	144
		% z celk. počtu žáků	32,60%	67,40%	100%
	dívka	Počet	74	70	144
		% z celk. počtu žáků	51,40%	48,60%	100%
Celkem		Počet	121	167	288
		% z celk. počtu žáků	42%	58%	100%

Výsledky druhé otázky ukazují, že v knihovně si půjčuje knihy 42% respondentů, 58% žáků do knihovny vůbec nechodí. Vzhledem k předcházející otázce nás asi nepřekvapí, že 51,4% tvoří dívky, zatímco chlapci jen 32,6%. Také odpovědi u dívek jsou téměř vyrovnané, do knihovny chodí zhruba polovina oslovených dívek. U chlapců už je situace jiná, do knihovny zavítá pouze 32,6%, což je 47 ze 144 dotázaných.

		Chodíš do knihovny?			
		ano	ne	Celkem	
Ročník	6	Počet	24	47	71
		% z celk. počtu žáků	33,80%	66,20%	100%
	7	Počet	30	34	64
		% z celk. počtu žáků	46,90%	53,10%	100%
	8	Počet	37	40	77
		% z celk. počtu žáků	48,10%	51,90%	100%
	9	Počet	29	47	76
		% z celk. počtu žáků	38,20%	61,80%	100%
Celkem		Počet	120	168	288
		% z celk. počtu žáků	41,70%	58,30%	100%

Analýza výsledků z hlediska příslušnosti žáků do jednotlivých ročníků nám ukazuje, že u sedmých a osmých tříd jsou obě možnosti téměř vyrovnané, do knihovny chodí zhruba polovina oslovených. Ne tak u šestých a devátých ročníků, kde možnost ano zvolilo pouze 33,8%, respektive 38,2% žáků.

		Chodíš do knihovny?		
		Ano	Ne	celkem
Škola	ZŠ D. Bukovsko	34	31	65
	% ze školy	52,30%	47,70%	100%
	ZŠ Sez. Ústí	21	59	80
	% ze školy	26,30%	73,70%	100%
	ZŠ B. Bolzana	38	29	67
	% ze školy	56,70%	43,3	100%
Celkem	ZŠ Nerudova	28	48	76
	% ze školy	36,80%	63,20%	100%
	počet	121	167	288
	% ze školy	42%	58%	100%

Z tohoto srovnání vyšli nejlépe žáci tábořské školy Bernarda Bolzana s 56,7% žáků, kteří navštěvují knihovnu. Těsně za ní následuje škola v Dolním Bukovsku (52,3%). Ve dvou zbývajících školách už výsledky nejsou tak radostné, z budějovické školy si půjčuje knihy v knihovně pouze 36,8% žáků, ze ZŠ v Sezimově Ústí dokonce ještě o 10% méně (26,3%).

Z této tabulky také zjišťujeme, že lokace školy nemá na fakt, zda děti navštěvují či nenavštěvují knihovnu, žádný vliv. Jak vidíme, žáci školy ve větším městě a na vesnici dopadli téměř stejně. Záleží tedy spíše na učiteli, jak vede hodiny literatury a jak dokáže žáky k četbě motivovat.

I. Gabal a L. Václavíková ve svém výzkumu z roku 2002 informují, že do knihovny pravidelně chodí 48% dětí, třetina dětí konstatuje, že do knihovny nechodí, ani v ní nikdy nebyla. Stejně jako my uvádějí, že do knihovny chodí více dívky.

Otázka č. 3 – Jaký druh literatury čteš nejraději?

Cílem třetí otázky bylo zjistit, které žánry patří mezi pubescenty k nejoblíbenějším. Žáci vybírali ze 17 nabízených možností, přičemž mohli označit i více odpovědí současně (konečný součet v tabulkách tedy netvoří 100%). Odpovědi

respondentů jsme řadili podle jejich frekvence, na prvním místě tabulky je tedy odpověď s největším počtem hlasů.

Žánr	počet	%	Pořadí
Časopisy	190	65,80%	1.
Komiksy	122	42,40%	2.
Fantasy	115	39,90%	3.
dobrodružná lit.	112	38,90%	4.
sci-fi	85	29,60%	5.
Detektivky	78	27,10%	6.
romány s dívčí hrdinkou	66	22,90%	7.
romány s děts. či dospív. hrdinou	60	20,80%	8.
Pohádky	56	19,40%	9.
humoristická lit.	49	17%	10.
Pověsti	49	17%	10.
povinná lit.	19	6,60%	11.
historické romány	16	5,60%	12.
romány s váleč. tematikou	16	5,60%	12.
literatura faktu	9	3,10%	13.
populárně naučná lit.	8	2,80%	14.
Poezie	3	1%	15.

1. Časopisy

Na prvním místě se v našem výzkumu umístily časopisy se 190 hlasy, tedy 65,8% z celkového počtu hlasů. Předpokládali jsme, že se časopisy mezi pubescenty těší velké oblibě, nápovědou nám mohly být otázky 4, 5, 7 a 8. U čtvrté a páté otázky, kde jsme se ptali „podle čeho vybíráš knihy“, respektive „jak získáváš knihy“, několik respondentů nevybralo žádnou z nabízených možností, případně uvedlo vlastní odpovědi jako „knihy nevybírám, čtu pouze časopisy“ či „nijak, nečtu“. Otázky 7 a 8 („uved' nejoblíbenější knihu“, „vyjmenuj poslední tři přečtené knihy“) zůstaly v mnoha případech nevyplněné nebo žáci uvedli oblíbený časopis.

Časopisy			
Pohlaví	Chlapec	Počet	83
		% z celk. počtu žáků	28,8%
	Dívka	Počet	107
		% z celk. počtu žáků	37%
Celkem		Počet	190
		% z celk. počtu žáků	65,8%

Vidíme, že obliba časopisů je jen mírně ovlivněna pohlavím, dívky mají nad chlapci slabou převahu. Z celkového počtu 65,8% je 37% dívek, chlapců pak necelých 29%.

Většina těchto časopisů je svým obsahem a grafickým zpracováním zaměřena na cílovou skupinu náctiletých, jedná se o časopisy zábavné, sportovní či populárně naučné (viz otázka č. 9).

Ročník	6	Počet	51
		% z celk. počtu žáků	17,60%
	7	Počet	42
		% z celk. počtu žáků	14,60%
	8	Počet	48
		% z celk. počtu žáků	16,60%
	9	Počet	49
		% z celk. počtu žáků	17%
Celkem		Počet	190
		% z celk. počtu žáků	65,8%

Ani věk není v oblíbenosti časopisů určujícím faktorem, mluvíme v tomto případě zhruba o 14- 18% v jednotlivých ročnících. Také z hlediska výběru konkrétních časopisů se nezdá věk podstatný, např. časopis Kačer Donald uvedli jak žáci šestých, tak devátých tříd. Detailněji se budeme zabývat časopisy v otázce č. 9.

I. Gabal a L. Václavíková- Helšusová ve svém výzkumu uvádí, že časopisy čte 80% dětí, což je téměř o 15% více než zjistil náš výzkum. Zároveň tvrdí, že časopisy čtou více děti čtrnáctileté než desetileté.

2. Komiksy

Komiks je umělecký žánr, ve kterém jsou chronologicky za sebou řazeny kresby s doprovodnými texty, dohromady tvořící určitý příběh. K zobrazení myšlenek či

mluvené řeči jsou využívány tzv. „bublíny“. Délka komiksu bývá různá, od krátkého stripu (2- 6 okének), až po grafický román (komiksová kniha). Zajímavá je skutečnost, že byť je komiks fenoménem až od 20. století, jeho předchůdce můžeme najít už v umění starověkého Egypta. V České republice patří k nejznámějším komiksům Rychlé šípy Jaroslava Foglara nebo dětský komiksový časopis Čtyřlístek.⁷⁹

Komiksy			
Pohlaví	Chlapec	Počet	77
		% z celk. počtu žáků	26,80%
	Dívka	Počet	45
		% z celk. počtu žáků	15,60%
Celkem		Počet	122
		% z celk. počtu žáků	42,40%

Z pohledu na tabulku je zřejmé, že komiksy se těší daleko větší oblibě u chlapců než u dívek. Komiksy preferuje 28,6% chlapců, zatímco dívek jen 15,6% (Což znamená výrazný nárůst oproti výzkumu H. Procházkové z roku 2003, kdy komiksy četlo 12,4% chlapců, i procento dívek se více než zdvojnásobilo- z 6,2%. Výzkum I. Gabala a L. Václavíkové- Helšusové pak uvádí úplně odlišná čísla- 46% chlapců a 32% dívek). Pro dívky komiksy pravděpodobně nejsou tolik atraktivní jako pro chlapce, většinou totiž neřeší mezilidské vztahy, není v nich příliš romantiky a lásky, což jsou hlavní atributy přitažlivosti četby pro dívky v tomto věku.

Ročník	6	Počet	37
		% z celk. počtu žáků	12,90%
	7	Počet	25
		% z celk. počtu žáků	8,70%
	8	Počet	30
		% z celk. počtu žáků	10,40%
	9	Počet	30
		% z celk. počtu žáků	10,40%
Celkem		Počet	122
		% z celk. počtu	42,40%

⁷⁹ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Komiks> (cit. 2010-10-24)

Je zřejmé, že věk pubescentů nehraje v četbě komiksů příliš velkou roli. Největší oblibě se komiksy těší u „šestáků, nejmenší pak u „sedmáků“. V osmém a devátém ročníku jsme dospěli ke stejnému číslu- 10,4%.

Komiksy jsou u dnešní mládeže vyhledávané nejspíš proto, že nabízí akci, napětí, humor, nezranitelné hrdiny, ale především jsou, stejně jako časopisy, čtenářsky méně náročné než knihy, a to díky množství obrázků a kratším textům. I proto mohou být některé(!) komiksy vhodné pro menší děti, které ještě nedokážou přečíst delší texty, někdy navíc mohou posloužit jako užitečný způsob, jak dítě vůbec k četbě přimět, můžou být jakýmsi prvním krokem, jak „vychovat“ čtenáře, který postupně přejde k náročnější literatuře. Důležitý je samozřejmě i výběr komiksu, ne všechny jsou totiž pro žáky vhodné. Mluvíme o komiksech s nulovou uměleckou hodnotou, které nabízejí jen násilí a vulgarismy (bohužel i takové jsou pro děti přitažlivé), ale na druhou stranu, to všechno najdeme i v nejedné knize (převážně ze sféry brakové literatury).

3. Fantasy literatura

Žánr fantasy je dobrodružná literatura založená především na zobrazení fantazijních světů a užívání magie či jiných nadpřirozených prvků. Vystupují zde různé bájně bytosti, například skřítkci, elfové, vlkodlaci a démoni, autoři se často se inspiroují ve starých bájích, mytologii, různých náboženských směrech, magii a lidovém folklóru. Tento žánr se v posledních několika letech těší velkému zájmu čtenářů, hlavně díky filmovému zpracování děl autorů jako je J. J. R. Tolkien (trilogie Pán prstenů), J. K. Rowlingová (Harry Potter) nebo Stephenie Mayerová (Twilight sága).

fantasy literatura			
Pohlaví	Chlapec	Počet	58
		% z celk. počtu žáků	20,10%
	Dívky	Počet	57
		% z celk. počtu žáků	19,80%
Celkem		Počet	115
		% z celk. počtu žáků	39,90%

Při našem výzkumu jsme zjistili, že obliba tohoto žánru je mezi chlapce a dívky rozložena stejným dílem, fantasy čte rádo 20,1% chlapců, dívek pak 19,8%. Zatímco chlapci mohou obdivovat sílu a nezdolnost hrdinů, magické souboje a bájná stvoření,

dívky jistě ocení prvky romantiky a lásky, kdy hrdina podstupuje nebezpečí, aby zachránil svou milovanou. V tomto má žánr fantasy několik styčných bodů s pohádkou, jen s tím rozdílem, že fantasy příběh ne vždy končí happy endem a často vykresluje násilné scény. Pro obě pohlaví je také jistě přitažlivá velká dávka napětí, akce a tajemna.

fantasy literatura			
Ročník	6	Počet	26
		% z celk. počtu žáků	9%
	7	Počet	22
		% z celk. počtu žáků	7,60%
	8	Počet	30
		% z celk. počtu žáků	10,40%
	9	Počet	37
		% z celk. počtu žáků	12,90%
Celkem		Počet	115
		% z celk. počtu žáků	39,90%

Ani v jednotlivých ročnících zájem příliš nekolísá, pouze v devátém ročníku je s necelými 13% mírně vyšší.

Pro srovnání s výzkumem z roku 2003 uvádíme, že žánr fantasy obsadil shodnou třetí příčku v žebříčku oblíbenosti, jen s tím rozdílem, že tehdy tento žánr volilo jako nejoblíbenější 26,4%⁸⁰, zatímco v našem výzkumu to bylo už téměř 40% respondentů. Z hlediska ročníku byl fantasy žánr nejčtenější u žáků sedmých ročníků, přičemž naši „sedmáci“ ho volili ze všech ostatních ročníků nejméně, nejvíce hlasů dostal od žáků devátých tříd. K našemu výzkumu mají blíže výsledky výzkumu I. Gabala a L. Václavíkové- Hlešusové z roku 2002, kdy fantasy žánr uvedlo jako oblíbený 34% dětí. Pomineme-li první a druhou příčku časopisů a komiksů, které de facto nemůžeme brát jako četbu v pravém slova smyslu, umístila se fantasy literatura na prvním místě mezi ostatními knihami. Zásahu na tom má nepochybně atraktivní prostředí cizích světů i fakt, že fantasy patří, s ohledem na dynamickou gradaci děje, k velmi čtivým žánrům.

⁸⁰ H. Procházková ve svém výzkumu spojila žánr fantasy literatury s žánrem sci-fi, proto je tato možnost porovnatelná spíše s výsledky I. Gabala a L. Václavíkové- Hlešusové.

4. Dobrodružná literatura

Dobrodružná literatura je epický literární žánr, pro který je typický poutavý a napínavý děj, často s námořní, pirátskou, rytířskou či koloniální tematikou. Děj těchto knih je většinou zasazen do exotických krajín. Hrdina dobrodružných příběhů musí na cestě za určitým cílem překonat nebezpečné překážky a nesnáze, jeho činy jsou neobyčejné a vyjimečné. Fyzické i povahové rysy hlavního hrdiny jsou zásadně kladné, v mladém čtenáři upevňuje určité mravní postoje. Dobrodružná literatura má řadu subžánrů, jmenujme například robinsonádu, indiánku nebo western. Za jeden z prvních dobrodružných románů můžeme považovat Defoeova Robinsona Crusoa. Z českých autorů patří mezi nejznámější Eduard Štorch či Jaroslav Foglar.

dobrodružná literatura			
pohlaví	Chlapec	Počet	52
		% z celk. počtu žáků	18,10%
	Dívka	Počet	60
		% z celk. počtu žáků	20,80%
Celkem		Počet	112
		% z celk. počtu žáků	38,90%

Z našeho průzkumu vyplývá, že dobrodružnou literaturu mají raději dívky (dobrodružná literatura dostala od dívek dokonce více hlasů než žánr fantasy) než chlapci, přesně je to 20,8% dívek oproti 18,1% chlapců. Můžeme to vysvětlit tím, že i dívky mají rády napětí, akční děj, exotiku, navíc zde najdou romantického hrdinu, kterého mohou obdivovat. Menší zájem chlapců může být způsoben i celkově menším zájmem chlapců o knihu jako takovou, viz otázka č. 1. (V této otázce jsme se ptali respondentů, zda čtou rádi, neradi nebo jen když musí. Odpověď „čtu rád/a“ zvolilo 65,3% dívek, ale jen 41,7% chlapců).

dobrodružná literatura		
Ročník	6 Počet	34
	% z celk. počtu žáků	11,80%
	7 Počet	28
	% z celk. počtu žáků	9,70%
	8 Počet	19
	% z celk. počtu žáků	6,60%
	9 Počet	31
	% z celk. počtu žáků	10,80%
Celkem	Počet	112
	% z celk. počtu žáků	38,90%

Obliba dobrodružné literatury se během jednotlivých ročníků příliš nemění, pouze v osmém ročníku zaznamenáváme větší pokles. Zde nacházíme opět souvislost s otázkou č. 1, ve které jsme zjistili, že „osmáci“ čtou nejméně rádi. Zajímavé je, že přestože se v našem výzkumu umístila dobrodružná literatura až na čtvrtém místě (38,9%), označilo ji jako oblíbený žánr více žáků než ve výzkumu H. Procházkové, kde obsadila první příčku (33,9%), stejně jako ve výzkumu Gabala a Václavíkové s 35% respondentů. Také J. Toman zjistil, že typologicky rozmanitá dobrodružná próza (do které můžeme zahrnout i fantasy a sci-fi literaturu) je dominantním žánrem mezi pubescenty.

Můžeme konstatovat, že obliba dobrodružné literatury není výrazně ovlivněna pohlavím ani věkem. Tento žánr ale slouží převážně pro zábavu čtenáře, někdy bývá označován jako konzumní literatura, některá díla mohou spadat až do braku. V žádném případě ale takto nechceme hodnotit všechny dobrodružné knihy, jako v každém žánru, i zde existují více či méně kvalitní díla. Chceme tím pouze říci, že by na četbě těchto knih čtenář neměl ustrnout.

5. Sci-fi literatura

Literatura science fiction nebo také vědeckofantastický žánr se vyznačuje dobrodružným příběhem zobrazujícím nové technologie, alternativní vesmíry, cesty časem, dosud neuskutečněné vědecké experimenty a globální katastrofy či kontakt s mimozemskými civilizacemi. Základním rysem tohoto žánru je předvídaní neznámé

budoucnosti a vědeckotechnického pokroku, ale i „*druhoplánový aktualizační, konfrontační a apelativní smysl obrácený k přítomnosti, k soudobému životu a světu*“⁸¹.

sci-fi literatura			
Pohlaví	Chlapec	Počet	50
		% z celk. počtu žáků	17,40%
	Dívka	Počet	35
		% z celk. počtu žáků	12,20%
Celkem		Počet	85
		% z celk. počtu žáků	29,60%

Asi není překvapením, že se tento žánr dočkal mnohem větší obliby u chlapců než mezi dívkami (17,4% chlapců oproti 12,2% dívek). Třebaže většinu dívek nejspíš tolik nezajímají nové technologie a mimozemské civilizace (jako je tomu v případě chlapců), je vidět, že zajímavou zápletku a napínavý děj ocení každý čtenář bez ohledu na pohlaví.

sci-fi literatura			
ročník	6	Počet	14
		% z celk. počtu žáků	4,90%
	7	Počet	19
		% z celk. počtu žáků	6,60%
	8	Počet	28
		% z celk. počtu žáků	9,70%
	9	Počet	24
		% z celk. počtu žáků	8,40%
Celkem		Počet	85
		% z celk. počtu žáků	29,60%

Také rozložení obliby žánru science fiction z hlediska jednotlivých ročníků není neočekávané. Zatímco v šestém a sedmém ročníku dostal tento žánr jen 4,9%, potažmo 6,6% hlasů, v osmých a devátých třídách už toto číslo stoupá. Je to nepochybně tím, že čtenář během druhého stupně základní školy vyspívá, už ho nebaví číst pohádky a pověsti, jak tomu bývá u čtenářů jedenácti či dvanáctiletých. Proto často hledá nové čtenářské možnosti, které může nalézt i u žánru sci-fi. Naopak mladší žáci můžou

⁸¹ TOMAN, J. Dětské čtenářství a literární výchova. Brno 1999, s. 12

vědeckofantastickou literaturu považovat za náročnější žánr, proto je u nich jeho obliba tak nízká. Zajímavé je také zjištění, že nejvíce hlasů dostal tento žánr od „osmáků“, což je zároveň ročník, ve kterém čtou žáci nejméně rádi.

Z knih tohoto žánru se v našem výzkumu objevila díla Julese Vernea či Arthura C. Clarka, z českých autorů mají zastoupení Svatopluk Čech a Karel Čapek, kteří reprezentují doporučenou školní četbu. K oblíbě science fiction nepochybně přispívají i mezi mládeží (hlavně mezi chlapci) oblíbené televizní seriály jako je Hvězdná brána nebo Star Trek, jež se často stávají předlohou pro literární adaptaci.

Tento žánr se ve výsledcích Gabala a Václavíkové objevil v méně než 5%, od roku 2002 tedy došlo k poměrně prudkému nárůstu obliby.

6. Detektivky

Detektivka je žánr zábavné literatury, kde je zápletka založená na zločinu a následném logickém, deduktivním postupu vyšetřování.

		Detektivky	
Pohlaví	Chlapec	Počet	34
		% z celk. počtu žáků	11,80%
	Dívka	Počet	44
		% z celk. počtu žáků	15,30%
Celkem		Počet	78
		% z celk. počtu žáků	27,10%

Ve svém výzkumu H. Procházková uvádí, že u detektivního žánru došlo k poklesu v oblíbě, v roce 2003 obsadila detektivka devátou příčku mezi ostatními knihami, jako svůj oblíbený žánr ji uvedlo necelých 10% respondentů. My musíme naproti tomu konstatovat, že dnešní mládež na tento žánr rozhodně nezapomněla, s 27,1% obsadil šestou příčku. Zaznamenali jsme tedy opětovný nárůst zájmu o díla autorů jako je sir Arthur Conan Doyle či Agatha Christie. Přesto se s předchozím výzkumem shodneme v tom, že detektivky čtou raději dívky (15,3%) než chlapci (11,8%). Nevysvětlujeme si tento fakt tím, že by dívky měly rády svět zločinu a vražd více než chlapci, ale spíše celkově menším zájmem chlapců o knihy vůbec (viz otázky č. 1 a 2, ve kterých jsme se dozvěděli, že dívky čtou mnohem raději než chlapci a také

chodí v daleko větší míře do knihovny). Naprosto odlišná čísla zjistili Gabal a Václavíková- v roce 2002 četlo detektivky méně než 5% respondentů.

Detektivky			
Ročník	6	Počet	19
		% z celk. počtu žáků	6,60%
	7	Počet	24
		% z celk. počtu žáků	8,30%
	8	Počet	18
		% z celk. počtu žáků	6,30%
	9	Počet	17
		% z celk. počtu žáků	5,90%
Celkem		Počet	78
		% z celk. počtu žáků	27,10%

Vidíme, že obliba detektivních románů či povídek není příliš závislá na věku respondentů, mluvíme zhruba o 6% hlasů v jednotlivých ročnících. Pouze v sedmém ročníku toto číslo lehce převyšuje 8%. I v roce 2003 měli detektivku nejraději „sedmáci“, autorka výzkumu H. Procházková vysvětluje tento stav rozvojem analytického a racionálního myšlení kolem třináctého roku věku a my můžeme jen souhlasit. Detektivky jsou většinou psané velice čtivým stylem, navíc zvědavost často čtenáři nedovolí knihu odložit, dokud se nedozví, kdo je vrah. K tomu připočteme velkou dávku napětí, akce a překvapivých rozuzlení- to jsou hlavní devízy tohoto žánru.

7. Romány s dívčí hrdinkou

Hlavní hrdinkou těchto románů bývá dospívající dívka, která řeší své problémy v mezilidských vztazích. Proto nejspíš nenajdeme příliš chlapců, kteří by tento druh literatury vyhledávali.

romány s dívčí hrdinkou			
Pohlaví	Chlapec	Počet	0
		% z celk. počtu žáků	0%
	Dívka	Počet	66
		% z celk. počtu žáků	22,90%
Celkem		Počet	66
		% z celk. počtu žáků	22,90%

Přesně jak jsme očekávali, romány s dívčí hrdinkou čtou výhradně dívky, z chlapců se k této četbě nepřihlásil ani jeden. Může to být i tím, že se stydí přiznat k „holčičí“ četbě, my si však myslíme, že je tento druh literatury opravdu nezajímá. Přece jen je psaný s úmyslem zaujmout dívky, ne chlapce. Tomu také odpovídá obsah těchto knih, kdy hrdinka řeší své první lásky a zklamání, důraz je kladen především na emoce a vnitřní prožitky.

romány s dívčí hrdinkou		
Ročník	6 Počet	22
	% z celk. počtu žáků	7,60%
	7 Počet	18
	% z celk. počtu žáků	6,30%
	8 Počet	15
	% z celk. počtu žáků	5,20%
	9 Počet	11
	% z celk. počtu žáků	3,80%
Celkem	Počet	66
	% z celk. počtu žáků	22,90%

Dívčí romány našli nejvíce „fanynek“ v šestém ročníku (7,6%). S přibývajícím věkem se obliba těchto knih snižuje, v devátém ročníku zvolilo tento žánr o polovinu méně dívek (3,8%). Na jednu stranu bychom čekali, že toto číslo u dívek ve vyšších ročnících přinejmenším nebude klesat, protože v tomto věku dívky řeší milostné problémy i v reálném životě, ocitají se v podobných situacích jako hlavní hrdinka, čtenářky se navíc mohou v příběhu inspirovat, jak se v té či oné situaci zachovat. Na druhou stranu, tyto knihy většinou neoplývají přílišnými uměleckými kvalitami, které v nich starší dívky nejspíš postrádají, možná i proto raději volí jiné literární žánry.

Z autorů píšících v duchu tohoto žánru se v našem výzkumu objevila jak představitelka triviální literatury Lenka Lanczová, tak zástupce standartní umělecké literatury Stanislav Rudolf.

Všechny předchozí výzkumy se v podstatě shodují s naším- J. Toman, H. Procházková i Gabal a Václavíková zjistili, že próza s dívčí hrdinkou je dominantním žánrem u dívek, chlapci o něj nejeví zájem. V průběhu let 2002- 2010 se zájem dívek o tento žánr příliš nezměnil, pohybuje se mezi 20- 26%.

8. Romány s dětským nebo dospívajícím hrdinou

Romány s dětským nebo dospívajícím hrdinou jsou psané intencionálně pro děti a mládež, autor tedy ve svých příbězích zohledňuje aspekt dětského čtenáře, jeho zájmy a potřeby.

romány s dětským nebo dospívajícím hrdinou			
Pohlaví	Chlapec	Počet	9
		% z celk. počtu žáků	3,10%
	Dívka	Počet	51
		% z celk. počtu žáků	17,70%
Celkem		Počet	60
		% z celk. počtu žáků	20,80%

Tento žánr obsadil poměrně nečekaně až osmou příčku, dnešní pubescenti dávají podle našeho výzkumu přednost detektivkám, fantasy či sci-fi literatuře, tedy žánrům nepsaným s přímým záměrem oslovit dětského čtenáře. Nejmarkantněji je tento trend vidět u chlapců, kteří označili romány s dětským nebo dospívajícím hrdinou jen v 3,1% případů, což je téměř šestkrát menší číslo než u dívek (17,7%). Zájem dívek o tento žánr je srovnatelný s oblibou výše uvedených knih (fantasy a sci-fi), zatímco u chlapců tyto dva žánry vedou s obrovským náskokem. Může to být proto, že chlapci v knihách preferují více dobrodružství, napětí, nadpřirozena a techniky.

romány s dětským nebo dospívajícím hrdinou			
Ročník	6	Počet	20
		% z celk. počtu žáků	6,90%
	7	Počet	17
		% z celk. počtu žáků	5,90%
	8	Počet	12
		% z celk. počtu žáků	4,20%
	9	Počet	11
		% z celk. počtu žáků	3,80%
Celkem		Počet	60
		% z celk. počtu žáků	20,80%

Podle našeho očekávání má obliba románů s dětským nebo dospívajícím hrdinou sestupnou tendenci. V šestém ročníku čte knihy tohoto žánru téměř 7% žáků, v devátém jsou to už jen necelá 4%. Tento jev můžeme vysvětlit postupným vyžíváním čtenáře,

kterému už tato literatura nedostačuje, už se nepovažuje za dítě, proto vyhledává „dospělejší“ literaturu. Což bohužel ne vždy znamená kvalitnější.

Paradox nacházíme v tom, že přestože je obliba románů s dětským či dospívajícím hrdinou tak nízká, v knihách nejčastěji udávaných v otázce č. 7 („uved' nejoblíbenější knihu“) z velké většiny vystupuje právě dětský nebo dospívající hrdina. Mluvíme o dílech jako Harry Potter, Letopisy Narnie, Bylo nás pět, nebo knihách J. Vernea, J. Foglara a dalších.

Oproti předchozím letům se zájem o prózu s dětským či dospívajícím hrdinou mírně zvýšil- v roce 2002 (Gabal, Václavíková) to bylo 16%, v roce 2003 (H. Procházková) 14,9% respondentů, zatímco v roce 2010 četlo tento žánr 20,8% žáků. Rovněž výsledky J. Tomana potvrzují, že próza se současným dospívajícím hrdinou patří k opomíjeným žánrům mezi pubescenty a současně uvádí, že ji z větší části supluje dobrodružná literatura a psychologický román s dívčí hrdinkou.⁸²

9. Pohádky

Pohádky jsou typologicky a recepčně velmi různorodým a věkově universálním žánrem. Čtou je i teenageři a dospělí, především jsou ale určeny pro předškolní děti a žáky mladšího školního věku. Výsledky našeho výzkumu ale ukazují, že jejich čtenářský potenciál je nevyužitý.

Pohádky		
Chlapec	Počet	19
	% z celk. počtu žáků	6,60%
Dívka	Počet	37
	% z celk. počtu žáků	12,80%
Celkem	Počet	56
	% z celk. počtu žáků	19,40%

Pohádka dostala od žáků druhého stupně ZŠ 19,4% hlasů, přičemž 12,8% je tvořeno dívkami, u chlapců je toto číslo o polovinu menší (6,6%). Důvodem menší obliby u chlapců může být skutečnost, že pohádka už je pro ně příliš „dětská“, proto

⁸² Toman, J.: Profil současného pubescentního čtenáře a literárně výchovný proces. In: Od teorie jazyka k praxi komunikace. České Budějovice 2006, s. 72

raději vyhledávají jiné žánry. Nebo se jednoduše stydí a četbu pohádek nepřiznají. To potvrzuje i náš výzkum v otázce č. 8 („vyjmenuj poslední tři přečtené knihy“). Pokud chlapci uvedli pohádku, nezapomněli většinou dodat, že ji čtou mladšímu sourozenci. Když už se tedy respondenti k četbě tohoto žánru přiznali, udávali nejčastěji klasické pohádky K. J. Erbena a B. Němcové, nejednou se objevilo i Fimfárum Jana Wericha.

Pohádky		
Ročník	6	Počet 21
		% z celk. počtu žáků 7,30%
	7	Počet 12
		% z celk. počtu žáků 4,20%
	8	Počet 12
		% z celk. počtu žáků 4,20%
	9	Počet 11
		% z celk. počtu žáků 3,70%
Celkem		Počet 56
		% z celk. počtu žáků 19,40%

Podle očekávání čtou pohádky nejraději žáci šestého ročníku (7,3%), pohádka je u nich dokonce oblíbenější než próza s dětským nebo dospívajícím hrdinou. V ostatních ročnících zájem o pohádku výrazně klesá, žáci sedmých, osmých a devátých ročníků volí literaturu více odpovídající jejich věku- kolem třináctého roku stoupá u pubescentů obliba fantasy a sci-fi literatury.

Stejně jako u prózy s dětským nebo dospívajícím hrdinou, i u pohádek došlo k zvýšení zájmu. H. Procházková zjistila, že je rádo čte 12,4%, Gabal a Václavíková uvádějí 19%⁸³, my téměř stejné číslo- 19,4%. S výzkumem J. Tomana se shodujeme v tom, že k četbě pohádek inklinují spíše dívky, zejména na počátku pubescence.

10. Pověsti, humoristická literatura

Desátou příčku obsadila spolu s pověstmi humoristická literatura, oba žánry dostaly shodných 17% hlasů.

⁸³O 19% zjištěných ve výzkumu I. Gabala a L. Václavíkové- Helšusové se dělí pohádky a pověsti.

		Pověsti	
Pohlaví	Chlapec	Počet	22
		% z celk. počtu žáků	7,60%
	Dívka	Počet	27
		% z celk. počtu žáků	9,40%
Celkem		Počet	49
		% z celk. počtu žáků	17%

Můžeme si všimnout, že pověsti nenašly mezi pubescenty příliš mnoho čtenářů, tento žánr čte pouhých 49 z celkového počtu 288 respondentů. Tento žánr jako svůj oblíbený uvedlo více dívek než chlapců, ovšem rozdíl není příliš výrazný (zhruba 2%).

		humoristická literatura	
Pohlaví	chlapec	Počet	21
		% z celk. počtu žáků	7,30%
	dívka	Počet	28
		% z celk. počtu žáků	9,70%
Celkem		Počet	49
		% z celk. počtu žáků	17%

Z pohledu na tabulku je zřejmé, že nám přibyl další žánr, který našel více čtenářek (9,7%) než čtenářů (7,3%). Jako vysvětlení se opět nabízí skutečnost, že chlapců, kteří rádi čtou, je o jednu třetinu méně než dívek. Tento jev pozorujeme u všech žánrů s výjimkou komiksů a sci-fi literatury, které čtou více chlapci.

		Pověsti	
Ročník	6	Počet	22
		% z celk. počtu žáků	7,60%
	7	Počet	8
		% z celk. počtu žáků	2,80%
	8	Počet	11
		% z celk. počtu žáků	3,80%
	9	Počet	8
		% z celk. počtu žáků	2,80%
Celkem		Počet	49
		% z celk. počtu žáků	17

Pověst je útvar lidové slovesnosti, jehož jádro může být pravdivé, většinou je ale příběh značně dokrášlen, často v ní vystupují pohádkové bytosti (vodníci, víly, apod.).⁸⁴ Tento žánr se tedy více či méně podobá pohádce, nejspíš proto o pověst projeví největší zájem žáci šestého ročníku (pohádka a pověst dostaly od „šestáků“ téměř totožné množství hlasů- 7,3%, resp. 7,6%). Nepochybně k tomuto číslu přispívá i fakt, že se pověsti v šesté třídě většinou čtou v rámci povinné četby. V ostatních ročnících obliba tohoto žánru příliš nekolísá, pohybuje se mezi 2,8- 3,8%.

humoristická literatura			
Ročník	6	Počet	13
		% z celk. počtu žáků	4,50%
	7	Počet	9
		% z celk. počtu žáků	3,10%
	8	Počet	14
		% z celk. počtu žáků	4,90%
	9	Počet	13
		% z celk. počtu žáků	4,50%
Celkem		Počet	49
		% z celk. počtu žáků	17%

Humoristická literatura se ve všech ročnících dočkala zhruba stejné obliby, pouze v sedmém ročníku je zájem slabě nižší (nejméně oblíbená je u „sedmáků“ také fantasy literatura, komiksy a dokonce i časopisy, naopak nejraději ze všech ostatních ročníků čtou detektivky).

Čekali jsme větší oblibu humoristické literatury, vzhledem k tomu, že tento žánr bývá často spojován s příběhovou prózou s dětským či dospívajícím hrdinou. Dnešní pubescenti zjevně nemají příliš zájem o situační humor či jazykovou komiku. Přesto se ale několik děl tohoto žánru objevilo v otázce č. 7, tedy mezi nejoblíbenějšími knihami (např. Jirotkův Saturnin, Haškův Švejka a Bylo nás pět od Karla Poláčka).

Výzkum Gabala a Václavíkové uvádí oblibu pověstí v 19% případů (toto číslo však zahrnuje i pohádky), zájem o humoristické příběhy byl v roce 2002 značně menší, tento žánr četlo pouhých 6% dětí.

⁸⁴ Zjišťovali jsme oblibu pověstí obecně, ne oblibu jednotlivých typů pověstí.

11. Povinná literatura

Na základě zkušeností z praxe jsme se rozhodli k otázce „Jaký druh literatury čteš nejraději?“ přidat i možnost „čtu jen povinnou literaturu“.⁸⁵

		povinná literatura	
Pohlaví	Chlapec	Počet	15
		% z celk. počtu žáků	5,20%
	Dívka	Počet	4
		% z celk. počtu žáků	1,40%
Celkem		Počet	19
		% z celk. počtu žáků	6,60%

Jen povinnou literaturu čte z celkových 288 žáků pouhých 19, což je 6,6%. Není překvapením, jak je toto číslo rozloženo mezi chlapce a dívky- z 19 žáků čtou jen literaturu vyžadovanou školou 4 dívky, zatímco chlapců je téměř čtyřikrát tolik. Zde se opět potvrzují výsledky otázky č. 1.

		povinná literatura	
Ročník	6	Počet	4
		% z celk. počtu žáků	1,40%
	7	Počet	2
		% z celk. počtu žáků	0,70%
	8	Počet	5
		% z celk. počtu žáků	1,70%
	9	Počet	8
		% z celk. počtu žáků	2,80%
Celkem		Počet	19
		% z celk. počtu žáků	6,60%

Nejméně žáků, kteří čtou jen povinnou literaturu, najdeme v sedmém ročníku (0,7%), v šestém a osmém ročníku počet žáků stoupá (1,4%, resp. 1,7%) největší je však toto číslo v ročníku devátém (2,8%). Jako vysvětlení se nabízí výsledky otázky č. 1, z kterých jsme se dozvěděli, že u starších žáků (13- 14 let) dochází k poklesu zájmu o

⁸⁵ Malá obliba školní četby je pravděpodobně způsobená pro žáky nezajímavou a neaktuální doporučenou literaturou a nedostatkem nejnovější tvorby pro děti a mládež od současných autorů. (srov. s odpověďmi na otázku č. 12)

knihu jako takovou, nacházejí jiné koníčky, tráví více času s kamarády, navíc žáci posledních ročníků vybírají budoucí povolání a připravují se na přijímací zkoušky.

12. Historické romány, romány s válečnou tematikou

Historické romány a romány s válečnou tematikou obsadily dvanáctou příčku se shodnými 5,6% hlasů. Stejná obliba je pravděpodobně způsobená častým prolínáním těchto dvou žánrů.

		historické romány	
Pohlaví	Chlapec	Počet	3
		% z celk. počtu žáků	1%
	Dívka	Počet	13
		% z celk. počtu žáků	4,50%
Celkem		Počet	16
		% z celk. počtu žáků	5,60%

Historické romány jsou mnohem častěji vyhledávané dívkami (4,5%), z chlapců je čte pouhé 1%. Tyto knihy nabízejí čtenářům spojení historických skutečností, heroických skutků a romantických prvků, proto není překvapující, že osloví spíše dívky. Přesto není zájem pubescentů o historickou prózu příliš velký, oproti roku 2003, kdy s 10,2% obsadila osmou příčku čtenářského žebříčku, je téměř poloviční. Větší obliba tohoto žánru u dívek zůstává stejná. K našemu výzkumu mají mnohem blíže výsledky Gabala a Václavíkové z roku 2002, které uvádí 6% čtenářů.

		romány s válečnou tematikou	
Pohlaví	Chlapec	Počet	13
		% z celk. počtu žáků	4,50%
	Dívka	Počet	3
		% z celk. počtu žáků	1%
Celkem		Počet	16
		% z celk. počtu žáků	5,60%

Romány s válečnou tematikou jsou mezi chlapce a dívky rozděleny přesně naopak, zvolilo je 4,5% chlapců a 1% dívek. Dalo se očekávat, že do knihy pojednávající o bitvách, zbraních a válečných hrdinech se začtou spíše chlapci než dívky, které ve většině případů preferují knihy o citech a vztazích.

historické romány		
Ročník	6 Počet	4
	% z celk. počtu žáků	1,40%
	7 Počet	6
	% z celk. počtu žáků	2,20%
	8 Počet	3
	% z celk. počtu žáků	1%
	9 Počet	3
	% z celk. počtu žáků	1%
Celkem	Počet	16
	% z celk. počtu žáků	5,60%

Největší obliby se historické romány dočkaly v sedmé třídě, ostatní žáci je vyhledávají jen v 1- 1,5% případů. Domníváme se ale, že větší zájem v sedmém, potažmo v šestém ročníku je způsoben četbou různých bájí a pověstí (které žáci mohou mylně řadit k historické próze) v hodinách literatury. Nepředpokládáme, že jedenáctí či dvanáctiletý žák bude číst historický román, spíše se jedná o upravenou či zjednodušenou verzi historické prózy pro mladšího čtenáře.

romány s válečnou tematikou		
Ročník	6 Počet	5
	% z celk. počtu žáků	1,80%
	7 Počet	3
	% z celk. počtu žáků	1%
	8 Počet	1
	% z celk. počtu žáků	0,30%
	9 Počet	7
	% z celk. počtu žáků	2,50%
Celkem	Počet	16
	% z celk. počtu žáků	5,60%

Obliba románů s válečnou tematikou během druhého stupně ZŠ poměrně výrazně kolísá, nejméně je vyhledávají žáci osmého ročníku (0,3%), nejvíce žáci devátého ročníku (2,5%). Opět si ale myslíme, že si někteří žáci pletou žánry a řadí k románům s válečnou tematikou i knihy, které se sice svým obsahem války týkají, ale patří spíše k literatuře faktu (knihy uvedené v otázce č. 7- např. Hitlerovy tajné zbraně nebo Berlín 1945).

Za romány s válečnou tematikou můžeme považovat knihy (opět uvedené v otázce č. 7) E. M. Remarquea Na západní frontě klid a v podstatě i Haškovy Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války.

13. Literatura faktu

Literatura faktu je způsob literárního zpracování, u kterého je důraz kladen na věrnost faktů a dokumentárnost. Umístění tohoto žánru téměř na konci našeho žebříčku jasně dokazuje jeho malou oblibu mezi dnešními pubescenty.

literatura faktu			
Pohlaví	Chlapec	Počet	4
		% z celk. počtu žáků	1,40%
	Dívka	Počet	5
		% z celk. počtu žáků	1,70%
Celkem		Počet	9
		% z celk. počtu žáků	3,10%

Literaturu faktu neboli non-fiction literaturu čte pouhých 9 respondentů z celkových 288. Rozdělení mezi chlapce a dívky je téměř vyrovnané, v dotazníku ho zakroužkovalo 1,7% dívek a 1,4% chlapců.

literatura faktu			
Ročník	6	Počet	1
		% z celk. počtu žáků	0,30%
	7	Počet	0
		% z celk. počtu žáků	0%
	8	Počet	3
		% z celk. počtu žáků	1%
	9	Počet	5
		% z celk. počtu žáků	1,80 %
Celkem		Počet	9
		% z celk. počtu žáků	3,10%

Pokud jde o rozdělení z hlediska věku, dalo se očekávat, že větší zájem budou mít o tento žánr žáci vyšších ročníků, v osmém a devátém ročníku ho označilo 8 z celkových 9 dotazovaných. Je to nepochybně způsobeno odlišnou skladbou a větší vyhraněností zájmů u starších žáků. Náš výzkum ukazuje, že žáci druhého stupně ZŠ

mají raději beletrii, u žáků šestého a sedmého ročníku to pak platí dvojnásob („šestáci“ a „sedmáci“ dávají přednost spíše pohádkám a pověstem, tedy žánrům, které jsou více spojené s jejich dětstvím).

Z knih, které se objevily u otázek č. 7 a 8, můžeme do tohoto žánru zařadit především dokumentární texty s válečnou tematikou (knihy o druhé světové válce či o Hitlerových strategiích), jeden žák deváté třídy dokonce uvedl jako svou oblíbenou knihu částečnou autobiografii Adolfa Hitlera *Mein Kampf*. To, že se jedná o poměrně náročnou četbu (nejen pro čtrnáctiletého žáka) je vedlejší proti tomu, že je pro svou propagaci nacistické ideologie tato kniha ve většině zemí zakázaná. K literatuře non-fiction můžeme počítat i románové zpracování vzpomínek skotského veterináře Jamese Herriota.

14. Populárně naučná literatura

Na předposlední příčce umístila populárně naučná literatura.

		populárně naučná literatura	
Pohlaví	chlapec	počet	3
		% z celk. počtu žáků	1%
	dívka	Počet	5
		% z celk. počtu žáků	1,80%
Celkem		Počet	8
		% z celk. počtu žáků	2,80%

S ohledem na výzkumy z roků 2002 a 2003 můžeme konstatovat, že u populárně naučné literatury došlo k poměrně silnému poklesu zájmu, z 12%, resp. z 8,7% na pouhé 2,8%. Rozcházejí se i údaje týkající se oblíbenosti u obou pohlaví. Zatímco před sedmi až osmi lety četli tento žánr více chlapci, dnes mají převahu dívky. Tento jev je podle našeho mínění opět způsoben celkově menším zájmem chlapců o knihu.

Abychom uvedli výše uvedený údaj, tedy že došlo k poklesu zájmu o populárně naučnou literaturu, na pravou míru, k poklesu došlo u knih. To samé však nemůžeme říct o populárně naučných časopisech, které se u pubescentů těší poměrně velké oblibě, zejména u chlapců. Ti nejčastěji uváděli časopisy zaměřené na počítače, programování, auta či rybaření (časopisy *Level*, *Score*, *Svět motorů*, *Tunning*, *Rybářství*). Dívky se pak ve větší míře zajímají o přírodu a zvířata (časopisy *Jezdectví*, *Můj pes*, apod.)

populárně naučná literatura		
Ročník	6 počet	3
	% z celk. počtu žáků	1%
	7 Počet	3
	% z celk. počtu žáků	1%
	8 Počet	0
	% z celk. počtu žáků	
	9 Počet	2
	% z celk. počtu žáků	0,80%
Celkem	Počet	8
	% z celk. počtu žáků	2,80%

Ve všech ročnících je zájem o populárně naučnou literaturu malý, pohybuje se kolem 1%, v osmém ročníku je dokonce nulový. Opět se domníváme, že za menší oblibou populárně naučných knih stojí rozmach populárně naučných časopisů. Kniha jde sice více do hloubky, ale informace v ní postupně zastarávají (zejména pak v oboru počítačů a programování, kde vývoj jde dopředu velmi rychle) a je třeba koupit novou. Časopis je levnější a pravidelně přináší nové, aktuální informace z daného oboru, je doplněn spoustou obrázků a fotografií, takže formát časopisu nahrazuje v tomto žánru dnešním pubescentům knihu.

15. Poezie

Na posledním místě v žebříčku čtenářské oblíbenosti se mezi pubescenty umístila poezie.

poezie			
Pohlaví	chlapec	Počet	1
		% z celk. počtu žáků	0,30%
	dívka	Počet	2
		% z celk. počtu žáků	0,70%
celkem		Počet	3
		% z celk. počtu žáků	1%

Poezie zaujala pouhé 1% čtenářů, tedy dvě dívky a jednoho chlapce. Předpokládáme, že její malá obliba je dána tím, že jí většina dnešní mládeže jednoduše nerozumí, proto četbu básní nevyhledávají. Básník se většinou vyjadřuje obrazně, používá různé básnické prostředky (např. metafory, symboly, apod.), báseň často postrádá děj, autor mnohdy jen vyjadřuje své pocity a nálady. Z tohoto výzkumu

vyplývá, že žáci druhého stupně ZŠ čtou téměř výhradně prózu, dá se tedy říci, že jsou zvyklí číst příběh s určitým dějem, poezii číst a vnímat „neumí“.

Poezie		
Ročník	6 Počet	0
	% z celk. počtu žáků	0%
	7 Počet	2
	% z celk. počtu žáků	0,70%
	8 Počet	0
	% z celk. počtu žáků	0%
	9 Počet	1
	% z celk. počtu žáků	0,30%
Celkem	Počet	3
	% z celk. počtu žáků	1%

Poezie našla malý počet příznivců pouze v sedmém a devátém ročníku. Z tak nízkých čísel těžko můžeme vyvozovat nějaké závěry, snad jen že verše dnešním pubescentům většinou nic neříkají.

Troufáme si tvrdit, že to může být i vinou ne vždy vhodně zvolené metodiky. Máme na mysli takový přístup, kdy učitel zadá žákům za úkol naučit se báseň nazpaměť, aniž by ji dostatečně představil (mluvíme o představení autora a básně v kontextu doby, co autora při psaní básně ovlivnilo, apod.) a žáci tak věděli, co přednášejí. Získat žáky pro poezii není jednoduché, proto je třeba vést je k její četbě od útlého věku, vysvětlit jim, co jim četba poezie může nabídnout a především vybírat takové verše, které budou pro žáky vzhledem k jejich věku zajímavé a podnětné.

Od roků 2002 a 2003 se v oblibě poezie příliš nezměnilo, H. Procházková zjistila téměř stejné číslo jako my- 1,2%, rovněž Gabal a Václavíková i J. Toman uvádí, že poezie stojí na okraji čtenářského zájmu pubescentů.

Otázka č. 4- Podle čeho vybíráš knihy?

V této otázce jsme se ptali žáků druhého stupně ZŠ, podle čeho vybírají knihy. Zajímalo nás, jestli se nechají při výběru ovlivnit učitelem, kamarády nebo zda preferují spíše vlastní volbu podle názvu knihy, autora, obálky či ilustrací. Výsledky této otázky (spolu s výsledky otázky č. 12) především zajímaly učitele českého jazyka a literatury,

neboť ukazují, v jaké míře se žák nechá ovlivnit učitelem a jaká kritéria jsou pro něj při výběru knihy důležitá.

Respondenti opět mohli vybrat více možností současně, čehož většinou využili, proto odpovědi v celkovém součtu netvoří 100%. Výsledky jsme analyzovali především z hlediska ročníku, aspekt pohlaví zohledňujeme pouze u možností, u kterých jsme zaznamenali v odpovědích chlapců a dívek výraznější rozdíly.

podle názvu		
Ročník	6 Počet	47
	% z celk. počtu žáků	16,40%
	7 Počet	39
	% z celk. počtu žáků	13,50%
	8 Počet	41
	% z celk. počtu žáků	14,20%
	9 Počet	34
	% z celk. počtu žáků	11,80%
Celkem	Počet	161
	% z celk. počtu žáků	55,90%

Nejvíce respondentů (téměř 56%) vybírá knihy podle názvu, zajímavý titul láká především žáky šestého ročníku (16,4%). V devátém ročníku toto číslo klesá na 11,8% dotázaných, stále ale zůstává poutavý titul pro pubescenty nejdůležitějším aspektem. Výrazněji se pak nechají názvem knihy ovlivnit dívky než chlapci (tuto možnost zvolilo 31,9% dívek a 23,9% chlapců).

na doporučení kamaráda		
Ročník	6 Počet	23
	% z celk. počtu žáků	7,90%
	7 Počet	25
	% z celk. počtu žáků	8,70%
	8 Počet	21
	% z celk. počtu žáků	7,40%
	9 Počet	34
	% z celk. počtu žáků	11,80%
Celkem	Počet	103
	% z celk. počtu žáků	35,80%

Vliv kamarádů na výběr četby je poměrně velký, poradit si od nich nechá téměř 36% pubescentů (oproti dřívějšímu jsme zaznamenali výrazně stoupající tendenci vlivu kamarádů, výzkum H. Procházkové uvádí pouze 12,7%). Nejvíce žáků se vrstevníky nechá ovlivnit v devátém ročníku, což je dáno nepochybně tím, že pubescent v tomto věku tráví s kamarády více času než dříve a to se projevuje i při výběru knihy. Pozitivní je tedy zjištění, že jedním z témat, které mezi sebou žáci řeší, jsou knihy. Otázkou ale zůstává, jak kamarádi ovlivňují kvalitu pubescentovi četby. Pokud se podíváme na rozvržení odpovědí z hlediska pohlaví, asi nás nepřekvapí, že na radu kamaráda či kamarádky dají více dívky (22,9%) než chlapci (12,8%).

podle obálky		
Ročník	6 Počet	15
	% z celk. počtu žáků	5,20%
	7 Počet	19
	% z celk. počtu žáků	6,60%
	8 Počet	23
	% z celk. počtu žáků	8,00%
	9 Počet	19
	% z celk. počtu žáků	6,60%
Celkem	Počet	76
	% z celk. počtu žáků	26,40%

Počet žáků, kteří vybírají knihu podle obálky, je neočekávaně velký, tuto možnost zvolilo 76 z celkových 288 respondentů. Zajímavé je, že žáci šestého ročníku se nechají grafickým designem obálky ovlivnit méně než žáci osmého či devátého ročníku, u kterých bychom spíše očekávali promyšlenější a vyspělejší výběr četby. Přestože vzhled knihy o její kvalitě nevypovídá, musíme bohužel konstatovat, že nápaditá a zajímavá obálka ovlivní pubescenta více než autor knihy nebo učitel ČJ. I v tomto případě označily dívky tuto možnost častěji než chlapci, vzhled knihy je důležitý pro 17% dívek, ale jen pro 9,3% chlapců.

podle autora		
Ročník	6 Počet	12
	% z celk. počtu žáků	4,20%
	7 Počet	11
	% z celk. počtu žáků	3,80%
	8 Počet	18
	% z celk. počtu žáků	6,30%
	9 Počet	20
	% z celk. počtu žáků	6,90%
Celkem	Počet	61
	% z celk. počtu žáků	21,20%

Náš výzkum ukazuje, že knihu podle autora vybírá pouhá pětina dotázaných. Málokterý pubescent tedy promyšleně vyhledává určitého autora. Předpokládali jsme, že autor bude při výběru knihy podstatným faktorem spíše u starších žáků a tato domněnka se nám také potvrdila- zatímco v devátém ročníku zvolilo tuto možnost téměř 7% respondentů, v šestém a sedmém ročníku můžeme mluvit o pouhých 3 až 4%.

podle ilustrací		
Ročník	6 Počet	16
	% z celk. počtu žáků	5,60%
	7 Počet	11
	% z celk. počtu žáků	3,80%
	8 Počet	9
	% z celk. počtu žáků	3,10%
	9 Počet	5
	% z celk. počtu žáků	1,70%
Celkem	Počet	41
	% z celk. počtu žáků	14,20%

Dle očekávání má tendence žáků vybírat knihy podle ilustrací od šestého ročníku klesající charakter. Zatímco v šestém ročníku zajímají převážně ilustrace 5,6% dotázaných, v devátém ročníku je to jen 1,7%. Jak vidíme, dochází u čtenářů k jistému vývoji. Zatímco mladší žáci jsou na obrázky v knihách zvyklí z předchozího čtenářského období, pubescent okolo čtrnáctého roku věku už na nich příliš nelpí a knihy převážně podle obrázků vybírá minimálně.

na doporučení učitele/ky		
Ročník	6 Počet	2
	% z celk. počtu žáků	0,70%
	7 Počet	8
	% z celk. počtu žáků	2,80%
	8 Počet	13
	% z celk. počtu žáků	4,50%
	9 Počet	9
	% z celk. počtu žáků	3,10%
Celkem	Počet	32
	% z celk. počtu žáků	11,10%

V našem výzkumu jsme zjistili smutný fakt, totiž že rada učitele je to poslední, co ovlivní pubescenta při výběru četby. Dokonce i ilustrace či obálka jsou pro něj při volbě knihy důležitější. Vliv učitele je nejmenší v šestém ročníku (0,7%). Právě u mladších žáků bychom spíše čekali, že se nechají učitelem ovlivnit, ale paradoxně je to naopak a vliv učitele ve vyšších ročnících stoupá, až na 4,5% v osmém ročníku, v devátém pak opět mírně klesá.

Míra, v jaké se žák nechá učitelem ovlivnit, velice záleží na učitelových osobnostních a pedagogických kvalitách, na tom, jaký si k žákům vytvoří vztah a jak mu žáci důvěřují. Pokud bude učitel žákům naslouchat a vnímat je, dá jim najevo, že jejich názor je pro něho důležitý, je zde velká pravděpodobnost, že si mezi sebou vytvoří takový vzájemný vztah, který povede k oboustranné spokojenosti. Inspirací nám mohou být některé odpovědi z otázky č. 12, kde žáci uváděli, co by změnili na hodinách českého jazyka a literatury. Někteří žáci by ocenili více „školy hrou“, jiní zase více zajímavého čtení, několik žáků se shodlo v tom, že by chtěli v pár minutách na začátku hodiny povědět spolužákům o své oblíbené nebo právě rozečtené knize. To podle našeho názoru nejsou nesplnitelné požadavky, a pokud povedou k tomu, že se žáci budou na hodiny literatury více těšit, měli by se nad nimi učitelé minimálně zamyslet.

Shodujeme se se zjištěním J. Tomana, který rovněž uvádí, že žák je při výběru četby nejméně ovlivněn a motivován učitelem, H. Procházková ve svém výzkumu provedeném v roce 2003 tvrdí, že vliv učitele má s 14,9% stoupající tendenci. My bohužel musíme v roce 2010 konstatovat opak.

Otázka č. 5- Jak získáváš knihy?

Úkolem této otázky bylo zjistit, kde a jak pubescenti získávají knihy. Respondenti měli na výběr z pěti možností (půjčuji si je v knihovně, půjčuji si je od kamarádů, v domácí knihovně, kupuji si je, dostávám je).

kupuji si je		
Ročník	6 Počet	40
	% z celk. počtu žáků	13,90%
	7 Počet	22
	% z celk. počtu žáků	7,60%
	8 Počet	31
	% z celk. počtu žáků	10,80%
	9 Počet	37
	% z celk. počtu žáků	12,80%
Celkem	Počet	130
	% z celk. počtu žáků	45,10%

Z výsledků vyplývá, že téměř polovina námi dotázaných pubescentů si knihy sama kupuje. Zajímavé je, že nejvíce žáků, kteří navštěvují knihkupectví, je z šestého ročníku. Domníváme se, že si je „šestáci“ nekupují vyloženě sami, ale v doprovodu rodičů. V těsném závěsu za nimi jsou žáci devátého ročníku, nejméně si knihy kupují žáci v ročníku sedmém. Přestože celková obliba četby u pubescentů klesá, vidíme, že většina z nich neváhá dát častokrát nemalou částku za knihu.

dostávám je		
Ročník	6 Počet	34
	% z celk. počtu žáků	11,80%
	7 Počet	34
	% z celk. počtu žáků	11,80%
	8 Počet	28
	% z celk. počtu žáků	9,70%
	9 Počet	25
	% z celk. počtu žáků	8,70%
Celkem	Počet	121
	% z celk. počtu žáků	42,00%

Druhý nejčastější způsob, jak pubescent získá knihu, je, že jí dostane darem, nejčastěji od rodičů nebo jiných příbuzných. Nejvíce knihy dostávají žáci šestého a

sedmého ročníku, shodně v 11,8% případů. U starších žáků jakoby darující nepředpokládal, že kniha obdarovaného potěší, možná i to může být důvodem, proč ve vyšších ročnících toto číslo klesá. Rodiče a příbuzní pravděpodobně zaznamenali stejný jev jako my, totiž že u pubescenta kolem třináctého až čtrnáctého roku věku zájem o četbu klesá, nachází totiž jiné druhy zábavy a trávení volného času. U této možnosti jsme zaznamenali podstatný rozdíl, pokud jde o pohlaví. Zatímco dívky dostávají knihy v 28,5% případů, chlapci o polovinu méně (13,5%). Můžeme se jenom dohadovat, zda je to způsobeno skutečností, že dívky čtou raději než chlapci (viz otázka č. 1), proto chlapec dostane spíše jiný dárek než knihu.

půjčují si je v knihovně		
Ročník	6	Počet 24
		% z celk. počtu žáků 8,40%
	7	Počet 29
		% z celk. počtu žáků 10,00%
	8	Počet 36
		% z celk. počtu žáků 12,50%
	9	Počet 29
		% z celk. počtu žáků 10,00%
Celkem		Počet 118
		% z celk. počtu žáků 40,90%

Veřejnou knihovnu uvedlo jako zdroj své četby necelých 41% dotázaných. Tato čísla naprosto korespondují s výsledky otázky č. 2, ve které bylo naším cílem zjistit, v jaké míře navštěvují pubescenti knihovnu (vzhledem k tomu, že jsou obě otázky jinak koncipované, porovnáváme počet žáků, ne procenta žáků). Ke stejným výsledkům jsme dospěli jak z hlediska jednotlivých ročníků, tak z hlediska pohlaví (chlapců, kteří získávají knihy v knihovně, je 47, dívek 71).

v domácí knihovně		
Ročník	6 Počet	27
	% z celk. počtu žáků	9,40%
	7 Počet	23
	% z celk. počtu žáků	8,00%
	8 Počet	22
	% z celk. počtu žáků	7,60%
	9 Počet	18
	% z celk. počtu žáků	6,30%
Celkem	Počet	90
	% z celk. počtu žáků	31,30%

Domácí knihovna patří mezi méně vyhledávaný, přesto však ne zanedbatelný zdroj četby dnešních pubescentů- knihy v ní získává třetina respondentů. Můžeme si všimnout, že nejvíce využijí domácí knihovny žáci sedmého ročníku, nejméně žáci ročníku devátého. Předpokládáme, že starší žáci se chtějí vymanit z vlivu rodičů, proto více tíhnou k samostatnému výběru četby. Navíc domácí knihovna je značně omezená, proto pubescent raději zamíří do veřejné knihovny nebo knihkupectví, kde má nepoměrně větší možnost výběru.

půjčují si je od kamarádů		
Ročník	6 Počet	17
	% z celk. počtu žáků	5,90%
	7 Počet	17
	% z celk. počtu žáků	5,90%
	8 Počet	23
	% z celk. počtu žáků	8,00%
	9 Počet	17
	% z celk. počtu žáků	5,90%
Celkem	Počet	74
	% z celk. počtu žáků	25,70%

Možnost „půjčují si knihy od kamarádů“ zvolilo nejméně respondentů, pouhých 25,7%. Vidíme, že přestože pubescenti dají na radu kamaráda při výběru četby skoro v 36% případů, přilíší si od nich knihy nepůjčují. Důvod spatřujeme v tom, že ne všichni vrstevníci vyhledávají četbu, mají stejný vkus, stejnou preferenci žánrů, apod. Ve všech ročnicích si žáci od kamarádů půjčují knihy ve stejné míře, pouze v osmém ročníku jsou tyto hodnoty zhruba o 2% vyšší.

I. Gabal a L. Václavíková zjistili, že 91% dětí knihy nachází doma, 73% dětí si knihy kupuje samo nebo s rodiči, 71% dětí si je půjčuje u příbuzných a kamarádů a 60% dětí si knihy půjčuje ve veřejné knihovně.⁸⁶ H. Procházková uvádí, že v roce 2003 si nejvíce žáků půjčovalo knihy v knihovně- 42,2%, knihkupectví jako zdroj své četby uvedlo 39,8% žáků, u kamarádů si knihy půjčuje 20,8% žáků a možnost doma autorka rozděluje na vlastní knihovnu, kterou uvedlo 39,8% dětí a knihovnu rodičů, kde knihy nachází 9,3% dětí. Podle výzkumu J. Tomana pubescenti získávají knihy nejčastěji ve veřejné knihovně, dále ve vlastní knihovně, kterou doplňují dárky od rodičů a v knihkupectví. Příležitostně si žáci půjčují knihy od kamarádů, ještě méně využívají knihovnu rodičů. Nejčastější odpovědi v našem výzkumu v pořadí- knihy si kupuji, dostávám je, půjčuji si je v knihovně, nacházím je v domácí knihovně a půjčuji si je od kamarádů se liší od všech předchozích výzkumů. Jak vidíme, možnosti získávání knih a míra jejich využívání se stále obměňují.

Otázka č. 6- Co tě při čtení knihy nejvíce zaujme?

Pomocí této otázky jsme se pokusili zjistit, čím je pubescent při četbě knihy nejvíce zaujat, na jaké úrovni vnímá čtený text, zda se soustředí pouze na obsah a vytrhává z něho určité epizody, které se mu líbí nebo jestli už vnímá literární text jako celistvý útvar umělecké fikce. U této otázky jsme opět neshledali určující hledisko pohlaví (stejně jako u předchozích dvou otázek jej uvádíme pouze u možností, u kterých jsme zaznamenali mezi chlapci a dívkami významnější rozdíly), jako rozhodující se ukázal být věk respondentů a jejich kulturní, čtenářská a psychická vyspělost.

⁸⁶ Uvedená čísla jsou součty možností „nejčastěji“, „často“, „občas“. U odpovědi „doma“ a „ve veřejné knihovně“ převažují možnosti „nejčastěji“, u odpovědi „kupuji si je sám nebo s rodiči“ a „půjčuji si je u kamarádů, příbuzných“ převažuje možnost „občas“.

Děj		
Ročník	6 Počet	39
	% z celk. počtu žáků	13,50%
	7 Počet	37
	% z celk. počtu žáků	12,90%
	8 Počet	49
	% z celk. počtu žáků	17,00%
	9 Počet	47
	% z celk. počtu žáků	16,30%
Celkem	Počet	172
	% z celk. počtu žáků	59,70%

Převážně na děj se při četbě zaměřuje téměř 60% pubescentů, přičemž více než jejich mladší spolužáci na něm lpí žáci osmého a devátého ročníku (v 16 – 17% případů). V porovnání s výzkumem H. Procházkové z roku 2003 jsme zaznamenali opačnou tendenci, děj byl před sedmi lety nejdůležitější složkou díla spíše pro žáky nižších ročníků, naproti tomu žáci devátého ročníku přesouvali svou pozornost na grafickou podobu knihy.

Postavy		
Ročník	6 Počet	34
	% z celk. počtu žáků	11,80%
	7 Počet	30
	% z celk. počtu žáků	10,40%
	8 Počet	33
	% z celk. počtu žáků	11,50%
	9 Počet	30
	% z celk. počtu žáků	10,40%
Celkem	Počet	127
	% z celk. počtu žáků	44,10%

U této možnosti se s H. Procházkovou a jejím výzkumem naopak shodneme v tom, že postav si všímají všichni pubescentní čtenáři bez ohledu na věk. Vidíme, že čísla v jednotlivých ročnících příliš nekolísají, velmi patrný je ale rozdíl mezi chlapci a dívkami. Víme, že čtenář v tomto věku potřebuje jakýsi vzor, s nímž se může ztotožnit a tato identifikace s literárním hrdinou či hrdinkou je patrná více u dívek (27%) než u chlapců (17%).

kniha jako celek		
Ročník	6 Počet	31
	% z celk. počtu žáků	10,80%
	7 Počet	14
	% z celk. počtu žáků	4,90%
	8 Počet	29
	% z celk. počtu žáků	10,00%
	9 Počet	15
	% z celk. počtu žáků	5,20%
Celkem	Počet	89
	% z celk. počtu žáků	30,90%

Počet žáků, které osloví celkový dojem z knihy, není příliš velký, ale ani nezanedbatelný (30,9%). Očekávali bychom, že text jako jednotu obsahu a formy budou vnímat spíše starší žáci, ale jejich počet v jednotlivých ročnících značně kolísá- nejvíce tuto možnost volili žáci šestého a osmého, nejméně pak žáci sedmého a devátého ročníku (ke stejným výsledkům došla i H. Procházková). Pokud jde o obě pohlaví, knihu jako celek přijímá více dívek než chlapců (19,1% dívek oproti 11,8% chlapců).

Prostředí		
Ročník	6 Počet	17
	% z celk. počtu žáků	5,90%
	7 Počet	23
	% z celk. počtu žáků	8,00%
	8 Počet	20
	% z celk. počtu žáků	6,90%
	9 Počet	18
	% z celk. počtu žáků	6,30%
Celkem	Počet	78
	% z celk. počtu žáků	27,10%

Prostředí, ve kterém se odehrává děj knihy, si všímá 27,1% respondentů. Nejmenší vliv má prostředí na žáky šestého ročníku, v sedmém ročníku stoupá na 8% z celkového počtu dotazovaných, v osmém a devátém ročníku opět mírně klesá. (Kniha plní u pubescenta takzvanou saturační funkci, to znamená, že v představách prožívá vše, co je zatím v reálu neuskutečnitelné. Prostředí knihy mu tedy prozatím může nahradit touhu podniknout daleké cesty, navštívit exotické kraje, apod. Význam této funkce je

podle našeho výzkumu nejpodstatnější v sedmé a osmé třídě.). V roce 2003 zaujalo prostředí pouze 17,7% pubescentů.

Ilustrace		
Ročník	6 Počet	15
	% z celk. počtu žáků	5,20%
	7 Počet	17
	% z celk. počtu žáků	5,90%
	8 Počet	18
	% z celk. počtu žáků	6,30%
	9 Počet	10
	% z celk. počtu žáků	3,50%
Celkem	Počet	60
	% z celk. počtu žáků	20,90%

Oproti našemu předpokladu zaujmou ilustrace při četbě téměř 21% pubescentů, což je přibližně o 7% více žáků, než kolik jich podle ilustrací vybírá knihy (a kolik jsme očekávali my, vzhledem k otázce č. 4). Zatímco u čtvrté otázky má vliv ilustrací klesající charakter, u této otázky od šestého ročníku stoupá, aby pak náhle klesl v ročníku devátém. Vidíme, že se respondenti v těchto dvou otázkách příliš neshodli, jediný závěr, který tedy můžeme vyvodit, je, že pubescenti knihy podle ilustrací příliš nevybírají (pokud ano, tak převážně „šestáci“), když už na ně ale při četbě narazí, věnují jim pozornost nejvíce žáci osmého ročníku. Od roku 2003 vzrostl počet dětí, které zaujaly ilustrace- H. Procházková uvádí, že grafické podoby knihy (ilustrací, obálky) si všimá 14% respondentů.

Otázka č. 7- Uved' nejoblíbenější knihu.

V této otázce jsme se ptali na knihy, které patří mezi pubescenty k nejoblíbenějším. Zajímalo nás, zda jsou to spíše díla současných autorů nebo jestli pubescenti čtou rádi knihy, které měli v oblíbě už předchozí generace.

Nejvíce hlasů- 31 hlasů (z toho 19 chlapců a 12 dívek) dostaly knihy J. K. Rowlingové o čarodějnickém učni Harry Potterovi. Druhé místo obsadila spisovatelka Stephanie Mayerová a její romantická upíří sága Twilight (Stmívání). Romantické prvky v knize bezpochyby zapříčinili mizivou oblibu u chlapců, toto dílo uvedl pouze jediný. Naopak dívky je ocenily, a to v 17 případech. To samé můžeme říci o knihách

Lenky Lanczové, příběhy o lásce a vztazích čtou výhradně dívky (11 dívek uvedlo knihy Tři na lásku, Hořká chuť lásky, atd.). O jeden hlas méně dostal Nekonečný příběh Michaela Endeho, který už sice nepatří mezi novinky, stále se ale těší velké oblibě (toto dílo napsalo do dotazníku 5 chlapců a 5 dívek). Jestliže jsme uvedli, že Twilight je upíří sága pro dívky, Upírův pomocník (Daren Shan) je upíří sága pro chlapce- zmínilo ho sedm chlapců, dívky pouze dvě. V devíti případech žáci uvedli také Eragon Christophera Paoliniho (8 chlapců, 1 dívka) a Letopisy Narnie od C. S. Lewise (5 chlapci, 4 dívky).

Můžeme si všimnout, že šest ze sedmi nejoblíbenějších děl patří do žánru fantasy. Toto zjištění koresponduje s výsledky třetí otázky, ve které jsme zjišťovali preference žánrů. Fantasy literaturu uvedlo jako oblíbený žánr téměř 40% respondentů, což z něho činí nejčtenější žánr mezi dnešními pubescenty (nepočítáme-li časopisy a komiksy). K velké oblibě těchto šesti knih přispívá i fakt, že se dočkaly filmového zpracování a zejména Harry Potter a Twilight sága, které stále „běží“ v kinech, se těší i značné mediální podpoře.

O další příčku se s osmi hlasy dělí Bílý Tesák od Jacka Londona (6 chlapců, 2 dívky) a, zejména u dívek oblíbené příběhy o koních, Julie a hříbě od Christine Gohlové a Kůň jménem Zázrak Zuzany Holasové. Následují knihy Ricka Riordana- Percy Jackson, zloděj blesků (4 chlapci, 2 dívky), Stanislava Rudolfa- Milionová holka (5 dívek), Thomase Breziny- Jak vyčarovat super kluka, Naše totálně ulítlá rodinka, atd. (4 dívky), Julese Verenea- Cesta kolem světa za 80 dní, 20 tisíc mil pod mořem, atd. (3 chlapci, 1 dívka), Karla Poláčka- Bylo nás pět (2 chlapci, 2 dívky), Jaroslava Foglara- Záhada hlavolamu, Hoši od Bobří řeky, atd. (3 chlapci, 1 dívka), Daniela Defoea- Robinson Crusoe (3 chlapci), Karla Maye- Vinnitou, Lovci lidí (3 chlapci), Radka Johna- Memento (3 dívky) a Jamese Herriota- Zvěrolékař (3 dívky). Další díla, která se vyskytovala pouze jednotlivě, nezmiňujeme.

U této otázky jsme zaznamenali také velmi početnou skupinu žáků (32 chlapců a 24 dívek), kteří neuvedli nic. Buď nechali otázku jednoduše nevyplněnou, nebo uvedli odpovědi jako „nemám žádnou oblíbenou knihu“, „čtu jen časopisy“, „nevím“, „nečtu“, v několika případech pak místo oblíbené knihy napsali oblíbený časopis.

Z našeho výzkumu vyplývá, že většina pubescentů čte nejraději knihy současných autorů, takřkajíc knihy právě módní, z nichž většina se zároveň dočkala

filmového zpracování. Dnešní pubescenti nezapomínají ale ani na knihy dlouhodobě oblíbené, které četli už generace předchozí, i když zájem o ně trvale klesá.

Srovnáme-li námi získané informace s výsledky výzkumu H. Procházkové, zjistíme, že knihy J. K. Rowlingové a L. Lanczové se stále drží na špici žebříčku oblíbených knih. K nim přibýly dnes mezi mládeží tak oblíbené příběhy o upírech a další díla, převážně žánru fantasy. Naopak prudce klesla obliba trilogie Pán prstenů od J. R. R. Tolkiena, jako svou oblíbenou knihu ji uvedla pouze jedna dívka, zatímco v roce 2003 to bylo 31 respondentů. Díla J. Vernea, J. Londona, J. Foglara či D. Defoea jsou čtená stále, nicméně, jejich obliba trvale klesá na úkor nových knih. Také I. Galal a L. Václavíková- Helšusová uvádějí jako nejčtenější knihu příběhy o Harry Potterovi, dále pak Pána prstenů, Babičku, Lovce mamutů, Rychlé šípy, Robinsona Crusoea, Bylo nás pět, atd. 27% dětí nevedlo žádnou oblíbenou knihu, v našem výzkumu to bylo o něco méně- 19,4% žáků.

Otázka č. 8- Vyjmenuj poslední tři přečtené knihy.

Naším záměrem u této otázky bylo vysledovat skladbu pubescentovi četby z hlediska dobrovolné a doporučené četby. V podstatě jsme se tedy zajímali, nakolik si žák četbu vybírá sám a nakolik jeho četbu tvoří doporučená či povinná literatura ve škole. S tím souvisí otázka, zda pubescent čte pouze literaturu vyžadovanou ve škole nebo jestli čte i ve svém volném čase.

Stejně jako u otázky číslo sedm, i u otázky osmé dostaly nejvíce hlasů knihy o Harry Potterovi (21 chlapců, 13 dívek), Twilight sága (2 chlapci, 16 dívek) a Eragon (13 chlapců a 3 dívky), tedy bezpochyby knihy čtené dobrovolně ve volném čase. Ovšem hned za nimi následují díla doporučená či čtená ve škole (jako ukázky v čítankách). Patří k nim knihy Karla Čapka- Válka s mloky, Malostranské povídky, atd. (8 chlapců, 8 dívek), Petiškovy Staré řecké báje a pověsti (8 chlapců, 5 dívek), My děti ze stanice ZOO od Christine Very Felscherinow (2 chlapci, 11 dívek), Londonův Bílý Tesák (4 chlapci, 7 dívek), Fimfárum Jana Wericha (4 chlapci, 7 dívek) a díla Boženy Němcové- Babička, Divá Bára, V zámku a podzámčí, atd. (1 chlapec, 10 dívek).

Dále se umístila opět díla čtená ve volném čase- sága Upírův pomocník od Darena Shana (4 chlapci, 6 dívek), Lewisovy Letopisy Narnie (7 chlapců, 3 dívky), Foglarovy Rychlé Šípy (6 chlapců, 2 dívky), knihy Thomase Breziny (8 dívek) a

Tolkienův Pán prstenů (5 chlapců, 3 dívky). Máchův Máj (3 chlapci, 3 dívky) a Kytici Karla Jaromíra Erbena (3 chlapci a 4 dívky) můžeme přičíst ke knihám čteným ve škole, ale další díla čtou pubescenti jak ve škole, tak ve volném čase- Defoeova Robinsona Crusoea (6 chlapců), knihy J. Vernea (4 chlapci, 2 dívky), E. Štorcha (6 chlapců) E. M. Remarquea (4 dívky), Haškova Švejka (2 chlapci, 3 dívky), Saturnina Zdeňka Jirotky a Karlíka a továrnu na čokoládu od Roalda Dahla. Jedna dívka a dva chlapci dokonce uvedli Bibli.

Také u této otázky se vyskytli žáci (27 chlapců, 16 dívek), kteří otázku nevyplnili nebo napsali pouze jednu knihu, popřípadě uvedli odpovědi typu: „nečtu, nebaví mě to“, „tolik jsem jich v životě nepřečet“, „nevím“, a podobně.

Z výše uvedeného vyplývá, že pubescenti čtou více literaturu, kterou si sami vyberou, než literaturu doporučovanou nebo v některých školách ještě povinnou. Výsledky jsou pozitivní v tom směru, že převažují žáci, kteří čtou ve volném čase, které četba baví nad těmi, kteří čtou jen literaturu vyžadovanou školou. Objevila se ale také poměrně početná skupina respondentů- absolutních nečtenářů (15%), která se ale oproti roku 2002 zmenšila- J. Toman ve svém výzkumu zjistil 20% naprostých nečtenářů.

Otázka č. 9- Uved' název oblíbeného časopisu.

V otázce č. 3 jsme se, mimo jiné, pokusili zjistit, v jaké míře jsou mezi pubescenty oblíbené časopisy. Z dotazníků vyplynulo, že je čte více než 65% respondentů, logicky nás tedy také zajímalo, jaké konkrétní časopisy to jsou. Zda převažují časopisy zábavné či dokonce bulvární nebo jestli dnešní mládež vyhledává také populárně naučné časopisy, které jsou pro ně rozhodně přínosnější.

Bezkonkurenčně nejčtenějšími časopisy mezi pubescenty jsou časopisy Bravo, Bravo Girl, Dívka a Top Dívka. Jak už napovídají jejich názvy, čtenářkami jsou převážně dívky, chlapci je vyhledávají minimálně (155 dívek, 6 chlapců). Jedná se o časopisy zábavné, určené pro cílovou skupinu teenagerů. Přinášejí novinky ze světa showbussinesu, rozhovory s hereckými či hudebními idoly, nejčastějšími tématy jsou milostné a sexuální vztahy. Nabízejí dívkám tedy přesně to, co je v jejich věku zajímá.

Mezi další, pubescenty velmi často vyhledávané časopisy, patří vědeckotechnické a technicko-přírodovědné týdeníky či čtrnáctideníky ABC, 21. století a Epoque. Vzhledem k tomu, že přinášejí informace zejména ze světa vědy a techniky či

různé papírové modely aut, letadel a podobně, se nedivíme, že jejich čtenáři jsou z velké většiny chlapci (60 chlapců, 10 dívek). Chlapci také ve 30 případech uvedli sportovní magazíny zaměřené nejčastěji na fotbal, hokej, snowboarding a skateboarding (Profootball, Prohockey, Hattrick, Board), 15 chlapců se zajímá o počítače a počítačové hry (novinky a aktuální informace o nich přináší časopisy Level, Score, PC Extra, Počítač pro každého). Dívky časopisy s počítačovou tematikou kupují méně, pouze ve 4 případech.

S 15 hlasy následují dětské komiksové časopisy Čtyřlístek a Kačer Donald (11 chlapců, 4 dívky) a pánský lifestylový magazín Maxim (15 chlapců). 6 dívek a 2 chlapci pak uvedli bulvární časopis InTouch, který sleduje život celebrit. 7 chlapců se zajímá o auta (Svět motorů, Tuning magazine, Kultovní auta), stejný počet dívek čte časopisy Květy, Vlasta, Katka, apod., které jsou určené spíše pro starší generace (domníváme se ale, že tyto časopisy cíleně nevyhledávají, spíše čtou to, co najdou doma). Po 5 hlasech obdržely časopisy Rybářství a Jezdectví, přičemž o ryby se zajímají výhradně chlapci, o koně pouze dívky. Náš seznam uzavírají pánské erotické časopisy Leo a Playboy, které čtou 4 chlapci (Otázkou je, zda tyto časopisy opravdu čtou, nebo se chtěli jen „ukázat“ před spolužáky. Nepochybujeme totiž o tom, že se navzájem „pochlubili“ se svými odpověďmi). 24 respondentů (13 chlapců, 9 dívek) pak nemá žádný oblíbený časopis.

Závěrem můžeme konstatovat, že u dívek převažují časopisy zábavné, chlapci čtou ponejvíce časopisy populárně naučné a sportovní. Na věku dle našeho výzkumu příliš nezáleží, výběr časopisu ovlivní spíše individuální zájmy a vyspělost pubescence. To dokazuje fakt, že v deváté třídě najdeme žáka, který čte Čtyřlístek i žáka, který sáhne spíše po časopisech jako Maxim či Playboy (na jedné straně tedy dětský časopis, na druhé pánský magazín). Preference časopisů se za poslední roky příliš nezměnila, stejně jako v letech 2002 a 2003 (výzkumy J. Tomana a H. Procházkové) byly nejčastěji uváděnými časopisy Bravo, Bravo Girl, Dívka, Top Dívka (dívkami), ABC, Level a Kačer Donald (chlapci).

Otázka č. 10- Kterí autoři patří k tvým nejoblíbenějším?

Cílem této otázky bylo nejen zjistit, jací autoři patří mezi respondenty k nejoblíbenějším, zajímalo nás také, zda vůbec mají pubescenti oblíbené autory a jak budou korespondovat výsledky této otázky s výsledky otázek č. 4 a 7.

Nejvíce hlasů dostala dle očekávání autorka příběhů o Harry Potterovi J. K. Rowlingová (volilo ji 17 chlapců a 12 dívek). Následují autoři knih převážně pro dívky- T. Brezina (1 chlapec, 16 dívek) a S. Mayerová (15 dívek). U dále uvedených autorů- K. Čapek (4 chlapců, 8 dívek), B. Němcová (2 chlapci, 9 dívek) a K. J. Erben (5 chlapců, 6 dívek) si nejsme jisti, zda jsou u dnešní mládeže opravdu tak oblíbení, nebo je žáci volili jen proto, že žádné oblíbené autory nemají a tito tři byli první, na které si právě vzpomněli.

Dále se umístili autoři fantasy příběhů S. C. Lewis (4 chlapci, 5 dívek) a D. Shan (4 chlapci, 4 dívky), se 7 hlasy následují J. Foglar (6 chlapců, 1 dívka), L. Lanczová (7 dívek), J. Verne (5 chlapců, 2 dívky), A. Lingrenová (7 dívek), E. Štorch (5 chlapců, 2 dívky) a J. Lada (3 chlapci, 4 dívky). Zbylí autoři dostali pouze po dvou hlasech (autory, kteří se vyskytovali jednotlivě, neuvádíme)- E. M. Remarque (1 chlapec, 1 dívka), J. Herriot (2 dívky), Ch. Paolini (2 chlapci), J. R. R. Tolkien (2 chlapci), S. Rudolf (2 dívky), J. Werich (2 chlapci), E. Petiška (2 dívky) a J. London (2 chlapci). 110 respondentů (67 chlapců, 43 dívek) uvedlo, že nemají oblíbeného autora.

Náš předpoklad, že nejčastěji zmiňovaní budou autoři knih uváděných v otázce č. 7 („uveď nejoblíbenější knihu“), se potvrdil. Zároveň jsme se dozvěděli, že téměř 40% respondentů nemá oblíbeného autora. Srovnáme-li tuto informaci s výsledky čtvrté otázky, zjistíme zajímavou skutečnost. Pokud 60% dotázaných má oblíbeného autora a jen zhruba pětinu z celkového počtu respondentů autor knihy ovlivní při výběru četby, zbývá ještě 40% žáků, kteří sice mají oblíbeného autora, knihy ale vybírají podle jiných aspektů.

Otázka č. 11- Jak trávíš volný čas?

V této otázce jsme se pubescentů ptali, co nejčastěji dělají ve volném čase. Zajímalo nás, jaké místo mezi nabízenými aktivitami zaujme četba. Respondenti mohli vybírat z pěti daných možností a jedné otevřené („jinak, uveď jak“), kdyby jim uvedené odpovědi nevyhovovaly.

s kamarády		
Ročník	6 Počet	51
	% z celk. počtu žáků	17,70%
	7 Počet	54
	% z celk. počtu žáků	18,80%
	8 Počet	60
	% z celk. počtu žáků	20,80%
	9 Počet	62
	% z celk. počtu žáků	21,50%
Celkem	Počet	227
	% z celk. počtu žáků	78,80%

Tato otázka nám odhalila, že převážná většina pubescentů tráví svůj volný čas nejčastěji s kamarády. Dle očekávání tato tendence s přibývajícím věkem zesiluje, žáci osmého a devátého ročníku mají evidentně větší potřebu kontaktu s vrstevníky než jejich mladší spolužáci. Nápadněji se tato skutečnost projevuje u dívek, tuto možnost označilo 125 ze 144 dívek, chlapců ji ze stejného počtu zvolilo jen 102. Chlapci raději než s kamarády tráví svůj volný čas u počítače.

u počítače		
Ročník	6 Počet	42
	% z celk. počtu žáků	14,60%
	7 Počet	49
	% z celk. počtu žáků	17,00%
	8 Počet	55
	% z celk. počtu žáků	19,10%
	9 Počet	57
	% z celk. počtu žáků	19,80%
Celkem	Počet	203
	% z celk. počtu žáků	70,50%

Vidíme, že téměř tři čtvrtiny pubescentů tráví volný čas u počítače, ať už hraním her nebo „surfáním“ na internetu. Tato aktivita je častější u starších žáků, zejména pak u chlapců, kteří ji uvádějí jako nejoblíbenější volnočasovou aktivitu vůbec (110 chlapců, 93 dívek). Při našem výzkumu jsme se zeptali několika žáků, čím si myslí, že je hraní počítačových her může obohatit. Nejčastěji odpovídali, že hry rozvíjejí logické myšlení, postřeh, také že se díky nim naučí spoustu anglických slovíček a celkové počítačové gramotnosti. Neustálé sezení u počítače ale příliš nenapomáhá zdravému

vývoji pubescenta. Mluvíme jak o rozvoji psychickém (počítačové hry jsou často brutální a násilné, mohou rozvíjet agresivitu), tak rozvoji fyzickém (vinou nedostatku pohybu jsou problémy s páteří a obezitou u dětí čím dál častější).

Sportuji		
Ročník	6	Počet 38
		% z celk. počtu žáků 13,20%
	7	Počet 36
		% z celk. počtu žáků 12,50%
	8	Počet 33
		% z celk. počtu žáků 11,50%
	9	Počet 42
		% z celk. počtu žáků 14,60%
Celkem		Počet 149
		% z celk. počtu žáků 51,80%

Sport jako svou oblíbenou volnočasovou aktivitu uvedla zhruba polovina dotázaných. Z tabulky vyplývá, že sportují žáci v každém věku, žáci devátého ročníku jen lehce převyšují ostatní. Ani pohlaví není určujícím faktorem, sport baví dívky a chlapce stejně.

koukám na TV, DVD		
Ročník	6	Počet 38
		% z celk. počtu žáků 13,20%
	7	Počet 32
		% z celk. počtu žáků 11,10%
	8	Počet 44
		% z celk. počtu žáků 15,30%
	9	Počet 30
		% z celk. počtu žáků 10,40%
Celkem		Počet 144
		% z celk. počtu žáků 50,00%

Sledováním televize či DVD přehrávače tráví volný čas 50% respondentů. Z hlediska pohlaví nepozorujeme výraznější rozdíly, věk ovlivňuje zájem o tuto aktivitu jen mírně (nejméně volili tuto možnost žáci devátého ročníku, kteří tráví volný čas nejčastěji s kamarády, nejvíce žáci ročníku osmého, kteří naopak nejméně ze všech ostatních ročníků sportují). V současné době ale spíše než televizi a DVD žáci volí

počítač. Zejména pak hraní her je pro pubescenta nepochybně atraktivnější, protože ve hře se stává aktivním spoluvůrcem a účastníkem děje, zatímco u televize je pouhým pasivním divákem.

Četbou		
Ročník	6	Počet 29
		% z celk. počtu žáků 10,10%
	7	Počet 26
		% z celk. počtu žáků 9,00%
	8	Počet 27
		% z celk. počtu žáků 9,40%
	9	Počet 19
		% z celk. počtu žáků 6,60%
Celkem		Počet 101
		% z celk. počtu žáků 35,10%

Četba bohužel obsadila v našem žebříčku volnočasových aktivit poslední místo (otázkou navíc zůstává, jakým poměrem se na uvedených 35% podílí četba knih a četba časopisů). Zatímco v šestém, sedmém a osmém ročníku zájem o četbu příliš nekolísá, v ročníku devátém dochází k prudkému poklesu (jak jsme uvedli výše, starší žáci tráví volný čas raději s kamarády). Rozdíl jsme zaznamenali také z hlediska pohlaví, ve svém volnu čte rádo 61 dívek, ale jen 40 chlapců. Tím se nám opět potvrzují výsledky první otázky- dívek, které rády čtou, je o třetinu více než chlapců.

Možnosti uvést svou vlastní odpověď využilo 60 respondentů (19 chlapců, 41 dívek), z toho 1 chlapec a 14 dívek se věnuje zvířatům (nejčastěji psům a koním), do kroužku chodí 4 chlapci a 4 dívky, tanec baví 3 chlapce a 6 dívek, ve svém volnu se učí 2 chlapci a 7 dívek, pracují 4 chlapci a 3 dívky, na hudební nástroj hrají 2 chlapci a 2 dívky, nákupy či bloumáním po obchodech („zevluju v IGY“) se baví 5 dívek, s rodinou nebo hlídáním sourozenců tráví čas 1 chlapec a 4 dívky, 3 chlapci a 1 dívka tráví čas s kamarády v hospodě či na diskotéce a 3 chlapci rádi rybaří.

Domníváme se, že určitý zájem či koníček by měl mít každý pubescent, nejen že může díky němu rozvíjet své schopnosti a dovednosti, pozná nové kamarády a naučí se plánovat svůj volný čas. Je zde také menší pravděpodobnost, že se nebude snažit vyplnit nudný stereotyp bezcílým potulováním či dokonce braním drog. Bohužel ale dnešní

mládež preferuje počítačové hry a sledování TV a DVD před pro ně vhodnějšími volnočasovými aktivitami jako je sport nebo četba.

Od roku 2003, kdy prováděla výzkum H. Procházková, se preference volnočasových aktivit příliš nezměnily- na prvním místě zůstávají kamarádi, sportovní aktivity se posunuly na třetí příčku ve prospěch počítače, dále zůstává sledování TV či DVD a četba. Od výsledků I. Gabala a L. Václavikové se naše výsledky liší více. V roce 2002 děti nejčastěji sledovali TV a video, dále trávili čas s kamarády, na počítači, četbou časopisů, knih a sportovními aktivitami. Můžeme si všimnout, že zatímco četba zůstává zhruba na stejné úrovni⁸⁷, vliv počítače stále stoupá⁸⁸, stále více dětí u něj tráví i několik hodin denně a my můžeme jen doufat, že se jednoho dne nestane nejčastější volnočasovou aktivitou dětí a mládeže vůbec.

Otázka č. 12- Co bys změnil/a na hodinách českého jazyka a literatury, aby tě zaujaly?

Závěrem jsme chtěli zjistit, jak by žáci druhého stupně ZŠ změnili či vylepšili hodiny ČJ, aby je více bavily. Odpovědi žáků byly pro nás jako pro učitele českého jazyka a literatury velice zajímavé a poučné. Některým požadavkům a přáním žáků by se jistě dalo vyjít vstříc, některé byly naopak nesmyslné a neproveditelné.

Odpovědi na tuto otázku jsme neanalyzovali z hlediska věku, pohlaví, ani z hlediska umístění školy. Tyto aspekty se neukázaly být rozhodující, nejvíce ovlivňuje žáky a jejich spokojenost či nespokojenost v hodinách ČJ učitel, jeho přístup a metody. Uvádíme tedy pouze výčet nejčastějších odpovědí.

Velice nás překvapilo, že nejčastější odpovědí bylo „nic“. Na hodinách českého jazyka a literatury by nic neměnilo 51 žáků. S tím souvisí další časté odpovědi, které uvedlo 31 žáků- „líbí se mi takové, jaké jsou“, „jsem spokojený/á“, „vše mě baví“, apod. Na druhou stranu 25 žáků by je zrušilo nebo vynechalo, 4 žáci by chtěli změnit úplně všechno a 8 respondentů uvedlo odpovědi typu „čeština mě nikdy bavit nebude“, „tyto hodiny pro mě budou vždy nudné“, „čj je furt nuda, ale musí to být“, apod. Celkem máme tedy 119 žáků, kteří by na hodinách ČJ nic neměnili, ovšem z odlišných důvodů-

⁸⁷ Obliba četby jako volnočasové aktivity se pohybuje mezi 28% a 35%.

⁸⁸ Z 35% v roce 2002 na 70% v roce 2010.

82 žákům vyhovují, 37 žákům naopak nic neříkají a podle vlastních slov nikdy říkat nebudou, ať se změní cokoliv.

Pokud jde o knihy a příspěvky v čítankách, které žáci v hodinách čtou, zjistili jsme, že 22 respondentů by uvítalo zajímavější a poutavější četbu, 4 žáci přímo uvedli, že by chtěli číst více současných autorů. 10 žáků by ocenilo více četby, naopak 6 respondentů si stěžuje na velké množství povinné četby a 4 žáci by chtěli číst knihy podle vlastního výběru.

Velké množství žáků se vyjádřilo také k náplni hodin českého jazyka a literatury. 41 respondentů volá po zajímavějších a zábavnějších hodinách, ocenili by více školy hrou (zařadili by např. soutěže, dramatizaci, filmy o literatuře a probíraných autorech, více zajímavých pracovních listů, které by mohli vyplňovat na počítači, apod.), 14 žáků by preferovalo více debat, diskusí a rozhovorů o knihách a literatuře před neustálým a zdlouhavým psaním poznámek do sešitu, 17 žákům vadí velké množství diktátů („chtěl bych, aby sme nepsali každou hodinu na známky“), před testy by uvítali více procvičování. Z hlediska složení hodin českého jazyka a literatury by 11 žáků upřednostňovalo více hodin literatury a slohu před gramatikou.

Objevilo se také 22 žáků, kteří by vyměnili učitele/ku, nebo alespoň jeho/její styl výuky a chování („vadí mi, že po nás paní učitelka křičí a když píšem tak čte hrozně rychle a nestíháme psát“), 3 žáci si stěžují na nesrozumitelný výklad látky. Naopak spokojeno je s vyučujícím pouhých 7 respondentů.

Důvody neoblíbenosti literární výchovy se od počátku 90. let příliš nezměnily. J. Toman uvádí, že žáci nejčastěji jmenovali nudnou výuku, biflování velkého množství informací, neaktuální a věkově nepřiměřené ukázky v čítankách, nezajímavou a nezajímavou četbu a časté zkoušení a psaní testů.⁸⁹

Závěrem citujeme několik dalších zajímavých názorů na hodiny českého jazyka a literatury:

⁸⁹ Toman, J.: Profil současného pubescentního čtenáře a literárně výchovný proces. In: Od teorie jazyka k praxi komunikace. České Budějovice 2006, s. 70

„Měli bychom číst knihy, které nejsou napsané ve staročeštině, protože někdy tomu vůbec nerozumím. Netvrdím, že ty knížky které musíme číst by jsme číst neměli, jen že by se tam mohla objevit i nějaká novější literatura.“

(žákyně 8. ročníku, Tábor)

Více bisme četli a aby každý přečetl 1 knihu a představil ji“.

(žákyně 8. ročníku, Tábor)

„Nic, současný výklad se mi líbí.“

(žák 9. ročníku, České Budějovice)

„Aby jsme si četli více zajímavých úryvků z čítanky, nepsali tolik písemek, slohových prací by mohlo být více, písemky nebyly tak těžké, hodina spojená s hrou, paní učitelka by měla vysvětlovat látku tak aby to všichni pochopily, ...“

(žákyně 7. ročníku, České Budějovice)

„Třeba by se mohlo víc hodin vjenovat literatuře a slohu než gramatice. Protože vedlejší věti jsou nám do života nanic tak místo toho literaturu.“

(žák 7. ročníku, České Budějovice)

„Literatura: Méně pověstí, více zábavy, Fantasy, Sci-fi, Čj: více her, méně teorie, méně písemek, testů...“

(žákyně 6. ročníku, České Budějovice)

„Nic bych nezměnila. Čeština mě moc baví protože na ní máme skvělou učitelku která hodně naučí.“

(žákyně 8. ročníku, Sezimovo Ústí)

„Mít 10 minut aspoň a číst si svoji knihu. Pani učitelka je v pohodě když jsme v pohodě i my.“

(žák 6. ročníku, Sezimovo Ústí)

„Aby se četli knihy které by sme chtěli a ne které se libý učitelce.“

(žákyně 9. ročníku, Sezimovo Ústí)

„Žádná pravopisná cv., ČLJ v životě nepoužiju od čeho je PC a internet!“

(žák 7. ročníku, Sezimovo Ústí)

„Chtěla bych se dívat na povídky od Erbena. Každou hodinu píšeme test, takže bych chtěla aby jsme psali test 1x za 14 dní. Chtěla bych se učit už víc povídek a různých příběhů jako v 9. tř.“

(žákyně 6. ročníku, Dolní Bukovsko)

„Aby bylo více slohu a méně mluvnice protože mě baví vymýšlet příběhy“.

(žák 9. ročníku, Dolní Bukovsko)

„Celkem nic, s vyučujícím jsem velmi spokojen. Český jazyk mě baví, protože učitelka dobře vyučuje a vysvětluje.“

(žák 7. ročníku, Dolní Bukovsko)

„Hodiny ČJ mě zajímají takové jaké jsou, zábavné, pochopitelné a zapojujeme se všichni“.

(žákyně 8. ročníku, Dolní Bukovsko)

„Nic, paní učitelka nás motivuje k četbě velmi dobře, baví mě hodiny s ní a díky ní jsem se naučila hodně číst zajímavou a dobrou literaturu.“

(žákyně 9. ročníku, Dolní Bukovsko)

Závěr

V této diplomové práci jsme se pokusili nastínit současný stav a případné problémy pubescentního čtenářství. Jsme si vědomi toho, že k úplnému postižení tohoto tématu by byl zapotřebí mnohem komplexnější, dlouhodobý výzkum na větším počtu respondentů. Přesto doufáme, že náš výzkum splnil svůj úkol a bude tak přínosem nejen pro učitele, ale pro všechny, které zajímá problematika dětského čtenářství a literatury.

Jedním z cílů tohoto výzkumu bylo vysledovat vztah pubescentů k četbě a nyní můžeme konstatovat, že pozitivní vztah k literatuře zastává více než polovina dotázaných. Nutno ovšem dodat, že podstatně více na tomto počtu participují dívky, které také ve větší míře navštěvují knihovnu a v oblasti žánrů preferují prózu s dívčí hrdinkou, dobrodružnou a fantasy literaturu a příběhy s dětským či dospívajícím hrdinou, chlapci se zaměřují zejména na komiksy, stejně jako dívky na fantasy a dobrodružnou literaturu a také na sci-fi literaturu. Nejvíce ovšem obě pohlaví čtou časopisy, na okraji jejich zájmu se tradičně umístila poezie. Od předchozích výzkumů nedošlo v těchto preferencích k výrazným změnám, pouze fantasy a sci-fi literatura se těší čím dál větší oblibě.

Nejčastěji vybírají pubescenti knihy samostatně podle názvu a na doporučení kamaráda, nejméně pak dají na radu učitele, podstatnější je pro ně i grafická podoba knihy. Potvrdila se i naše hypotéza, že málokterý pubescent vybírá knihy promyšleně podle autora. Stejně jako v letech 2002 a 2003 jsou pubescenti při výběru četby nejčastěji vedeni vlastními názory, nejméně se nechají ovlivnit učitelem (H. Procházková sice uvádí, že vliv učitele stoupá, ale že tento vliv nehodnotí žáci vždy kladně).

Při četbě si pubescentní čtenář nejčastěji všímá děje a postav, méně už prostředí, knihy jako celku (tedy nejen příběhu, ale i jazykových, stylistických a kompozičních prostředků) a ilustrací. Opět jsme potvrdili výsledky předchozích výzkumů.

Způsob získávání knih se naopak od minulých let liší. Zatímco v letech 2002 a 2003 si respondenti nejčastěji půjčovali ve veřejné knihovně či je nacházeli doma, dnes si je podle vlastních slov nejčastěji kupují a dostávají darem, až poté navštíví knihovnu.

Nejoblíbenějšími knihami jsou stále příběhy o Harry Potterovi, ke kterým přibyla další díla žánru fantasy. Potvrzují se nám tak žánrové preference i silící obliba tohoto žánru. Navíc zjišťujeme, že filmové zpracování velmi výrazně ovlivňuje oblibu

knihy. Z hlediska podílu školní a zájmové četby můžeme konstatovat, že pubescenti čtou více literaturu, kterou si sami vyberou než literaturu doporučenou ve škole. Nejoblíbenějšími autory se dle očekávání stala J. K. Rowlingová, T. Brezina a S. Mayerová, v nemalém počtu se objevili i čeští klasici. Zároveň jsme zjistili, že téměř polovina respondentů nemá oblíbeného autora.

Převážná většina pubescentů dává před čtením přednost jiným volnočasovým aktivitám. Dívky nejčastěji tráví čas s kamarády, chlapci sezením u počítače. Před četbou dávají pubescenti přednost i sportu a sledování TV a DVD přehrávače. Zatímco postavení četby se od minulých výzkumů příliš nezměnilo, prudce vzrůstá obliba počítače a počítačových her.

Vztah pubescentů k hodinám českého jazyka a literatury není tak negativní, jak jsme očekávali- velká část respondentů je s hodinami spokojena a nic by na nich neměnila. Jako důvody neoblíby se pak nejčastěji objevovala nudná výuka, biflování velkého množství informací, neaktuální a věkově nepřiměřené ukázky v čítankách, nezajímavá a nezajímavá četba a časté zkoušení a psaní testů.

Přes stále stoupající vliv medií, internetu, počítačů a dalších technických vymožeností, které v dnešní době nejvíce konkurují knihám, můžeme konstatovat, že četba má mezi ostatními aktivitami současných pubescentů stále své místo. Díky silné knižní tradici v naší zemi a díky emocionálně-estetickému prožitku, který může kniha čtenáři zprostředkovat a který počítačová hra ani televize poskytnout nemůže, si dovoluujeme tvrdit, že kniha má pro pubescenty své kouzlo, které v budoucnu nepochybně nevymizí.

Použitá literatura:

- GENČIOVÁ, M. Literatura pro děti a mládež ve srovnávacím žánrovém pohledu. SPN, Praha 1984.
- HŘÍCHOVÁ, M., NOVOTNÁ, L., MIŇHOVÁ, J. Vývojová psychologie pro učitele. Plzeň: Pedagogická fakulta ZU, 2000.
- CHALOUPKA, O. Horizonty čtenářství. Praha 1971.
- CHALOUPKA, O. Literární výchova ve škole a dětská četba. Albatros, Praha 1978.
- CHALOUPKA, O. O literatuře pro děti. Československý spisovatel, 1989.
- CHALOUPKA, O. Próza pro děti a mládež (její otázky, působení a perspektivy). Albatros, Praha 1989.
- CHALOUPKA, O. Rozvoj dětského čtenářství. Albatros, Praha 1982.
- LEDERBUCHOVÁ, L. Dítě a kniha. O čtenářství jedenáctiletých. Plzeň 2004.
- LEDERBUCHOVÁ, L. O pubescentním čtenářství. In: Český jazyk a literatura 47, 1996- 1997, č. 1- 2, 5-6, 7- 8.
- PAULÍK, K. Vývojová psychologie. Ostrava: Pedagogická fakulta OU, 2002.
- PROCHÁZKOVÁ, H. Současné pubescentní čtenářství a literární výchova (diplomová práce). České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 2003.
- PŘÍHODA, V. Ontogeneze lidské psychiky: vývoj člověka do patnácti let. 3. vyd., SPN 1971.
- SMETÁČEK, V., JONÁK, Z., VOZNIČKA, V. Vývoj dětského čtenáře a školní četba na základní škole. KPÚ Olomouc 1988.
- TOMAN, J. Dětské čtenářství a literární výchova. Brno 1999.
- TOMAN, J. Dětské čtenářství v současné masmediální komunikaci. In: Od teorie jazyka k praxi komunikace. České Budějovice 2010.
- TOMAN, J. Polistopadové proměny dětského čtenáře. In: Zlatý máj 41, 1997, č. 3- 4.
- TOMAN, J. Profil současného pubescentního čtenáře a literárně výchovný proces. In: Od teorie jazyka k praxi komunikace. České Budějovice 2006.
- TOMAN, J. Trendy současného dětského čtenářství. In: Dokořán 25, 2003.
- TOMAN, J. Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury. České Budějovice 1992.

Internetové zdroje

GABAL, I., VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, L. Jak čtou české děti: Analýza výsledků sociologického výzkumu 2003 [cit. 2010-12-04]. Dostupný z

WWW:<http://www.gac.cz/documents/nase_prace_vystupy/GAC_cten_jak_ctou_ceske_deti.pdf.

MATĚJÍČEK, Z. Význam čtení v jednotlivých etapách vývoje. Dostupné z <http://www.knir.cz/index.php?kam=ztisku&id=414>, cit. 16. 11. 2010.

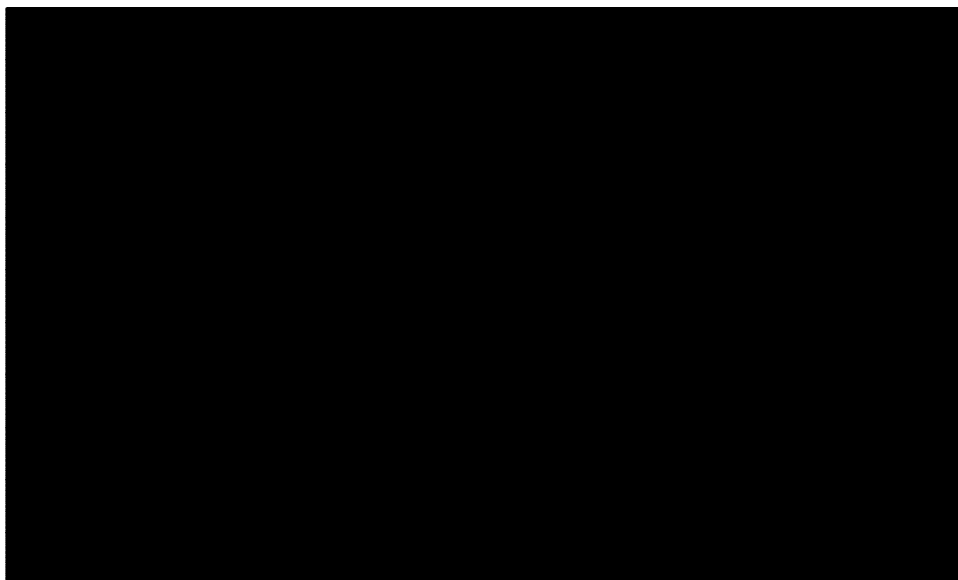
PODSKALSKÁ, J. Česko. Země, kde lidé knihy stále hltají. Dostupné z http://www.denik.cz/z_domova/cesko-zeme-kde-lide-knihy-stale-hltaji20101107.html, cit. 7. 11. 2010.

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Komiks> (cit. 2010-10-24).

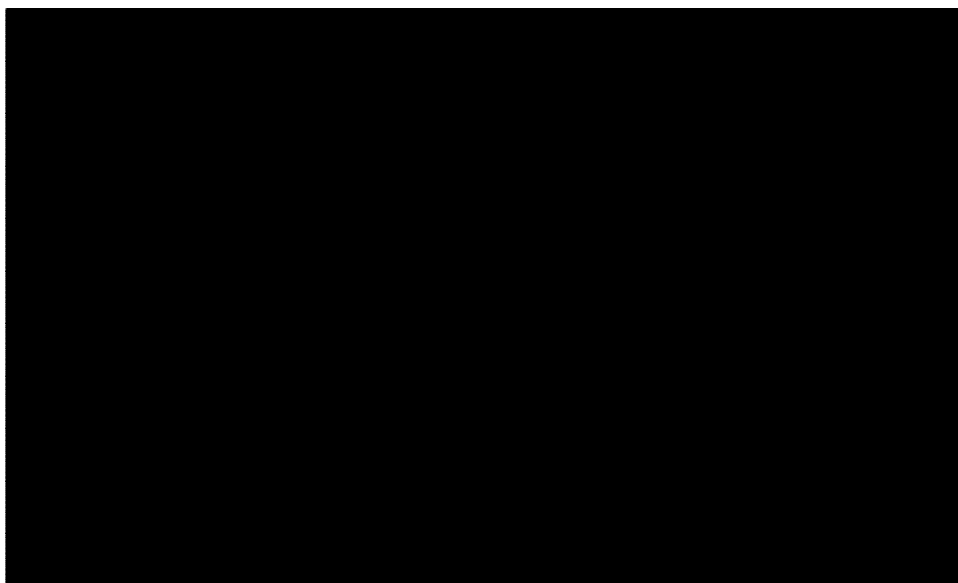
Přílohy

Grafy

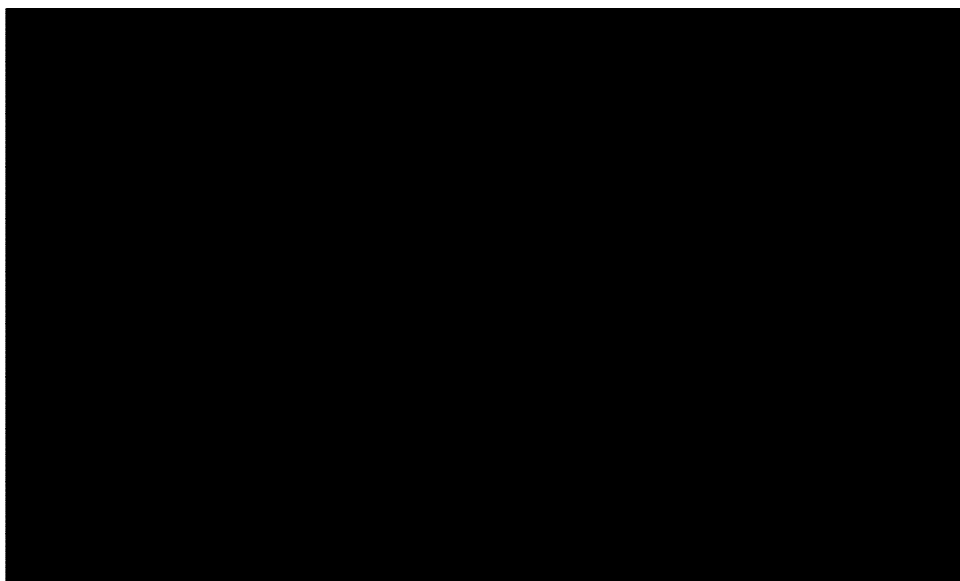
Zkoumané školy- počet žáků v jednotlivých třídách.

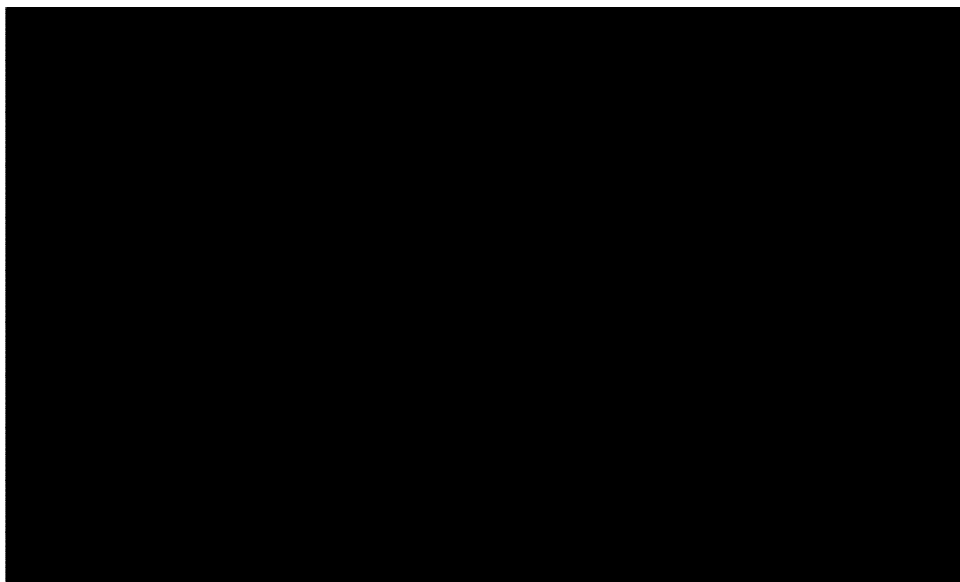
Otázka č. 1- čteš rád/nerad/jen když musím.

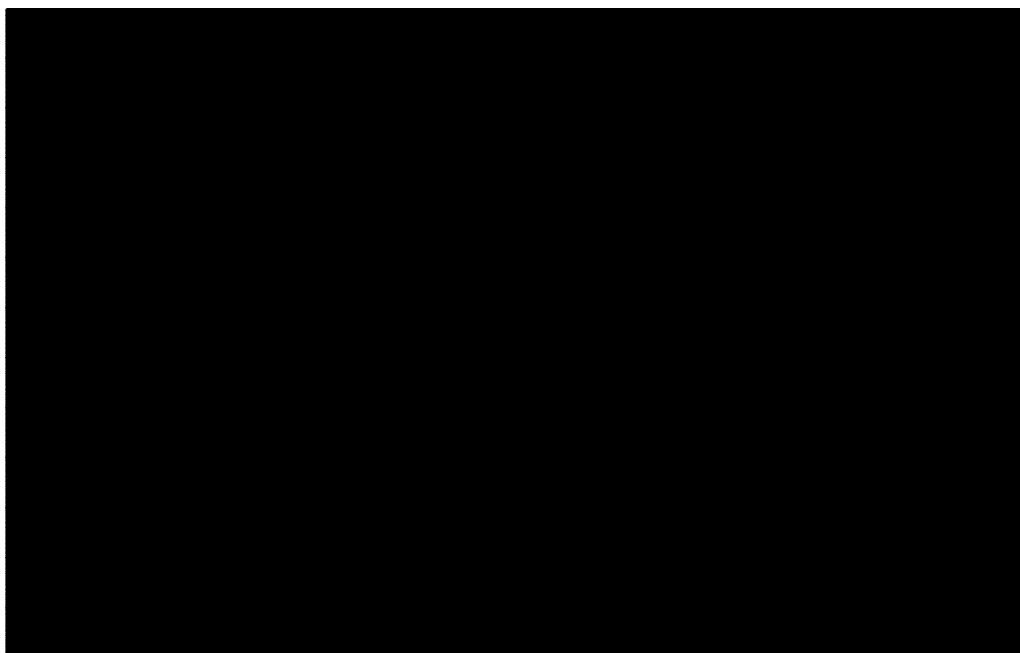
Otázka č. 2- chodíš do knihovny?

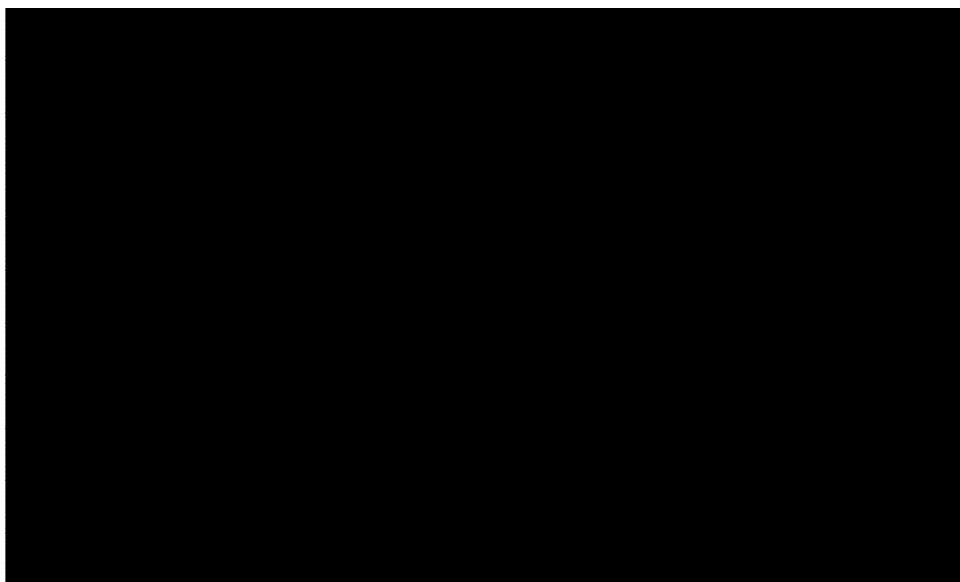
Otázka č. 3- jaký druh literatury čteš nejraději?

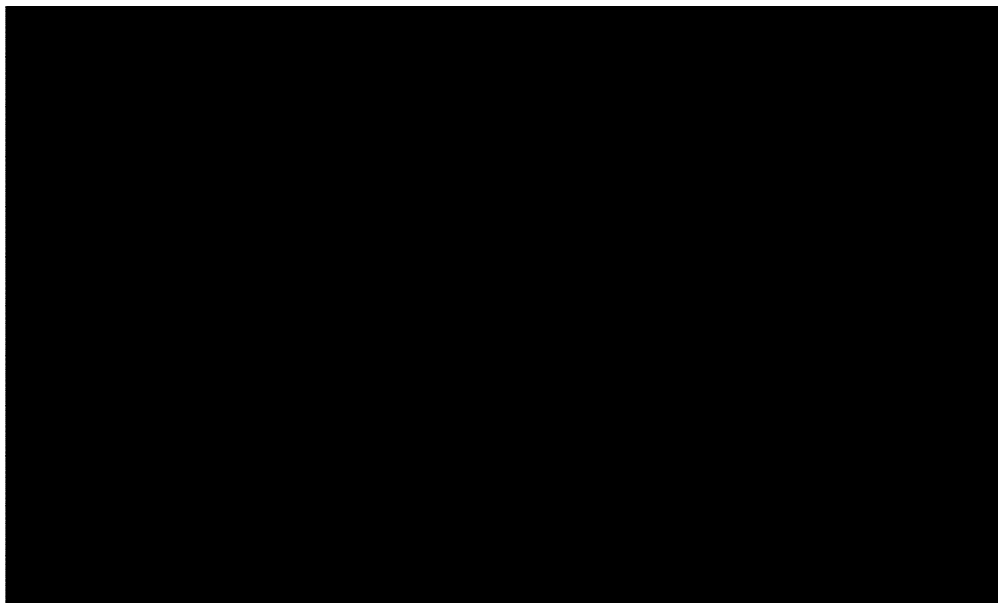
Otázka č. 4- podle čeho vybíráš knihy?

Otázka č. 5- jak získáváš knihy?

Otázka č. 6- co tě při čtení knihy nejvíce zaujme?

Otázka č. 11- jak trávíš volný čas?

